

ב"ה

המדריך לפנורים ה'תשפ"ה

כולל דיני פורים שחל בערב שבת
ו'פורים המשולש'

הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור על ידי
'ועידת רבני קהילות חב"ד'
'ומוקד הלכה'
שע"י בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

בעמדנו בימים הסמוכים לחג הפורים, וכמידי חג ומועד, אנו מוציאים לאור את 'המדריך' ובו הלכות ומנהגי חב"ד לחג זה, וב"ה זכינו שהמדריך נתקבל בקרב אנ"ש בשנים האחרונות כמים קרים לנפש עיפה לאור הצמאון הגובר לקבל הלכות ברורות והכרעות מעשיות בכל השאלות המצויות בימי החגים.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמוכא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, באשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו בשנים האחרונות כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערס במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לביור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיח' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה מותאם לקביעות שנה זו - בו פורים דפריזים חל ביום שישי, ובירושלים הוא - 'פורים המשולש'.

מדריך זה יוצא ע"י 'ועידת רבני קהילות חב"ד' ומוקד הלכה' שהוקמו על ידי ובפיקוח בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'ועידת רבני קהילות חב"ד' מאגדת בתוכה את כלל רבני קהילות הכלל והפרט של אנ"ש בארצנו הקדושה. 'מוקד הלכה' מזה מספר לרווחת הכלל והפרט של אנ"ש באה"ק מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשרות ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א,

התודה נתונה בזאת למכון 'הבינני' על המעורבות בהוצאת המדריכים לתועלת אנ"ש בשנים האחרונות במסגרת פעולות רבות לחיזוק לימוד התורה וההלכה ע"י המכון, ואשרי חלקן.

אנו תקוה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש ש' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אש המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

בברכה

'ועידת רבני קהילות חב"ד' 'מוקד הלכה'

שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

בעידודם ובהכוונתם של חברי בי"ד רבני חב"ד הרבנים הגאונים שליט"א:

- הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי, מזכיר בית הדין
- הרב מנחם מענדל גלוצובסקי, סגן מזכיר
- הרב מאיר אשכנזי
- הרב מרדכי ביסטריצקי
- הרב אליהו יוחנן גוראריה
- הרב חיים שלמה דיסקין
- הרב משה הבלין
- הרב יוסף הכט
- הרב אברהם מיכאל הלפרין
- הרב ישעיהו הרצל
- הרב ישראל יוסף הכהן הנדל
- הרב יוסף יצחק זלמן ירוסלבסקי
- הרב יעקב מנדלזון
- הרב חיים קיזנר
- הרב יעקב שוויכה

הגהה:

- הרב שניאור זלמן ירוסלבסקי
- רב קהילת חב"ד אלעד וחבר בי"ד רבני חב"ד
- הרב יעקב מנדלזון
- רב קהילת חב"ד עדר וחבר בי"ד רבני חב"ד
- הרב בנימין קופרמן
- רב ביה"כ המרכזי ברמת גן ודיין בב"ד רבני חב"ד
- הרב חיים קיזנר
- רב קהילת חב"ד עמנואל וחבר בב"ד רבני חב"ד

מערכת:

- הרב מנחם מענדל והבה - ראש בית ההוראה
- 'תורה שלמה' ירושלים - עורך ראשי
- הרב שמואל גלוצובסקי
- הרב אלימלך פריקש
- הרב יצחק שלמה קרביצקי
- הרב לייב שטרסברג

לתגובות והערות:

halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.w. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

הדפסת המדריך לזכות
יהושע בן חיה רייזל וזוגתו חיה אלישבע בת שרה
חיה רייזל בת פסיה, יחיאל מיכאל בן דינה רבקה
שטערנא שרה בת דינה רבקה, שיינא בת דינה רבקה, חנה פעסיא בת חיה אלישבע

לברכה והצלחה בכל
ולמילוי משאלות ליבם לטובה בטוב הנראה והנגלה

תוכן עניינים

31. ה. משלוח מנות

המצוה והחייבים בה / מקבלי המשלוח / זמן קיום המצוה / המנות / אופן קיום המצוה

37. ט. מתנות לאביונים.

המצוה והחייבים בה / מטרת הנתינה / מיהו "אביון" / זמן קיום המצוה / שיעור מתנות לאביונים / אופן הנתינה

42. י. משתה ושמחה

המצוה והחייבים בה / עריכתה ברבים / זמן הסעודה / לימוד תורה לפני הסעודה / הסעודה / ברכת-המוזן ותפלת ערבית / בני הפרוות ובני המוקפין

יא. סדר פורים המשולש

45. לבני ירושלים עיה"ק

דין "פורים המשולש" / ירושלים ושכונותיה / הערים המסופקות / ליל ויום שיש, י"ד באדר / ליל ויום שבת, ט"ו באדר / ליל ויום ראשון, ט"ז באדר

49. יב. "בן כרך" ו"בן עיר"

התחייבות במצוות הפורים / בן עיר שהלך לרך / בן כרך שהלך לעיר / מבצע פורים לנוסעים ממקום למקום

51. הוספה: דיני תענית ציבור

אכילה קודם עלות-השחר / איסורי התענית / עבודה רוחנית / תפילה / סליחות / "אבינו מלכנו" הארוך / קריאת-התורה / "אגרא דתעניתא" / תפילת מנחה / דברי כיבושין

4 א. שבת 'זכור'

"שנים מקרא ואחד תרגום" / קריאת-התורה / חובת שמיעת פרשת זכור / הידורים ודקדוקים בקריאה / "אב הרחמים" ו"צדקתך" / התועדות

7 ב. תענית אסתר

החייבים בתענית / תפילת שחרית / תפילת מנחה

8 ג. מחצית השקל

"זכר למחצית השקל" / זמן הנתינה / שיעור ואופן הנתינה / החייבים בו / ייעוד הצדקה

10. ד. סדר יום הפורים לבני הפרזות

בגדי שבת / אבל ר"ל / תפלת ערבית - ליל פורים / "ועל הניסים" / סעודת הלילה / תפלת שחרית - יום פורים / הכנות לשבת / תפלת מנחה וסעודת פורים

15. ה. הנהגות יום הפורים

הספד ותענית ואמירת תחנון / תחפושות / איסור מלאכה / השמחה / אבל ר"ל / עלייה לבית-החיים / שמחות בפורים / "מבצע פורים"

19. ו. חובת קריאת המגילה ודיני כתיבתה

חובת הקריאה / הקריאה בציבור / חיוב נשים וקטנים / זמן הקריאה / איסורים קודם המגילה / המגילה

24. ז. דיני קריאת המגילה

בעל הקריאה / אופן שמיעת המגילה / הנהגות הקריאה / ברכות המגילה / אופן הקריאה / מנהגים בקריאה / הנהגות הציבור / הפסק וטעות בברכות ובקריאה / כריכת המגילה

זמנים הלכתיים

צפת	באר שבע	חיפה	תל אביב	ירושלים		
4:34 / 3:49	4:38 / 3:54	4:36 / 3:52	4:37 / 3:53	4:36 / 3:52	תחילת הצום (עלות השחר לדעה המקדימה והמאחרת)	יום חמישי, י"ג אדר - תענית אסתר
18:10	18:12	8:12	18:12	18:11	סיום הצום (צאת הכוכבים)	
14:45	14:48	14:47	14:48	-	שעה עשירית	יום שישי, י"ד אדר - פורים
16:34	16:37	16:36	16:37	-	פלג המנחה	
17:45	17:48	17:47	17:48	-	שקיעה	
18:10	18:13	18:12	18:13	-	צאת הכוכבים	
17:15	17:28	17:17	17:26	17:07	הדלקת נרות	זמני כניסת ויציאת שבת פ' כי-תשא, ט"ו אדר, שושן פורים
18:23	18:25	18:25	18:25	18:23	צאת השבת	

אומרים חצייקדיש, ולאחר מכן מגביהים וגוללים את ספר־התורה הראשון.⁷

א.

שבת 'זכור'

"שנים מקרא ואחד תרגום"

ו. לאחר סיום⁸ גלילת ספר־התורה הראשון פותחים את ספר־התורה השני וקוראים את פרשת זכור, ולאחר מכן מגביהים וגוללים אותו כרגיל.⁹

ז. במקום שיש רק ספר־תורה אחד, יאמרו חצייקדיש מיד לאחר סיום עליית 'שביעי' ורק לאחר־מכן יגללו את ספר־התורה למפטיר ולאחר קריאת המפטיר מגביהים וגוללים אותו כרגיל.¹⁰

ח. בשבת זו אין קוראים הפטרת פרשת־השבוע אלא הפטרה הקשורה לפרשת זכור - "כה אמר ה' צבאות פקדתי" וגו' (שמואל א' טו, ב־לד)¹¹.

חובת שמיעת פרשת זכור

ט. חובת שמיעת קריאת פרשת זכור בציבור היא מן התורה.¹² ונהוג שגם הנשים משתדלות לבוא לבית־הכנסת בשבת זו, לשמוע את קריאת פרשת זכור.¹³

א. בקריאת "שנים מקרא ואחד תרגום" בשבת זו קוראים רק את פרשת־השבוע ולא את פרשת זכור.¹ אמנם בקריאת הפטרה, קוראים למנהגנו הן את הפטרת פרשת זכור, הנקראת בציבור, והן את הפטרת פרשת־השבוע, אף שאין קוראים אותה בציבור.²

קריאת־התורה

ב. בשבת זו, מוציאים שני ספרי־תורה, וקוראים בספר הראשון שבעה עולים בפרשת השבוע (בשנה זו - פרשת תצוה) ובספר השני קוראים למפטיר את פרשת זכור - בסוף פרשת כי תצא (דברים כה, יז־יט).³

ג. לכתחילה יש לגלול את ספר־התורה השני לפני התפילה, כדי למנוע טרחא דציבורא בגלילתו בציבור בשעת הקריאה.⁴

ד. יש להשתדל שהספר הראשון שמוציאים מההיכל יהיה הספר מכוון לקריאה הראשונה.

אולם אם טעו והתבלבלו בין הספרים, אזי יחליפו בין הספרים ויקראו תחילה בספר המוכן לקריאה הראשונה, וזאת אף אם כבר הניחו את הספר על הבימה.⁵

ה. לאחר קריאת פרשת־השבוע, בסיום עליית 'שביעי', מניחים את ספר־התורה השני על בימת הקריאה ליד ספר־התורה הראשון,

7. ואם שכחו ואמרו חצייקדיש לפני הנחת ספר־התורה השני - אין זה מעכב ולא צריכים לומר שוב קדיש לאחר קריאת המפטיר (ראה פסקי תשובות סי' קמו סק"י ובהע' 37 שם).

8. ראה שו"ע סי' קמו ס"ח ובמשנ"ב סק"ה. וכ"ה בשערי אפרים שערי י"ב ס"ב.

9. ראה שו"ע סי' קמו ס"ח ובמג"א שם סק"ב. האוחז את ספר־התורה הראשון אינו צריך לעמוד להגבת ספר־התורה השני - שו"ת קנין תורה ח"ה סי' טו. התקשרות גל' א"ע ע' 8 הע' 10.

10. א"א בוטשאטש שם. אלף המגן סי' תקפד סק"ה.

11. שו"ע סי' תרפ"ב. והאט משום שההפטרה צריכה להיות לפי הענין האחרון שקרא בתורה, כמבואר בשו"ע אדה"ו סי' רפ"ג.

12. שו"ע סי' קמו ס"ב. שו"ע אדה"ו סי' רפ"ב סט"ז: "היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל", כדי לקיים מצות "זכור את אשר עשה לך עמלק", שהמצוה היא שתהא הזכירה גם בפה ומתוך הספר ולא רק בלב (ספרי ס"פ תצא. מגילה יח, א). אלא שקריאתה בשבת זו דוקא היא מדרבנן - מתקנת אנשי כנסת הגדולה (ראה שו"ע אדה"ו שם סי"ג. לקוטי שיחות חכ"א ע' 190 הע' 1. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 341 ג' 3 ובשו"ת א"ח שם. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 606). ש"פ צו תשד"מ (תורת מנחם תשד"מ ח"ב ע' 1188). פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 443). ועוד).

13. ראה הדעות בענין חיוב הנשים בפרשת זכור באנציקלופדיה תלמודית מע' זכירת מעשה עמלק - ח"יב סו"ע רכב ואילך. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"כ ס"א ובהערות שם. וש"נ. אך בפועל נוהגות הנשים להשתדל לבוא לשמוע קריאת פרשת זכור בציבור - ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקרא תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 575 ואילך). ש"פ צו תשל"ו (שם ע' 659). ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 634). ש"פ תצוה תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ב ע' 1042). פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 443). ועוד.

1. לפי שו"ע אדה"ו סי' רפה ס"ט לגבי שאר קריאות הנוספות לקריאת הפרשה.

2. לפי ספר המנהגים ע' 25. וראה בהמבואר ב"ילקוט מנהגי חב"ד" על שנים מקרא ואחד תרגום (נדפס בסוף 'חמשה חומשי תורה - חומש רש"י, חזק תשע"ג) סי"ב:ג ובהערות שם. וש"נ.

3. שו"ע סי' תרפ"ב.

4. לפי המבואר בשו"ע סי' קמו ס"ג, שאין גוללים ספר־תורה בציבור. 5. שאין זה פגם לספר־התורה, מאחר שבלאו הכי יקראו בו לאחר מכן - ראה שערי אפרים שער ח ס"ז. שערי רחמים על אתר סקמ"ב. פרי מגדים משב"ז סי' קמ סק"ד. ביה"ל סי' תרפד ד"ה ואם טעה בשם אחרונים.

6. בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' כב כתב שצריך להניחו משמאל לספר־התורה הראשון, כדי שיהיה קרוב יותר לבעל־הקריאה ולא ייראה כמעביר על המצוות. ע"ש. וי"א שכך היה המנהג בבית־חיינו. אבל ראה התקשרות גל' תקתי ע' 13 הע' 7.

כל אחד ואחד מהשומעים²¹, וכן מי שהגיע לבית הכנסת כדי לשמוע פרשת זכור - יוצא ידי חובה גם אם לא כיוון בפירוש לצאת²².

יד. מצות פרשת זכור היא בשמיעה, ואין צריך לקרואה מילה במילה עם הקורא²³ (מלבד העולה לתורה)²⁴.

טו. אין חובה להבין כל מילה ומילה בפרשת זכור, ודי בזה שמבין את כללות הענין²⁵, שמצויים אנו לזכור מעשה עמלק²⁶.

טז. לכתחילה צריך להאזין היטב לקריאת פרשת זכור, אך בדיעבד לא החסיר כמה תיבות בשמיעתו, אך שמע את עיקר ענין זכירת מעשה עמלק - יצא ידי חובתו²⁷.

יז. אין צריך לעמוד בעת קריאת פרשת זכור, אם כי יש מקום להדר בזה²⁸.

21. ראה שו"ע סי' תרצ"ד. שו"ע אדה"ז סי' תקפ"ט ס"ז.

22. שסומכים על הקשבתו לקריאה כ'הצהרת כוונות' על הרצון לצאת ידי חובת המצוה - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפ"ט ס"ט. משנ"ב סי' תרצ"ט סקמ"ט אודות קריאת המגילה. וראה משנ"ב סי' ס סוסק"י.

23. כלשון אדה"ז סי' רפ"ב שם: "חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל". והוא דלא כש"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' א - ראה בהרחבה נטעי גבריאל פ"ט סי' ובהערה שם. פסקי תשובות סי' תרפה אות יב ובהערות שם. וש"ג.

וע"ע בזה לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 23, שאף יש בזה חיסרון. ע"ש.

24. שכלל קריאת-התורה עליו לקרוא בלחש יחד עם הקורא - ראה שו"ע סי' קמ"א. שו"ת צמח צדק א"ח סי' לה. אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה (נדפס בסוף תיקון קוראים - חב"ד, חוק תש"פ) סקמ"ט/ט. וש"ג.

וראה משנ"ב סי' קל"ג ובשער הציון שם סק"ז, שאף שבדרך כלל נוהגים להקל ומעלים לתורה גם מי שאינו יודע לקרוא מלה במילה יחד עם הקורא, מ"מ לפרשת זכור נכון שלא להעלותו לכתחילה.

25. הנה לענין קריאת המגילה מבואר בשו"ע אדה"ז סי' קפ"ב שאין צריך להבין פירוש המילות. וה"ה לענין קריאת התורה - ה"ה תלמוד תורה פ"ב סי"ב. וה"ה גבי פרשת זכור, שלא מצינו בה חיוב מיוחד שיהיו פירוש המילות, אלא שמצד ענין זכירת מעשה עמלק מובן שצריך לידע כללות הענין כדי לקיים מצות הזכירה. וראה נטעי גבריאל פ"ט סי' ובהערה שם. וע"ע מועדים וחגים ח"ב סי' קסה. ילקוט יוסף סי' תרפה פ"ג. מנחת אשר פורים סי' כ"א ח. ועוד.

26. ראה בהמצוין לעיל הע' 20.

27. הליכות שלמה פורים פ"ח סי"ב. אבל ראה מנחת אשר שם אות ד. ילקוט יוסף שם. פסקי תשובות (מהדורת תשפ"א) סי' תרפה אות יא ובהע' 66. וראה גם הליכות מועד פ"ג ובהע' מה.

ויסוד הדיון הוא האם מצוה זו דוכירת עמלק בפה יש בה גם מצות קריאה או לא, דאם יש בה מצוה קריאה הרי שאין לחסר בה תיבה אחת וכמו שהוצא במגילה וקריאת שמע, אכן יש לדייק מלשון אדה"ז בסי' רפ"ב שם, שהחובה מן התורה דפרשת זכור הוא "שישמענה כל אדם מישראל", משמע שיש לה גדר של מצות שמיעה ולא מצות קריאה (ושר"ר כע"ז בשערי תפלה ומנהג - פורים סי' ב אות ב), ולכן די בשמיעת כללות הענין. וראה גם בהערה הקודמת.

28. לוח יומי הלכה למעשה שם ובהע' 83. וש"ג. ושם, שאם מנהג המקום לעמוד - יעמוד עמהם.

י. מי שלא השתתפו בקריאת התורה ורוצים להוציא ספר-תורה לקריאת פרשת השבוע ופרשת זכור - יכולים לעשות כן (כבכל קריאת התורה), באם הם ששה לפחות שלא שמעו את הקריאה¹⁴, ויצרפו אליהם ארבעה שכבר שמעו קריאת התורה¹⁵.

יא. יחידים הנמצאים במקום שאין להם מנין [והוא הדין למי שלא נכחו בבית הכנסת בשעת קריאת פרשת זכור] - יכולים לקרוא פרשת זכור מתוך ספר-תורה בלא ברכה, שכך עיקר מצות קריאת פרשה זו - מתוך ספר-תורה¹⁶, ויעשו זאת בנגינה ובטעמים¹⁷. אך לכתחילה, מי שנמצא במקום שאין לו מנין או ספר-תורה, צריך לבוא בשבת זכור למקום שיש בו מנין וספר-תורה¹⁸.

יב. במקומות שעושים קריאת פרשת זכור מיוחדת לנשים - לכתחילה יוציאו ספר תורה כשיש שם עשרה גברים (אפילו אם כבר שמעו בעצמם קריאת פרשת זכור) ויקראו עבורם בלא ברכה¹⁹.

יג. הקורא צריך לכוון להוציא את כל השומעים ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק וכן השומעים צריכים לכוון לצאת ידי חובה²⁰.

אכן, גם אם הקורא לא התכוון לכך בפירוש - יצאו השומעים ידי חובתן, שכן הסתם, כשליח-ציבור, היה בכוונתו להוציא את

באם מאיזו שהיא סיבה אינה יכולה לבוא לבית הכנסת לשמיעת פרשת זכור - תקרא פרשה זו מתוך החומש, וכדלהלן בפנים סוס"ח. וראה שו"ת מהר"ל דיסקין ק"א סי' קא שנשים ודאי יוצאות ידי חובה בקריאת "ויבוא עמלק" שביום הפורים, ולפי זה יש לה להשתדל לבוא לבית הכנסת ביום הפורים. ולהעיר משיטת שו"ת תורת חסד חאו"ח סי' לז שהנשים אינן חייבות כלל לבוא לבית הכנסת לשמיעת פרשה זו, שאינן מחויבות בה כלל, ואינן צריכות להחמיר בכך. ע"ש"ב.

14. ראה שו"ע אדה"ז סי' ס"ה. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' ש"ב (לגבי תפילה בציבור). וע"ע בהמצוין בשו"ע הקצף פ"ה הע' 85.

15. ואם חייבים להקשיב להקריאה אלו שכבר שמעו קריאת התורה - ראה בהמצוין בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' יח הע' 81.

16. לפי שו"ע סי' תרפה ס"ז ומשנ"ב שם סק"ז. שערי אפרים שער ח ספ"ה. כף החיים סי' תרפה סקל"ה. שו"ת בנין שלמה סי' נד. וראה בהמצוין בלוח יומי הלכה למעשה שם הע' 84.

17. רמ"א שם. וראה גם להלן בפנים סוס"ח.

18. שו"ע שם.

19. ראה הליכות בת ישראל פכ"ב הע' ג. שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' רכח אות ב, שכך היה המנהג באשכנז. וכך מסתבר, שלכתחילה יש להוציא ספר תורה עבור מנין גברים וכך יחשב קריאת פרשת זכור בציבור, אלא שבדיעבד אפשר לקרוא גם בלא מנין. וראה עוד פסקי תשובות סי' תרפה אות ה. אכן ראה שם שיש שפקפקו במנהג הוצאת ספר תורה עבור קריאה לנשים. ואכ"מ.

20. משנ"ב סי' תרפה סק"ד. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' ס"ד-ה.

כב. יכולים לקרוא פרשה זו בכל הברה שהיא, רק שתהא כל הקריאה באותה ההברה.³⁹

כג. אין חובה לשמוע קריאת פרשת זכור דוקא בטעמים שלפי מנהג עדתו, וכל ששמע קריאת פרשת זכור בציבור יצא ידי חובתו, ולכן גם במניינים בהם מתפללים בני עדות שונות שלא מאנ"ש, אין צורך לחזור על פרשת זכור גם בטעמים שלפי מנהג עדות נוספות.⁴⁰

כד. על הקורא לדקדק היטב בקריאתו, כמו בכל קריאת התורה,⁴¹ והדקדוק הוא הן בביטוי התיבות בצורה ברורה ונכונה ובניקודם הנכון וכן בטעמי הקריאה.⁴²

כה. אם הבליע מילה או דילג תיבה או פסוק, אם מה שדילג אינו מעיקר ענין הפרשה (היינו זכירת מעשה עמלק) - אינו צריך לחזור, אבל אם הוא מעיקר ענין הפרשה - צריך לחזור לתחילת הפרשה,⁴³ אולם נכון לחזור גם שדילג שלא מעיקר ענין הפרשה.⁴⁴

כו. בקריאת פרשת זכור קוראים פעמיים את תיבת "זכר" שבפסוק "תמחה את זכר עמלק" - תחילה "זִכָּר" (בצירי), ותיכף אחר כך: "זְכָר" (בסגול).⁴⁵

יח. מי שלא יכול לבוא לבית הכנסת לשמוע פרשת זכור מכל סיבה שהיא - יכול לצאת ידי חובתו בקריאת פרשה זו בשבת פרשת כי תצא, ויתכוון לצאת ידי חובת מצות מחיית עמלק.²⁹ כמו כן, לכמה פוסקים ניתן לצאת ידי חובה בקריאת פרשת "ויבוא עמלק" שקוראים ביום הפורים.³⁰

בכל אופן, בשבת זכור יקרא פרשה זו מתוך החומש בניקוד³¹ ובטעמים, כפי שקוראים בציבור.³² וכן ינהגו הנשים שאינן יכולות לבוא לבית הכנסת בשבת זו.³³

יט. אין מנהגנו להכות את עמלק ברגליים בקריאה זו.³⁴

הידורים ודקדוקים בקריאה

כ. יש לדקדק להוציא לקריאת פרשה זו את ספרי התורה המהודר, המדויק והמוגה ביותר שבבית הכנסת.³⁵

כא. יש לדקדק לשמוע פרשת זכור בבית הכנסת בו ספר התורה הוא לפי פסקי כ"ק אדמו"ר הזקן,³⁶ שהורה לכתוב "פצוע דכא" - באל"ף ולא בה"א.³⁷ אמנם בדיעבד, יוצא ידי חובה בשמיעת פרשת זכור גם בספר תורה שנכתב בו "פצוע דכה" בה"א.³⁸

בדיעבד, אף שלכתחילה יש להקפיד בזה כיון שקריאת פרשת זכור היא מן התורה. וראה עוד באסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד שם.

39. ראה המובא בזה בנטיע גבריאל פכ"א ס"ד ובהערות שם. וידועים מענות כ"ק אדמו"ר בזה (הובאו בשלחן מנחם או"ח סי' נו - ח"א ע' קעח"ט) שאין נפק"מ באיזה הברה יתפלה והיעקר שיתפלל את כל התפילה בהברה אחת (אבל ראה שם ע' קעז). וראה מקדש מלך ח"ד ע' תב, שכי"ה בנוגע לקריאת-התורה.

40. ע"ד המבואר לעיל בהערה הקודמת. וראה הליכות מועד, הל' פורים, פי"ג סי"ח. וש"נ.

ולהעיר ממקדש מלך שם, שנשאל בזה כ"ק אדמו"ר בייחודות יחד עם שאלת ההברה בתפילה ולא השיב בפירוש על שאלה זו, ויתכן שניתן ללמוד כן מתשובתו גבי ההברה, שכל ההברות יסודן בהררי קודש וניתן להתפלל בכל הברה וכו', שכן הוא גם בנוגע לטעמי המקרא בפרשת זכור.

41. ואין זה דין מיוחד בקריאת פרשת זכור, שהרי מצותה בשמיעה ככל קריאת התורה, כנ"ל בהערות קודמות, אלא שחובה זו - הקיימת, כאמור, בכל קריאת התורה - באה כאן במשנה תוקף, משום שחובת שמיעת פרשת זכור היא מן התורה.

42. ספר המנהגים ע' 14. וש"נ. וראה התקשרות גל' תשס"א ע' 15 הע' 12. וראה בהרחבה בהמצוין באסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה סע"א ואילך. וש"נ.

43. ראה הליכות מועד שם ס"ז לפי שו"ע סי' קלז ס"ג וסי"ה ומשנ"ב שם סק"א וסק"ז ח"ת.

44. לחוש להשיטות שבפרשת זכור אם חיסר השומע ולא שמע אפילו תיבה אחת לא יצא ידי חובתו, וכדין קריאת המגילה (ראה מקרא קודש פורים סי' ז. ועוד) - הליכות מועד שם. וש"נ.

45. ספר המנהגים ע' 31 וע' 72 ובהע' שם. וראה בהרחבה אורח מנהג חב"ד שם ע' רמו ואילך. שערי תפלה ומנהג - פורים סי' ב.

29. ערוך השולחן סי' תרפה סק"ה. משמעות החינוך מצוה תרג. וראה פסקי תשובות שם אות יג.

וראה שו"ת הר צבי ח"א סי' נח ומקראי קודש פורים סי' ז, אם צריך להודיע לקורא שיכוון להוציא ידי חובת מצות מחיית זכר עמלק.

30. מג"א סי' תרפה סק"א. באר היטב שם סק"ב. פמ"ג משב"ז שם סק"ב. שערי אפרים שער ח ספ"ה. משב"ב שם סקט"ו.

31. כולל ההקפדה למנהגנו לקרוא תחילה "זכר" בצירי ואח"כ "זכר" בסגול, כדלהלן בפנים סכ"ו.

32. רמ"א סי' תרפה ס"ז ומשנ"ב שם סק"י"ז.

33. ראה שו"ת תורת חסד סי' לו. שו"ת אבני נזר סי' תקט. שו"ת תורה שלמה סי' קפז. שו"ת יביע אומר ח"י חו"ד סי' ז.

34. התקשרות שם בפנים ובהע' 9. וש"נ. ושם, שכ"ק אדמו"ר לא נהג בזה כלל.

35. לקט יושר ע' 153. שערי אפרים שער ח ספ"ה.

36. ולכן גם על הגבאים מוטל לוודא שספרי התורה שמוציאים הוא כשיתא אדה"ו, בפרט בבתי חב"ד, שלפעמים מקבלים תרומות של ספרי תורה מתורמים שונים או שיש להם ספרי תורה בהשאלה וכיו"ב.

37. הובא בשו"ת שארית יהודה יו"ד סי' טז ומשם בשו"ת אדה"ו סי' כד. וראה בזה שו"ת דברי נחמיה סי' כב. היום יום ז' אלול. ספר המנהגים ע' 32. וראה בהרחבה שלחן מנחם יו"ד סי' קכח (ח"ה ע' רה ואילך). אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה ס"ט ואילך. וש"נ. וכן מורים כמה מרבני אנ"ש בנדו"ד.

38. ראה קצות השולחן סי' פז בדי הושלתן סוסקט"ו. שו"ע הקצר פל"ח סוה"ע 8. וש"נ - שאם הוציאו ספרי תורה שכתוב בו "פצוע דכה" בה"א אין צריך להוציא ספרי תורה אחר. וה"ה גם בפרשת זכור

"אב הרחמים" ו"צדקתך"

כז. בשבת זו אומרים "אב הרחמים" לאחר תפילת שחרית⁴⁶, וכן אומרים "צדקתך" במנחה⁴⁷.

התועדות

כח. מנהג חסידים לערוך התועדות חסידית בשבת זו, לרגל קראת פרשת זכור וכהכנה לפורים⁴⁸.

ב.

תענית אסתר

החייבים בתענית

א. נהגו כל ישראל חובה על עצמם להתענות בתענית אסתר⁴⁹, אולם אין חובה זו שווה לשאר צומות, ומקילים בה בשעת הצורך⁵⁰. אבל הבריאם חייבים להתענות ולא יפרשו מן הציבור⁵¹.

ב. מעוברות ומניקות פטורות מן התענית, ואינן צריכות להחמיר על עצמן ולהתענות, בפרט אם מרגישות חולשה⁵².

למעשה, גם אשה המניקה באופן חלקי בלבד והתינוק ניזון גם מתחליפי חלב - פטורה מן הצום⁵³, ובזמננו יש להקל אף לאשה שאינה מניקה בפועל כל כ"ד חודש מהלידה, בפרט אם מרגישה חולשה⁵⁴.

ג. יולדת ומפלת בתוך שלושים יום - פטורות מן התענית⁵⁵.

ד. חולה שאין בו סכנה - פטור מן התענית ואין לו להחמיר על עצמו⁵⁶, ובכל ספק יש להתייעץ עם רב מורה הוראה.

ה. חתן וכלה בתוך שבעת ימי-המשתה, רבים מקילים שאינם צריכים לצום⁵⁷.

ו. יש מקילים שבעלי-הברית (אבי הבן ואמו, המוהל והסנדק) פטורים מלהתענות⁵⁸, אך

הגדול סי' רד. הובאה במחזור ויטרי סי' רמה ושבלו הלקט סי' קצד), שהיתה במענה לשאלה אודות אשה שהיתה צריכה לנסוע בדרך ביום הצום בשנה שהקדמו התענית ליום חמישי.

52. רמ"א סי' תקנ ס"א. ושם כתב: "שמצטערות הרבה", וראה גם בשו"ע אדה"ז סי' תע סוס"ה, שפטר מתענית של מנהג בלבד רק "מעוברת או מניקה ויש לה צער מן התענית". אכן כתבו הפוסקים האחרונים, שברורווינו, כל המעוברות והמניקות נכללות בהגדרה זו ואינן צריכות להתענות, ובפרט אם מרגישות חולשה או שידועות שיבואו ליד חולשה וצער גדול עקב התענית - ראה בהמובא בפסקי תשובות סי' תקנ אות א ובהערות שם. וש"נ. וראה בהערות הבאות.

53. ראה פסקי תשובות שם הע' 7. וראה בהערה הקודמת.

54. ואף שניתן לדייק מדברי אדה"ז שבהע' 52, שפטר מתענית של מנהג בלבד רק "מעוברת או מניקה ויש לה צער מן התענית וכן יולדת כל שלושים יום אף שאין לה צער", ולכאורה היולדת כל שלושים יום כבר בכלל מניקה, אלא שגם אם אינה מניקה בפועל כל שלושים יום פטורה מדין יולדת. אבל המניקה פטורה כל עוד היא מניקה בפועל - מכל מקום למעשה, גם מי שאינה מניקה בפועל יש להקל בזמננו שפטורה מן הצום, שחלושות הן ובפרט אם מרגישות חולשה או שידועות שהצום יגרום להן לחולשה.

ודאי שאם התחילה את התענית ומתקשה לצום - יש לפטור מדין חולה שאין בו סכנה - ראה בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקנ הע' 4. וראה עוד לעיל בהערות הקודמות.

55. ראה שו"ע סי' תקנ ס"ו (אודות תשעה-באב, וכ"ש בשאר תענית-ציבור). וגם לאחר שלושים יום יש להקל באם היא חלושה, מדין חולה שאין בו סכנה, כדלהלן בפנים.

56. משנ"ב סם סק"ד.

57. ראה משנ"ב שם שעה"צ סקט"ו. כף החיים שם סקט"ו וסקט"ח. קיצושו"ע סי' קמא ס"ב. ועוד. וכ"כ בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 152 הע' 50. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' יא.

58. ראה רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ו, שבעלי הברית ואף כל המשתתפים בה יכולים לאכול בסעודת הברית הנערכת ביום התענית ולהתענות למחר, ושדעת הט"ז שם סק"ב והאליה רבה שם סק"ו שאין להקל בזה, אלא שדעת המשנ"ב לפי כמה פוסקים דלכו"ע בעלי הברית אינם צריכים לצום.

ממובן, שקריאה באופן זה אינה שייכת כשקוראים בהברה ספרדית, בה לא מבדילים בין ניקוד צירי לניקוד סגול - התקשרות גל' א"ע ע' 7 הע' 8.

46. דאף שבדרכי משה סי' תרפה סק"א הובא שאין אומרים "אב הרחמים" בשבתות שבהן קוראים את ד' הפרשיות, הנה באליה רבה שם סק"י"ח וכן במשנ"ב שם סק"י"ח ועוד כתבו שהמנהג לאומרו. וכן בסידור אדה"ז במקומו לא הובא שאין אומרים אותו בשבתות אלו. וכ"כ בקצות השלחן סי' פג בדי השלחן סוסק"י"ג. ובאגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"י"ב ע' קסד וכן בהיום יום י"ג אדר שני - שבת זכור, כתב להדיא שאומרים "אב הרחמים". וראה לוח כולל חב"ד. התקשרות גל' אק"ח ע' 11.

47. שו"ע סי' רצב ס"ב ובמג"א שם סק"ג. ובנדר"ד - לבוש סי' תרפו ס"ב. וראה גם סידור אדה"ז קודם למצנח יענך. משנ"ב סי' תרפו סק"ג.

48. ברוב השנים התועד כ"ק אדמו"ר בשבת זו (יומני בית חיינו. אבל ראה חדשות מבית חיינו תשל"ז שבשבת זכור לא הייתה התועדות). ובשנת תשנ"ג, שלא התועד בעצמו - הורה להקל לערוך התועדות (יומן הרב שלום פלדמן ע"ה מאדר תש"י).

49. בנוגע לקריאת התענית ע"ש אסתר - ראה לקוטי שיחות ח"ו ע' 371-372, וכן בשיחת פורים תשל"ל (תורת מנחם חני"ט ע' 405 ואילך).

50. לשון הרמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ה: "נהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות ב"ג באדר" וכו'. וברמ"א סי' תרפו ס"ב: "ותענית זה אינו חובה", אבל בשו"ע אדה"ז סי' רפח ס"ד: "תענית אסתר, שנהגו בו חובה", ובצינונים שבמהדורה החדשה צויין לבי" סי' תרפו שם הביא בשם הגהות מיימוניות הל' תענית פ"א ה"ב שכתב דתענית אסתר "חשיב לן כתענית חובה, כיון דהוי מדברי הגאונים, ומנהג כל ישראל". ולפי"ז יש לפרש גם בדברי הרמ"א דאין הכוונה שאינו תענית חובה, אלא שאינו חובה מן התורה או מדרבנן אלא מצד שנהגו בו כל ישראל כחובה ו"לכן יש להקל בו לעת הצורך".

51. רמ"א סי' תרפו שם. אליה רבה ומשנ"ב שם [וראה בהרחבה במש"כ במדריך לבין-המצרים תשפ"ד סי"א ואילך ובהערות שם. וש"נ].

ולהעיר, שמקור הדין תענית זו היא חובה ואין לבריאם לפרוש מן הציבור הוא בתשובת רש"י (סי' קפח. סידור רש"י סי' שמה. פרס

זמן הנתניה

- ג. מנהגנו לתת מחצית־השקל לפני תפלת מנחה ביום תענית־אסתר⁶⁸. וגם בירושלים עיה"ק יש לתת מחצית־השקל לפני מנחה של תענית־אסתר ולא לפני מנחה של פורים דפרזים⁶⁹.
- ד. מי שלא נתן מחצית־השקל קודם מנחה של תענית־אסתר - יכול להשלים זאת ולתת לאחר מנחה, או בתפילת שחרית דיום הפורים, קודם קריאת־המגילה⁷⁰.
- ה. מי שלא נתן מחצית־השקל בפורים, יכול להשלים זאת עד ראש־חודש ניסן⁷¹.

שיעור ואופן הנתניה

- ו. המנהג הוא לתת ג' מטבעות של מחצית⁷², וזאת מהמטבע המקומי בכל מדינה ומדינה⁷³, ובארץ־הקודש בזמננו יש לתת שלשה חצאי שקלים⁷⁴.

כ"ק אדמו"ר ש"פ משפטים-שקלים תשכ"ו (תורת מנחה חמ"ו ע' 103 ואילך), שברור שמחצית השקל שבזמננו עניינה צדקה ולכן אין מקום לחשש (וראה גם שו"ת זכר שמחה סי' עו. ועוד). ע"ש. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' יח ובהע' 82.

68. ספר המנהגים ע' 73. וראה גם כף החיים סי' תרצד סקכ"ה. וכן משמע מלשון המהר"ל שהביאו הרמ"א בדרכי משה. וטעם הדבר, כתב הכף החיים שם - כדי שהצדקה תצטרף עם התענית לכפר. וכן מצינו בשיחות כ"ק אדמו"ר שמקשר את ענין הצדקה ו'מחצית השקל' לתענית־אסתר (ראה תורת מנחה התוועדות תשמ"ט ח"ב ע' 440).

69. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 155 הע' 77 ע"פ המובא לעיל בהערה הקודמת, ודלא כמובא בלוח כולל חב"ד. אבל ראה על מנהגים ומקורותיהם (מהירות תשע"ג) ע' קעז ואילך.

70. לוח כולל חב"ד, לפי מג"א סי' תרצד סק"ב. לענין נתינת מחצית השקל קודם קריאת המגילה בלילה - אף שבקיצור שו"ע סי' קמא ס"ה מובא שזו זמנו לכתחילה, בערב קודם המגילה, אולם להמג"א הוא דוקא בשחרית קודם קריאת המגילה, וכנראה הוא משום שאז הוא עיקר מצותה. ויתכן שגם בקיצושו"ע הכוונה לערב היינו לפני ערבית ובקשר עם קריאת המגילה שלאחריה. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 85.

71. ראה מקראי קודש (הררי), ה"ל פורים, פ"ב סי' ובהע' מג. וראה גם ימי משה ושמוה פ"ב סה"ע 40.

72. רמ"א בהגהה שם לפי המרדכי, והוא לפי הירושלמי שקלים פ"א ה"א "שלש תרומות נאמרו בפרשה". אבל במקור הדברים במרדכי הוא משום שלש פעמים 'מחצית השקל' האמור בפרשה. וכ"ה בתשב"ץ קטן שם ובהגהות מנהגים טירנא פורים אות מט. וראה תורת מנחה התוועדות תשמ"ט ח"ב ע' 439 רמז נוסף בענין ג' מחצית השקל.

73. וראה פסקי תשובות שם הע' 39 שהמנהג המקובל לתת ג' חצאים אלו יחד ולא בנפרד.

74. רמ"א בהגהה שם.

75. ובמדינה שאין בה מטבע של מחצית יכולים לתת מחצית של מטבע אחר, כגון חצי דולר וכיו"ב - ראה פסקי תשובות שם הע' 38, ושם בפנים אות ד הובאו אופני נתינה ומנהגים נוספים במקום שאין מטבע של מחצית.

למעשה נהוג שמתענים ועורכים את סעודת הברית בלילה⁵⁹.

- ז. מי שמותר לו לאכול בצום - יכול לאכול כדרכו ואינו צריך לאכול בשיעורים כמו ביום־הכיפורים⁶⁰, אך יעשה זאת בצנעא ולא בפני הציבור⁶¹, וכן לא יאכל מעדנים ומותרות אלא רק כדי צרכו ותו לא⁶².

תפילת שחרית

- ח. סדר תפילת שחרית הוא ככל תפילת שחרית של תענית־ציבור, וראה להלן ב'הוספה'.

תפילת מנחה

- ט. לפני מנחה נותנים "אגרא דתעניתא" (כבכל תענית, כדלהלן ב'הוספה' סל"ג), ובתענית אסתר נותנים גם מחצית־השקל, וכדלהלן פ"ג ס"ג.
- י. בתענית אסתר במנחה⁶³ אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו", הן בערי הפרזות והן בערים המוקפות חומה⁶⁴.

ג.

מחצית־השקל

"זכר למחצית השקל"

- א. מנהג קדום הוא לתת בחודש אדר מטבעות לצדקה - "זכר למחצית־השקל"⁶⁵.
- ב. יש שכתבו להקפיד לומר שהוא "זכר למחצית־השקל", כדי שלא תחול עליו קדושה⁶⁶, אך לפועל לא מקפידים על כך⁶⁷.

59. כף החיים שם סקכ"ח ובסי' תקמט סק"י. שו"ת זרע אמת ח"ג סי' עז. תורת חיים סי' תקמט סק"ב. קצה המטה על מטה אפרים סי' תרב סק"ג. שו"ת דברי ישראל סי' קנ. קובץ מבית לוי חט"ו ע' יח. שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ע. ועוד.

60. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 278 הע' 58 שהאריך בזה.

61. ראה מטה אפרים סי' תרב סכ"ב. שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ג. וראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רסה שאם ניכר לכל שהוא חולה או בחולה שיש בו סכנה - אין צריך להקפיד על כך.

62. משנ"ב סי' תקנ סק"ה.

63. מלבד כאשר התענית מוקדמת ל"א אדר, שאז אינו ערב פורים.

64. לוח כולל חב"ד.

65. מרדכי מגילה סי' תשעז. תשב"ץ קטן סי' עג. מנהגי רבי אייזיק טירנא ומנהגי מהר"ל, מנהגי פורים. רמ"א בדרכי משה סי' תרצד ובהגהה שם ס"א. וע"ע מטה יהודה סי' תרצד. כף החיים שם סקכ"ב.

66. תשובות הגאונים סי' מ. ועוד. והובא מנהג זה בלוח כולל חב"ד.

67. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 156 הע' 83, וביאר הטעם לפי שיחת

בלי נדר⁸³. הקפדה זו היא גם כשנותן עבור אשתו ובנותיו⁸⁴.

ייעוד הצדקה

יב. מובא בפוסקים שכספי מחצית השקל מיועדים כ"מעות פורים" עבור העניים לצרכי הפורים. אולם כיום, מתייחסים לזה כאל צדקה רגילה, ומייעדים אותה גם למטרות צדקה אחרות⁸⁵.

יג. כמה פעמים הציע כ"ק אדמו"ר⁸⁶, שמאחר שנתנית מחצית השקל קשורה עם בית המקדש, הנה כיום הדבר מתבטא בנתינת צדקה עבור אחזקת בתי כנסיות ובתי מדרשות, שהם מקדש מעט⁸⁷. וכך נהג כ"ק אדמו"ר עצמו ליתן עבור בית הכנסת בקופה שיוחדה לכך⁸⁸.

יד. אין להשתמש בכספי מעשר למחצית השקל⁸⁹, גם לא עבור האשה והילדים⁹⁰, אולם אם רוצה להוסיף על השיעור המחויב

ז. מי שאין לו מטבעות של חצי, יש שכתב שיכול לתת מטבעות שלמים ולכוון שנותן רק חצי בתורת מחצית השקל והשאר בתורת צדקה, או שיתן עבור שני אנשים יחד וכיו"ב⁷⁵.

החייבים בו

ח. המנהג הוא שכל גבר מעל גיל מצוות נותן "זכר למחצית השקל", וכל ראש משפחה נותן גם עבור אשתו ובניו ובנותיו הקטנים⁷⁶. והמנהג הרווח בפועל הוא שהאב נותן גם עבור בנותיו הגדולות אף שהגיעו לגיל מצוות⁷⁷.

ט. כן ראוי לחנך את הקטנים שבנוסף לכך⁷⁸ יתנו מחצית השקל מכספם, ובאופן שההורים עוזרים להם בכך⁷⁹.

י. יש נוהגים לתת גם בשביל עובר במעי אמו, ונתנו רמז לדבר, ממה שנאמר "כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים", ובשינוי ניקוד הוא: 'עֶבֶר'⁸⁰.

יא. הנותן 'מחצית השקל' פעם אחת עבור ילדיו הקטנים - צריך להמשיך בכך גם בשנים הבאות, עד שיגיעו לגיל מצוות⁸¹, מדין נדר⁸², אלא אם כן התנה מתחילה במפורש שהוא

83. ש"ת זכר שמחה סי' עז.

84. בנטעי גבריאל הל' פורים פכ"ז ס"ו הביא משו"ת תפארת אדם ח"ג סי' כא, שאם התחיל לתת עבור אשתו ובנותיו יכול להפסיק, משום שאין בזה מנהג כמו בבניו הקטנים. אמנם למנהגו אין לחלק ביניהם וחשיב ככל נדר לצדקה. וכן הובא בהל' פורים מהגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ע"ה. ע"ש.

85. זאת מאחר שיעיקר הצדקה לעניים לצרכי פורים ניתנת כ"מתנות לאביונים", אלא שנותנים בנוסף גם 'מחצית השקל' ולכן מייחדים אותה למטרות נוספות - ראה ליקוט מנהגים שונים במנהג אבותינו בידינו פי"ג ס"ו. וש"נ.

וראה רוח חיים להגר"ח פלאגי ובשו"ת יחיה דעת ח"א סי' פו, שמצוה ליתן צדקה זו לעמלי תורה הלומדים תורה מתוך הדחק.

86. ראה שיחות ש"פ שקלים תשכ"ד ותשמ"ב. וראה כף החיים שם סקכ"ב. פסקי תשובות סי' תרצד אות ד ובהע' 28.

87. אולם אין הדבר בא לשלול גם נתינת צדקה כפשוטה, עבור העניים לצרכי פורים, וכפי שמובא בשיחות אחרות - ראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 303 ובהע' 44. תנש"א ח"א ע' 320.

88. ארחות מנחם ע' קזו.

89. של"ה מסכת מגילה נר מצוה אות ד, ומשמע דס"ל שהוא בגדר דבר שחובה, אף שהוא בתורת מנהג אלא שקיבלו עליהם כחובה, הובא באליה רבה סי' תרפו סק"ד ובבאר היטב סי' תרצד סק"ב. כף החיים סי' תרצד סק"ד. חו"ע הל' פורים ע' קד. נטעי גבריאל פכ"ז ס"ח ובהע' יד והע' יז. ועוד.

90. ראה הליכות מועד, הל' פורים, פי"ג סכ"ט. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' יח. אכן בנטעי גבריאל שם ובהע' טו, שאולי יש להקל ליתן עבור הנשים והילדים מכספי מעשר. ובפסקי תשובות סי' תרצד ה"ז, 61, חילק שמה שנותן עבור הילדים, שכיון שהתחיל שוב אינו פוסק - הוא בגדר חובה, משא"כ מה שנותן עבור הנשים והבנות, שהוא מתורת חומרא בלבד. ולפ"ו, למנהגו דלעיל ס"ח, שנוהגים ליתן גם עבור הנשים והבנות הוא גם בגדר שקיבלו עליהם חובה.

75. לפי דעת תורה למהרש"ם סי' תרצד. ש"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' עב.

ולכאורה, בשל מעלת הנתינה בתענית אסתר, כמבואר לעיל ס"ג ובהע' 68, מוטב שיתן בתענית אסתר באופן זה ולא ימתין עד שיהיו לו מטבעות של חצי ויתן במועד אחר. ומהיות טוב, באם יודמנו לידי מטבעות מחצית השקל בימים הבאים, יתן טוב.

76. ראה משנ"ב סי' תרצד סק"ה. ובספר המנהגים ע' 74, ממנהגי כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ובהדגשה ש"אין זה הוראה לרבים". אך בתורת מנחם התוועדותית תשמ"ט ח"ב ע' 439 (בלתי מוגה): "מפורסם המנהג ליתן גם עבור כל בני הבית".

77. וראה גם פסקי תשובות סי' תרצד אות ה ובהע' 48. וש"נ. ושם הביא בשם לקט יושר שהמנהג שנותנים גם עבור הנשים והבתולות.

78. ראה שיחת ש"פ תשא תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"ח ח"ב ע' 405) שמשמע שנתניה זו היא בנוסף למה שאביהם נותן עבורם. ודלא כמ"ש בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 156 הע' 82. וראה בהערה הבאה.

79. ראה שיחות קודש תשנ"ב ח"ב עמוד 788. וראה בהל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה (כפר חב"ד גל' פורים תשע"ה), שאם בלא הכי האב נותן עבורם, כדלעיל בפנים, יכול ליתן להם כסף זה גופא ובכך יוצא ידי שניהם.

80. מנהגי טירנא, הגהות מנהגים אות מט, הובא בדרכי משה שם בשם מהר"י ברוגא. משנ"ב סי' תרצד סק"ה.

81. שקלים פ"א מ"ג ובפירושו המשניות לרמב"ם שם. מג"א שם סק"ג. משנה ברורה שם סק"ה.

82. ראה מג"א סי' תע סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ה.

[וראה בהרחבה דיני קריאת המגילה להלן פרקים ויז].

לענין פתיחת הצום לפני קריאת המגילה - ראה להלן פ"ו סכ"א ואילך.

ז. לאחר קריאת המגילה אומרים "ואתה קדוש", ולאחריו אומרים קדיש שלם ללא "תתקבל", "עלינו לשבח"¹⁰¹.

"ועל הניסים"¹⁰²

ח. בימי הפורים מוסיפים בתפילה "ועל הניסים" בברכת "מודים" שבתפילת שמונה-עשרה, לפני "ועל כולם"¹⁰³.

ט. בערי הפרזות אומרים אותו ביום י"ד בלבד ואילו בערים המוקפות חומה אומרים אותו ביום ט"ו בלבד, אך אם טעו בני הפרזים והזכירוהו גם בט"ו וכן בני המוקפים שהזכירוהו בי"ד - אין זה הפסק ואין צריכים לחזור¹⁰⁴.

י. שכח לאומרו, אם נזכר קודם שאמר "ה" בסיום הברכה - חוזר ואומר "ועל הניסים" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "ה" בסיום הברכה - אינו חוזר¹⁰⁵.

יא. יש אומרים שבאם נזכר קודם "יהיו לרצון" השני¹⁰⁶, יאמר שם: "הרחמן"¹⁰⁷ הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם

מעיקר הדין - יכול ליתן כצדקה מכספי מעשר⁹¹.

ד.

סדר יום הפורים - לבני הפרזות⁹² -

בגדי שבת

א. רבותינו נשיאינו נהגו ללבוש בגדי שבת בפורים⁹³. וכך המנהג הרווח בפועל בין אנ"ש⁹⁴.

אבל ר"ל

ב. אבל ר"ל מתפלל לפני העמוד גם בימי הפורים⁹⁵.

תפלת ערבית - ליל פורים

ג. סדר התפילה < מתפללים תפלת ערבית של חול ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלהלן.

ד. אין מכריזים בפה לפני תפילת שמונה-עשרה אודות אמירת "ועל הניסים"⁹⁶, אך נהגו להזכיר זאת באמצעות טפיחה על השולחן⁹⁷, ונהוג ששליח הציבור מגביה את קולו בהגיעו ל"ועל הניסים" בתפילת לחש⁹⁸.

ה. לאחר שמונה-עשרה אומרים קדיש שלם⁹⁹.

ו. לאחר מכן קוראים את המגילה בברכותיה¹⁰⁰.

101. שם.

102. בתוספת וא"ו - כ"ה נוסח אדה"ו בסידורו (דלא כבשו"ע שלו סי' קפח ס"ח): "ועל הניסים".

103. שו"ע סי' תרצג ס"ב.

104. ט"ו ומג"א שם סק"א. משנ"ב שם סק"ו.

105. שו"ע שם ובסי' תרפב ס"א. וראה הלכות ומנהגי חב"ד שם.

106. בפוסקים שצוינו להלן הע' 108 מבואר שמקום האמירה הוא קודם "יהיו לרצון", ויש שדנו בדבריהם אם הכוונה ל"יהיו לרצון" הראשון, שלפני "אלוקי נצור", או ל"יהיו לרצון" השני, שלאחר "אלוקי נצור", אולם פשטות הדברים שאומרו ב"דרך בקשה", משמע שהוא במקום שאומרים הבקשות לאחר "אלוקי נצור" קודם "יהיו לרצון". וכן נקטו כמה מהאחרונים בנדו"ד (ראה פסקי תשובות סי' תרפב הע' 13), ופשטו הוא. וראה גם ימי הלל והוראה פ"מ הע' 31.

107. כפי הנוסח בברכת המזון [כברמ"א שם ובשו"ע אדה"ו סי' קפז ס"ח. אך להעיר שבסידור אדה"ו הנוסח בברכת המזון הוא "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה וכו'" בלי תיבת "ונפלאות", וכ"ה ברמ"א סי' קפז ס"ד. ועפ"ז כתבנו כאן בפנים]. וכ"כ באחרונים כאן. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם ע' עג ובהע' 12. אבל בהלכות ומנהגי חב"ד שם הע' 131 כתב שיאמר: "יהי רצון מלפניך שתעשה לנו ניסים כמו שעשית לאבותינו וכו'", ואין לנוסח זה מקור, אף שיש מקום להבין מסבא שנוסח "הרחמן" שייך יותר לברכת המזון.

91. ראה בהמצוין לעיל הע' 89.

92. סדר היום לבני המוקפים לפי קביעות שנה זו, כדין "פורים המשולש" - ראה בהרחבה להלן פ"א.

93. ספר המנהגים ע' 74, ב"רשימת מנהגי פורים שיש בהם חידוש", ב"מנהגי האדמו"ר", "מובן שאין זה הוראה לרביים".

94. וראה תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 304, שלובשים בגדי שבת בכל ענין של יו"ט, והלא ימי הפורים הם "מי משתה ושמתה ויום טוב", ואף שאינו יום טוב ממש לענין איסור מלאכה, הרי יש בו ענין של יו"ט. וראה גם המובא בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 105.

95. לפי ספר המנהגים ע' 8. אגרות קודש ח"ח ע' רלו. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת תשמ"ח.

96. לפי סידור אדה"ו בתפילת ערבית דליל שבת קודם "ושמרו" ומשם בספר המנהגים ע' 36. וראה לקוטי מהרי"ח הל' תנוכה. כף החיים סי' רלו סק"ו, ודלא כמג"א שם סק"א.

97. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 159 ובהע' 101.

98. כף החיים סי' רלו סק"ו.

99. סידור אדה"ו סדר קריאת המגילה.

100. שם.

בימי מרדכי" וכו'¹¹⁹. ואם סיים ברכת המזון - אינו חוזר¹²⁰.

יח. בברכה מעין שלש אין מזכירים מעין המאורע דפורים¹²¹.

תפלת שחרית - יום פורים

יט. הכנות לתפילה < משכימים לבית הכנסת לתפילת שחרית וקריאת המגילה¹²².

כ. אין לאכול עד לאחר שישמע את קריאת המגילה¹²³, ונהגו להימנע מכל טעימה קודם קריאת המגילה¹²⁴ [וראה הפרטים בזה להלן פ"ו סי"ט ואילך].

כא. סדר התפילה < מתפללים תפלת שחרית כרגיל, ובשמונה עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלעיל.

דיני "ועל הניסים" - ראה לעיל ס"ח ואילך.

כב. לאחר חזרת הש"ץ אומרים חצי קדיש.

כג. מוציאים ספר-תורה וקוראים לשלושה עולים בפרשת "ויבוא עמלק" (בסוף פרשת בשלח - שמות יז, ח"טז).

כד. בקריאת הפסוק "מחזה אמחה את זכר עמלק" קוראים פעמיים תיבת "זכר", תחילה "זָכַר" (בסגול), ותיכף אחר כך: "זָכַר" (בצירי)¹²⁵.

כה. מי שלא שמע פרשת זכור, לדעת כמה פוסקים יכול לכוון לצאת ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק בקריאה זו¹²⁶.

בזמן הזה, בימי מרדכי" וכו'¹⁰⁸. ובכל אופן, אם סיים התפילה - אינו חוזר¹⁰⁹.

יב. טעה וחשב שיש לחזור ולהתפלל שמונה עשרה עקב שכחת "ועל הניסים" - חייב לעצור כשזכר אפילו באמצע הברכה, ולומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ולא להמשיך בשמונה עשרה¹¹⁰.

סעודת הלילה

יג. הגם שהחובה העיקרית היא לערוך משתה וסעודה ביום¹¹¹, ואין יוצאים ידי חובה בסעודה בליל הפורים, מכל מקום, מצוה להרבות בסעודה גם בלילה¹¹².

יד. נכון שימצא בביתו בליל פורים שיהיה מואר ומסודר עם שולחן ערוך, לכבוד היום¹¹³.

טו. יש נוהגים לאכול מיני זרעונים (קטניות) בליל פורים¹¹⁴.

טז. ברכת המזון < בימי הפורים מוסיפים בברכת המזון "ועל הניסים" בברכת הארץ, קודם "ועל הכל"¹¹⁵.

יז. שכח לאומרו, אם נזכר קודם שאמר "ה" בסיום הברכה - חוזר ואומר "ועל הניסים" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "ה" בסיום הברכה - אינו חוזר¹¹⁶, אך אומרו בסדר "הרחמן", קודם "הרחמן הוא יזכנו"¹¹⁷, דרך בקשה: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים"¹¹⁸ כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה,

119. שו"ע שם. שו"ע אדה"ז סי' קפז ס"ח.

120. שו"ע שם ומשנ"ב שם סק"ג.

121. ראה משנ"ב סי' תרפב סק"ב.

122. ראה מג"א סי' תרצג סק"ב.

123. רמ"א סי' תרצב ס"ד ובמשנ"ב שם סקט"ו.

124. ולמרות שברוך כלל נוהגים להקל לאכול לפני התפילה - ביום הפורים מחמירים בזה שלא לאכול עד אחר קריאת המגילה. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ב, ע' כו ובהע' 80.

125. ע"ד דברי הרוקח סי' שנג.

126. ספר המנהגים גם לגבי שתייה. אכן בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 16 הע' 74 מביא בשם הגר"ש דבורקין ע"ה לגבי טעימה קודם תקיעת שופר בראש השנה, שפסק להתיר לשתות, וכך נהגו ב-770. ואולי יש לומר, שע"פ הוראת והיתר רבותינו נשיאנו בכלל בדורנו לטעום קודם התפילה (היום יום י' שבט, אגרות קודש ח"ד ע' יט, ועוד), גם כאן, המיקל [בשתייה עכ"פ] יש לו על מי לסמוך.

125. ספר המנהגים ע' 31 וע' 72 ובהע' שם. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רמו ואילך. שערי תפילה ומנהג - פורים סי' ב. כמוכן, שקריאה באופן זה אינה שייכת כשקוראים בהברה ספרדית, בה לא מבדילים בין ניקוד צירי לניקוד סגול - התקשרות גל' אע"פ ע' 7 הע' 8.

126. ראה לעיל פ"א סי"ח.

108. ראה ט"ז סי' תרפב סק"ג וסק"ה. א"ר שם סק"ב. משנ"ב שם סק"ד.

ואין לדייק מכך שלא הוזכר בסידור אדה"ז, שכן בסידורו לא הוזכר בתפילה כלל את דין השוכה, רק בברכת המזון.

109. שו"ע שם.

110. ברכ"י סי' תרפב סק"ב. שערי תשובה שם סק"א. כף החיים שם סק"ו.

111. טור ורמ"א ריש סי' תרצה.

112. שם.

113. א"ר שם סק"ו. משנ"ב שם סוסק"ג. וראה גם פרי מגדים אשל אברהם שם סק"ו.

114. רמ"א סי' תרצה ס"ב. מג"א שם סק"ו. וראה בהמובא בנטעי גבריאל פמ"ח ס"ג.

115. סידור אדה"ז סדר ברכת המזון.

116. שו"ע סי' תרפב ס"א.

117. ראה ערוך השולחן שם סק"ג. קצות השולחן סי' מז בדי השולחן סק"ח.

118. כפי הנוסח בסידור אדה"ז - ראה לעיל הע' 118.

לב. כשהבעל קריאה היה קורא את המילה "ויקר" שבפסוק "ליהודים הייתה אורה" וגו' היה כ"ק אדמו"ר ממשמש בתפילין של ראש¹³³.

שאר דיני קריאת המגילה - ראה בהרחבה להלן פרקים ו"ז.

לג. לאחר קריאת המגילה והברכה שלאחריה ממשיכים בסדר התפלה: "אשרי" ו"ובא לציון", קדיש שלם, ולאחר מכן מחזירים את ספר התורה¹³⁴, ממשיכים באמירת "בית יעקב"¹³⁵ ומשם עד לסיום התפילה ושיעור התהלים היומי, כבכל יום.

לד. המתפלל ביחיד < המתפלל ביחיד ויש לו מגילה כשרה, קורא את המגילה בסדר התפילה [ומברך לפניו אך לא לאחריה¹³⁶], לאחר שקורא את קריאת "ויבוא עמלק" מתוך החומש בניגון וטעמים. ואם אין לו מגילה כשרה, קורא את קריאת "ויבוא עמלק" מתוך החומש, כנ"ל¹³⁷, ולאחר מכן קורא את המגילה מתוך החומש ללא ברכה¹³⁸. [אם צריך לקרוא הלל שלם בלא ברכה - ראה בהערה¹³⁹].

לה. מי שאין לו מגילה כשרה ולא ישמע את קריאתה ממגילה כשרה לא בלילה ולא ביום - לא יברך "שהחינו" על מצוות היום ולא על עיצומו של יום¹⁴⁰.

לו. שאר מצוות היום < לאחר התפלה מקיימים

כו. לאחר קריאת התורה ואומרים חצי-קדיש, מגביהים וגוללים את ספר התורה ואין מחזירים אותו לארון הקודש עד לאחר קריאת המגילה, אלא נוהגים לאוחזו בישיבה עד לאחר אמירת "אשרי" ו"ובא לציון"¹²⁷.

כז. מי שלא נתן מחצית השקל עושה זאת עכשיו, קודם קריאת המגילה¹²⁸.

כח. באם יש ברית מילה בבית הכנסת, מקיימים אותה קודם קריאת המגילה (וראה בהערה¹²⁹).

כט. קוראים את המגילה בברכותיה, ומברכים גם ברכת "שהחינו"¹³⁰.

ל. בעת ברכת "שהחינו" יש לכוון גם על קיום שאר מצוות היום: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציאו ידי חובה.

ומכל מקום, גם אם לא כיוון - לא יברך "שהחינו" קודם קיום שאר מצוות היום¹³¹.

לא. שמיעת וקריאת המגילה [בסדר התפילה] - בתפילין דרש¹³².

127. תוס' מגילה ד, א ד"ה פסק. כלבו ס"י מה. ובדבר מנהגו בזה - כן הוא בשער הכולל פ"א אות כב ס"ה (ושם: "וכן שמעתי מאיש נאמן, שבבית המדרש של אדמו"ר בעל צמח צדק ז"ל היו מחזיקין בפורים את הספר-תורה עד אחר [קדיש] תתקבל"). וכך הובא בסידורי תהלת ה' מהוצאת תשל"ח ואילך. וראה בהרחבה חקרי מנהגים תאו"ח ס"י קד (ח"ג ע' רמג ואילך). וש"נ.

ובשלמי ציבור דף שכת, ב: "המנהג פשוט לעכב ספר-תורה בתיבה עד אחר קריאת המגילה וסדר קדושה". ע"ש. ועד"ז הוא באמת ליעקב החזרתי ספר-תורה להיכל ס"ד. בית דוד על שו"ע ס"י תצ. ועוד. וצ"ע אם הכוונה להניחו על שולחן הקריאה או שאוחזו בו בתיבה (ולהעיר, שדנו בהנחת ספר-תורה על התיבה במקום החזקתו בידי אדם, שמה אין זה כבוד לספר-תורה - ראה התקשרות גל' תשצג ע' 16 הע' 60). ציון, כי בפורים תנשא הורה כ"ק אדמו"ר להחזיר את ספר התורה להיכל לפני קריאת המגילה - בית חיינו תנשא גל' 79 ע' 5. וכך נהגו גם בפורים תשמ"ח (כפי הנראה במראות קודש).

128. כדלעיל פ"ג ס"ד.

129. רמ"א ס"י תרצג ס"ד בשם המהר"ל. לוח כולל חב"ד.

129. אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 163 כתב שרגילים למול לאחר קריאת המגילה, וכפי שיש נוהגים כן (שו"ת תרומת הדשן ס"י רסו. שו"ת הרדב"ז ח"א ס"י רנא. פ"ח וביאור הגר"א ס"י תרצג. וכו') מנהג הספרדים - כף החיים שם סק"ל, ושכך נהג תמיד המוהל הרב יעקב יוסף רסקין ע"ה.

ומכל מקום, זהו כאשר מלים בבית הכנסת סמוך לחשרית, אבל לפועל רבים נוהגים לערוך את הברית בצהריים כדי לקיים "ברב עם הדרת מלך".

130. ספר המנהגים ע' 73. ואוצר מנהגי חב"ד אדר ע' רסח. וש"נ.

131. מג"א ר"ס תרצב. וראה עוד פמ"ג א"א שם. קצושו"ע ס"י קמא ס"ב. שו"ת בצל החכמה ח"ו ס"י פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א ס' תד.

132. ספר המנהגים ע' 74.

133. אורחות מנחם ע' קכו. וראה גם כף החיים ס"י תרצ סק"צ.

134. ראה בהמצוין לעיל הע' 127.

135. שער הכולל שם אות כג.

136. ראה להלן פ"ז סכ"ד ובהערות שם. וש"נ.

137. ראה שערי אפרים שער ח ספ"ז, הובא בכף החיים ס"י תרצג סק"ג. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"ג ס"ט.

138. ברכי יוסף ס"י תרצב סק"א. שערי תשובה ס"י תרצג סק"ג. שו"ת תשובה מאהבה ס"י מה. וראה גם נטעי גבריאל שם פ"ב ס"ב ובהע' ג.

139. כשיטת המאירי מגילה י, א ומשמעות עוד ראשונים, שיש לו לקרוא הלל במקום קריאת המגילה. אך כיון שסתימת הפוסקים שאין אומרים הלל בפורים כלל, לכן הורו כמה מהפוסקים לאומרו בלא ברכה - ראה שו"ת תשובה מאהבה ס"י מה. אורחות חיים (ספינקא) ס"י תרצג סק"ז. שערי תשובה שם סק"ג. כף החיים שם סק"ח. ועוד. אבל להעיר מלקוטי שיחות חל"ו ע' 169, שהביא המובא בשערי תשובה שם, והוסיף "יתירה מזה, דמלכתחילה לא תתכן אמירת הלל בפורים אלא בקריאת המגילה". ואף שאין הדברים נכתבו שם להלכה ולמעשה, אלא רק כנפק"מ לפי הביאור שם, נראה שדעת כ"ק אדמו"ר נוטה שלא לאומרו כלל גם ביחיד שאין לו מגילה.

140. ראה מג"א ס"י תרצב סק"א. ואף שיש חולקים, כמוכב במשנ"ב שם סק"א וביה"ל שם ד"ה ושהחינו, מכל מקום ספק בברכות להקל. וע"ע בפסקי תשובות שם סוף אות ג. וש"נ.

ולכן יש לערוך את הסעודה ככל המוקדם¹⁴⁵, ועל כל פנים יש להיזהר לכתחילה להתחיל אותה קודם "שעה עשירית" (ובשנה זו הוא בשעה 14:48 לערך) ולברך ברכת המזון קודם כניסת השבת, ואף בזאת יש להיזהר שזה יהיה באופן שיוכל לאכול סעודת שבת לתיאבון¹⁴⁶.

כמו כן קיימת אפשרות לערוך את הסעודה מאוחר יותר, במידה והסעודה נדחית בשל שמחת פורים וזיכוי הרבים במצוות הפורים.

כמו כן ניתן להמשיך את הסעודה אל תוך השבת, ולעשותה בסדר של "פורס מפה ומקדש", וזאת כדי להוסיף בשמחת הפורים, ולהלן סמ"י תבארו הצדדים בזה.

מב. תפילת מנחה < באם הסעודה נערכת לאחר חצות, יש להשתדל להתפלל מנחה קודם הסעודה¹⁴⁷.

מג. סדר תפלת מנחה - כבכל ערב שבת, ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלעיל.

מד. ברכת המזון < אם מברך ברכת המזון לאחר השקיעה אומר רק "ועל הניסים" ואינו אומר "רצה"¹⁴⁸.

מה. "פורס מפה ומקדש" < מעיקר הדין, יש אפשרות להמשיך את הסעודה גם לאחר השקיעה כסעודת שבת - כדן "פורס מפה ומקדש" (כדלהלן), וכך היה נהוג בעבר גם בבית-חיינו בהזדמנויות שונות, אולם בשנת תשד"מ הופסקה הנהגה זו בבית-חיינו, כיון שלא הכל יודעים את ההלכות הנוגעות בזה ויש חשש שחלק מהקהל יטעה וייכשל בברכות לבטלה וכיו"ב, ובשנת תשמ"ח אף התבטא הרבי כי הפסיקו לנהוג כן בחב"ד¹⁴⁹.

את מצוות היום "משלוח מנות" ו"מתנות לאביונים", וכפי שיתבאר דיניהם בפירוט להלן פרקים ח"ט. ומנהגנו להשתדל ביותר לזכות את אחינו בני ישראל בקיום מצוות היום - ראה להלן פ"ה סל"ד ואילך.

פרטי הנהגות יום הפורים - ראה בהרחבה להלן פ"ה. וש"נ.

הכנות לשבת

לז. ההכנות הרגילות לשבת < יש לעשות כל ההכנות הרגילות לשבת, ברחיצה וטבילה, אמירת שמו"ת, נתינת צדקה ושאר הכנות צרכי שבת, ולהיזהר שלא ישכחם מחמת הטרדות בשמחת הפורים ושלא יחלל שבת ח"ו מתוך שכרות.

לח. לאידך, ההכנות לשבת שניתן לעשותם מיום חמישי, ככיבוס ותספורת וכיו"ב, מוטב להקדימם ליום חמישי, כדי שלא יטרד ביום שישי מלקיים את מצוות היום כראוי¹⁴¹.

לט. בדיקת הכיסים < מצוה על כל אדם למשמש בכיסיו לפני כניסת השבת, שלא יהיה בהם דבר מוקצה, בפרט שהשתמש בבגדי שבת במהלך היום¹⁴².

מ. הורדת התחפושות < יש להוריד את התחפושות של פורים מלפני שבת, מפני כבוד השבת, בפרט אם בהורדת התחפושות והאיפור וכד' יש חשש חילול שבת¹⁴³.

תפלת מנחה וסעודת פורים

מא. סעודת פורים בערב שבת < ע"פ ההלכה יש מניעה לערוך בערב שבת סעודת מצוה, ובפרט סעודה גדולה כסעודת פורים, שעיקרה משתה היין עד דלא ידע, מפני כבוד השבת, כדי שיוכלו לאכול סעודת שבת לתיאבון¹⁴⁴.

145. ראה רמ"א סי' תרצה ס"ב ובמשנ"ב שם סק"י. וראה שיחת ש"פ תצוה תשל"ז (שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 519), שאין צריך לדקדק להתחיל דוקא קודם חצות. ולהעיר מספר השיחות קיץ הש"ת ע' 37. ובלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' יז כתב שמה טוב להתחיל את הסעודה לפני חצות.

146. לפי שו"ע אדה"ז שם.

147. ראה שו"ע סי' רלב ס"ב.

148. כיון שהולכים אחר תחילת הסעודה - ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ז.

149. ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: יום שמחת-תורה תשד"מ (תורת מנחם תשד"מ ח"א ע' 323). יום שמחת תורה תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"א ע' 319). אכן בהתקשרות גל' תשיב ע' 10 סוה"ע 13

141. ראה שו"ע אדה"ז סי' רמב ס"ו. נטעי גבריאל, הל' פורים המשולש, פ"א ס"ד ובהערה שם.

142. ראה שו"ע אדה"ז סי' רנב ס"כ ובקו"א שם סק"ד.

143. כן משמע מדברי הלקט ישר ע' קנו, שכתב: "ובשבת זו, אין ראוי להתקטט יותר משבת אחר, שמא יעשה קשר של קיימא, או שמא יתפור תפירה". וראה גם פסקי תשובות סי' תרצו אות יד ובהמציין שם, שעלולים להיכשל בזה באיסורי שבת כקושר ומתיר, כותב ומוחק (ע"י מריחת או הורדת צבע מהגוף), ממרח וכיו"ב. ולהעיר, שבמקום שאין עירוב יש חשש הוצאה גם בטלטול המסכות וכו' - ראה שלמי תודה פורים סי' מא סוף אות ד. וש"נ.

144. ראה שו"ע אדה"ז סי' רמט ס"ה ואילך.

הנערכות בפורים, שאין לתת לילד לשמש בתפקיד "המן" וכיו"ב¹⁶⁵.

ו. יש שהתירו ללבוש בגדי אשה לאיש ובגדי איש לאשה¹⁶⁶, אך למעשה פוסקים רבים שללו הנהגה זאת, והתירו רק כשלוששים פריט לבוש אחד של איש לאשה ושל אשה לאיש¹⁶⁷.

ז. יש לוודא שאין איסור שעטנז בבגדי התחפושת¹⁶⁸.

ח. כפשוטו, יש להקפיד על כל גדרי הצניעות בבגדי התחפושת, הן מבחינת אורכם, צורתם וצבעם וכו'.

ט. ראוי שלא להיות לבוש בתחפושת בתפילה, אם אין מספיק ראוי לעמוד בה לפני המלך¹⁶⁹.

איסור מלאכה

י. המנהג > נהגו כל ישראל שלא לעשות מלאכה ביום הפורים, והעושה מלאכה בו אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה לעולם¹⁷⁰.

ובקביעות זו, שחל י"ד באדר ביום שיש, הרי שחל כאן גם איסור המלאכה שבכל ערב שבת¹⁷¹, ומאידך, יש מלאכות האסורות בפורים כשחל באמצע השבוע ומותרות כשחל בערב שבת, כאשר הם נעשות לצורך השבת, וכדלהלן.

יא. זמן איסור המלאכה < המנהג הוא שלא לעשות מלאכה רק ביום שקוראים בו את המגילה, כלומר בי"ד לבני הפרזים ובט"ו

• באם התפללו ערבית באמצע הסעודה - אינו מזכיר "ועל הניסים" בברכת המזון¹⁵⁸.

דיני סעודת פורים - ראה להלן בהרחבה פ"י.

ה.

הנהגות יום הפורים

הספד והעניית ואמירת תחנון

א. ימי הפורים אסורים בהספד ובתענית¹⁵⁹ ואין אומרים בהם תחנון¹⁶⁰, בין בערי הפרזות ובין בערים המוקפות חומה.

ב. לפיכך, בשנה זו, שפורים דפרזות (יום י"ד) חל ביום שיש, הרי שאין אומרים בו תחנון, וכן בשבת (יום ט"ו - פורים דמוקפין) אין אומרים "אב הרחמים" ו"צדקתך".

אולם ביום ראשון (יום ט"ז), שהוא "פורים המשולש" בערים המוקפות חומה, אין אומרים תחנון בערים המוקפות אומה, אבל בערי הפרזות אומרים תחנון כרגיל¹⁶¹ וכן מתענים בו חתן וכלה בני הפרזות¹⁶².

תחפושות

ג. מנהג ישראל להתחפש וללבוש מסכות בפורים¹⁶³.

ד. מנהג זה נעשה בעיקר על ידי הקטנים¹⁶⁴.

ה. כ"ק אדמו"ר עורר אודות הצגות ילדים

158. שו"ע אדה"ז שם.

159. מגילה ה, ב ממגילת תענית. וכן פסקו הר"ף והרמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ג. טושו"ע סי' תרצו ס"ג.

160. סידור אדה"ז קודם למנצח יענך. וראה מגילה ה, ב. תוס' מגילה ד, א ד"ה פסק. ריטב"א שם ה, ב. שבלי הלקט סי' ר. ב"י סי' תרצג. לבוש סי' תרצו ס"ח. משנ"ב סי' תרצג סק"ח.

161. כף החיים סי' תרפ"ז סקמ"ז. ועוד. אבל בהליכות שלמה, הל' פורים, פכ"א ס"ח כתב שיש שנהגו שלא לומר תחנון ביום ט"ז גם בערי הפרזות, ומכל מקום אין מנהגו כן. ודלא כמ"ש בנטעי גבריאל, הל' פורים המשולש, פכ"ה ה' ו, לפי שיחת כ"ק אדמו"ר שיש להשתתף בשמחת בני ירושלים (וכמובא להלן סכ"ה). שכן לא נאמרו הדברים אלא לענין שמחה ולא לענין אי אמירת תחנון. וע"ע לוח ימי הלכה למעשה, פורים שחל בערב שבת פכ"א, הע' 45. וש"ג.

162. ראה נטעי גבריאל שם פכ"א ס"ב.

163. רמ"א סי' תרצו ס"ח.

164. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 438). וראה גם שיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"ב ע' 484).

165. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ"ג (לקוטי שיחות חל"א ע' 279) בדבר שילית משחק דמות המן בהצגה. אך מענה כ"ק אדמו"ר על תוכן שיחה זו (נדפס בליקוט מענות קודש תשמ"ח ע' 64) היה שאין הכוונה שאף אד לא ישחק בתפקיד זה, כי אחרת "אין זו הצגה", וכנראה הכוונה שלא ישחק הילד תפקיד זה בהתלהבות יתרה. וכן הבין בהתקשרות גל' א"ע ע' 13 הע' 93.

166. רמ"א שם.

167. ראה ט"ז יו"ד סי' קפח סק"ד. פמ"ג משב"ז (או"ח) סי' תרצו סק"ה. משנ"ב שם סק"ל. וראה בהרחבה בהמצוין בנטעי גבריאל, הל' פורים, פ"ד סי' ובהע' יא שם. וש"ג.

168. משנ"ב סי' תרצו סק"א.

169. ראה שו"ת שבט הלוי ח"י סי' יח. קובץ מבית לוי, פורים תשס"ו, ע' מב הע' כו.

וראה ילקוט יוסף פורים ע' שעב שהיקל להתפלל עם תחפושת באם עובר זמן תפילה ואין לו אפשרות להחליף הבגדים ובלבד שלא יהיו מכוסים הפנים, שכן רבים נהגו בפורים להתחפש ואף עומדים כך בפני אדם גדול ביום זה.

170. ראה מגילה ה, סוע"א ואלך. טושו"ע סי' תרצו ס"א ורמ"א שם.

171. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי' רנא.

מצוה לצורך היום¹⁷⁷, מלאכה לצורך הרבים וכיו"ב¹⁷⁸.

טו. כן התירו כל מלאכה שאין בה שיהוי, דהיינו מלאכה כזו שלא יימשך בה ויסיח דעתו משמחת היום¹⁷⁹.

טז. מלאכת חול שיש בה שיהוי וטירחא אסורה בפורים, כגון מלאכות בנין¹⁸⁰, זריעה ונטיעה¹⁸¹, אריגה ותפירה ותיקוני בגדים¹⁸² וכיו"ב.

יז. כיבוס בגדים - יש שכתבו לאסור ככל מלאכה שיש בה טורח ושיהוי¹⁸³, אך בזמננו, שיש מכונות כביסה ואין שיהוי בדבר - יש להקל, ובפרט אם הוא לצורך היום [ובערב שבת - לצורך השבת]¹⁸⁴.

יח. לכמה פוסקים יש לאסור תספורת ונטילת הציפורניים, אולם בקביעות זו, שחל י"ד באדר בערב שבת, רבו המתירים להסתפר וליטול ציפורניים לכבוד שבת¹⁸⁵.

וכן יש להקל לצורך מצוה, כגון תספורת מצוה לילד שהגיע לגיל שלש¹⁸⁶, או לרגל

לבני המוקפים¹⁷². ובשנה זו, כיון שגם בני המוקפים קוראים את המגילה ביום י"ד, הרי שאיסור עשיית מלאכה שלהם אף הוא ביום י"ד¹⁷³ [וראה להלן פי"א סמ"ה לענין איסור מלאכה לבני המוקפים בשנה זו ביום ראשון ט"ז אדר].

יב. המנהג שלא לעשות מלאכה הוא בעיקר ביום הפורים¹⁷⁴, אך יש המחמירים שלא לעשות מלאכה גם בליל פורים¹⁷⁵.

יג. המלאכות האסורות והמותרות < מאחר שאיסור המלאכה הוא מצד מנהג ואינו מעיקר הדין, ומטרתו היא בעיקר כדי שלא להסיח דעת משמחת פורים, לכן נאסרו בו רק מלאכות מסוימות ומלאכות רבות הותרו בו¹⁷⁶, כדלהלן.

יד. כל מלאכה המותרת בחול המועד מותרת גם בו, כגון מלאכת דבר האבד, מלאכה שאינה מלאכת אומן ויש בה צורך היום, מלאכת

177. ראה רמ"א שם ס"א (ומקורו בספר המאורות דף ז, ב). שהתירו לעשות "כל מלאכת מצוה, כגון לכתוב פסקי הלכות" ובמשנ"ב הוסיף (ע"פ ספר המאורות שם): "ופשטי המקרא", והיינו מלאכות שאין בהם שיהוי כ"כ, כדלהלן בפנים. וראה גם שו"ת מהר"ש סי' קלב, ושם שמהרי"ל היה כותב תשובות הלכתיות לשאלות שנשאל בהם על שולחן סעודת פורים. וראה בהמזכיר בנטעי גבריאל פע"ו הע' יא, שכמה גדולי ישראל כתבו חידושיהם ותשובותיהם בפורים. ומ"מ גם להמתירים צריך שיהיה באופן שלא יימשך בדבר. אכן הוסיף במשנ"ב שם (פמ"ג שם): "מגילה מותר לכתוב בפורים", משמע שהחידוש בזה הוא שהגם שמדובר במלאכה שיש בה שיהוי הגם שהיא מלאכת מצוה לא היתה מותרת אלא משום שיש בה צורך היום, ולכן כתיבת סת"ם בכלל אסורה בפורים, ולפ"ז היינו דוקא שצריך למגילה זו לקריאת היום. וכ"כ במקרא קודש, הל' פורים, סי' מט הע' 2. וראה גם פסקי תשובות שם הע' 4.

178. ראה בהמצוין לעיל הע' 176.

179. משנ"ב שם סק"ו.

וגם במלאכת מצוה לא התירו אלא כשאין בה שיהוי, כנ"ל בהע' 177.

180. ראה רמ"א שם, שלא התירו אלא בנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו וכיו"ב.

181. ראה רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ד, וכ"ה בגמ' שם שלא התירו אלא נטיעה של שמחה.

182. ראה פרי מגדים א"א סק"א ובעשה"צ סק"ב. שלא התירו תפירת בגדים בשכר אלא למי שאין לו מה יאכל.

183. ראה בן איש חי' פ' תצוה, הל' פורים אות כא [ודלא כמו שכתב בפסקי תשובות סי' תרצו הע' 6 בשמו שהתיר כיבוס לצורך שבת].

184. כך מסתבר, וכ"כ בכמה מחברי זמננו.

185. ראה כף החיים סי' תרפא קמ"ט וסי' תרצו סק"א. וראה המצוין בפסקי תשובות שם אות ב. נטעי גבריאל, הל' פורים, פע"ו סי' ובהערה שם. ימי משתה ושמחה פ"ל הע' 43.

186. פסקי תשובות שם, ודלא כהמתירים בזה.

172. נדעת רוב הראשונים - האשכול, שבלי הלקט סי' רד, כל בו, נמוקי יוסף מגילה ח, ב. וראה גם ירושלמי מגילה פ"ב ה"ב. וכן נפסק להלכה בשו"ע שם סי' ב. אכן, נמוקי יוסף שם הביא בשם ספר המאורות שנהגו איסור בשני הימים. וכ"כ האבודרהם, הובא בדרכי משה סי' תרצו סק"א.

ובאשר לערים המסופקות אם הם מוקפות חומה, שמקימים בהם מצוות הפורים בשני הימים - ראה המובא בפסקי תשובות שם אות ד, שלמעשה לא החמירו באיסור עשיית מלאכה, אלא בי"ד בלבד.

173. ראה המובא בפסקי תשובות שם אות ד ובהע' 25. וש"נ.

174. פרי מגדים שם משב"ז סק"א. צפנת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ד. ישועות יעקב סי' תרצו סק"ו. וכן משמע דעת הביאור הלכה שם ד"ה עושין, אף שהביא גם דעת המחמירים. שו"ת יביע אומר ח"ו סי' מז אות א. וראה גם פסקי תשובות שם סוף אות א. וש"נ.

175. שו"ת חתם סופר סי' קצה לפי טורי אבן מגילה ז, ב. שו"ת שיח יצחק סי' שפא. נטעי גבריאל, הל' פורים, פע"ז ס"א. וראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כו הע' 127.

176. מנהג איסור המלאכה מבוסס על כך שמים אלו נקבעו ל"ימי משתה ושמחה ויום טוב" (אסתר ט, יא), להתשיבו כיום טוב האסור במלאכה, אך אינו אסור מדינא (מגילה שם), ובמג"א שם סק"א נראה שמדמה איסור זה למנהג איסור עשיית מלאכה בערב פסח אחר צהות, שמצד הקרבת קרבן פסח שהוא כיום טוב, וכן לאיסור מלאכה בתשעה באב, שהוא כדי שלא להסיח דעת מן האבילות.

וכיון שאין איסור המלאכה מחמת קדושת היום, כביום טוב, לכן כל מה שמתיר בחול המועד מותר גם בו (ראה כע"ז שו"ע אדה"ז סי' תסח ס"ה), ואף קל הוא מחול המועד בכ"כ עניינים כדלהלן, ובפשטות הטעם לכן משום שעיקר איסור עשיית המלאכה בו הוא כדי שלא יסיח דעתו משמחת פורים, ע"ד איסור המלאכה בתשעה באב (וראה פסקי תשובות שם הע' 5. ולהעיר ממחצית השקל על המג"א שם).

השמחה

כג. "שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום טוב"²⁰¹. שמחה זו היא בכל רגע ורגע מהמעת לעת דיום הפורים²⁰².

כד. גם לבני המוקפים מצוה להרבות קצת במשתה ושמחה ביום י"ד²⁰³.

וכן בני הפרזים - בקביעות זו, שיום י"ד באדר חל בערב שבת, יש להם להוסיף והמשיך ב"משתה ושמחה" גם בשבת, ט"ו באדר²⁰⁴.

כה. אודות ההנהגה לבני הפרזות ביום ראשון ט"ז אדר, שהוא פורים המשולש בערים המוקפות חומה, הורה כ"ק אדמו"ר שיהודים בכל מקום בעולם יצטרפו לשמחה שבירושלים ויסיפו בעניינים של שמחה ביום זה²⁰⁵, והם: לימוד תורה²⁰⁶, לשמח יהודים מתוך אהבת ישראל, ובאם הדבר מתאים או נצרך - על ידי משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים²⁰⁷.

כמו כן הורה לערוך כינוסים בכל מקום ומקום לחיזוק יהדות, מתוך "ירושלים" - יראה שלמה את ה', ובמיוחד אצל ילדי ישראל²⁰⁸.

אבל ר"ל

כו. ימי הפורים אינם מפסיקים את האבלות והם עולים למנין שבעה, אולם אין אבלות נוהגת בשני הימים של פורים, מתחילת ליל י"ד

ברית מילה¹⁸⁷, ולאשה לצורך מצוה, או בכל צורך גדול, וודאי כשהתספורת היא לצורך שמחת פורים¹⁸⁸.

יט. גם מלאכות גמורות הותרו כשהן נעשות לצורך שמחה¹⁸⁹, אף שאינן קשורות לשמחת היום, אלא לשמחת חתונה¹⁹⁰ וכיו"ב, וכן בדברים שהם שמחה לאדם, כדלהלן.

כ. כמו כן, התירו לעשות מלאכות גמורות אם ייגרם לו הפסד במניעתן¹⁹¹, וכן במי שאין לו מה לאכול מותר לו לעשות מלאכה עבור אחרים בשכר¹⁹².

כא. מותר לעסוק במסחר (משא ומתן, סגירת עסקאות, קניה ומכירה ואף פתיחת חנויות) ביום הפורים, משום ששמחה היא לוי¹⁹³, ויש שהחמירו בזה¹⁹⁴.

אך חנויות למכר מזון מותר לפתוח לכל הדעות¹⁹⁵, ובפרט בשנה זו - במכר מזון וכל דבר שיש בו צורך שבת¹⁹⁶.

כב. כל המלאכות האסורות מותר לעשותם על-ידי נכרי¹⁹⁷, מלבד במלאכות בנין שהחמירו שלא לעשותם גם ע"י נכרי¹⁹⁸, אלא אם נעשה בקבלנות¹⁹⁹ או שהוא בנין של מצוה, שאז מותר אף ע"י ישראל²⁰⁰.

187. שו"ת שבת הקהתי ח"ה ס' קטז, ושם שמ"מ לכתחילה יתפרו לפני פורים.

188. שהרי יש המקילים בזה לכתחילה - ראה אשל אברהם מבוטשאטש סי' תרצו. שו"ת בית דוד סי' תצו. ערך השלחן סי' תרצו סק"ד. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כו.

189. שו"ע ורמ"א שם ס"א.

190. ראה רמ"א שם, שהתירו לעסוק בבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו. ומיוסד על הגמ' שם, וברש"י שפורים בכלל הוא יום של שמחה.

191. פרי מגדים שם משנ"ב סק"א.

192. שם א"א סק"א.

193. ט"ז שם סק"א. משנ"ב שם סק"ג.

194. ראה כף החיים שם סק"ה ובהמובא בפסקי תשובות שם אות ג. ומ"מ גם לדעתם מותר במקום דבר האבד או מי שאין לו מה יאכל, ע"פ כללי ההיתר בחול-המועד, וכ"ש בנדוד.

195. ראה פסקי תשובות שם, וכפשוטו שהוא בכלל מלאכה הנעשית לצורך היום ומ"מ אין להימשך בה כדי שלא יבטל משמחת הפורים.

196. נטעי גבריאל, הל' פורים המשולש, פ"ח ס"ב.

197. מג"א שם. משנ"ב שם סק"ב.

198. ראה שערי תשובה שם סק"א. דעת תורה שם. ועוד.

199. ראה שדי תמוד מ' הפורים אות ב. לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 75.

200. כף החיים שם סק"ד. ועוד.

201. תורה אור צח, א. הובא בס' המנהגים ע' 74. וראה בהמצוין בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 167 הע' 157.

202. ראה בהרחבה לקוטי שיחות ח"ז שיחה ג' לפ' ויקרא. וראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 916 הע' 14.

203. כן כתבו רבים מהראשונים - ראה ספר המנהגים למהר"ם, אגודה, תוס' מגילה ו. ב ד"ה ור' אליעזר וכן מבואר מדבריהם שם ד, א ד"ה פסק. וכן משמע בר"ן שם ג, ב בדפי הר"ף ד"ה אלא מקרא [אבל בריטב"א שם ה, ב משמע שרק אסור בהספד ובתענית ואינו מחויב במשתה ושמחה, וראה גם הגהות ה"ר פרץ לסמ"ק]. ולהלכה, כתב הרמ"א סי' תרצה ס"ב, שחייב במשתה ושמחה קצת בשני הימים. מאידך, דעת ביהגרי"א שם שלכל אחד חיוב משתה ושמחה בימיו ולא בשני הימים.

204. ראה שיחת ש"פ תצוה תשל"ז (שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 508).

205. כיון שזהו עת השמחה בירושלים, לקיים מ"ש "אעלה את ירושלים על ראש שמחתה".

206. ככתוב 'פקודי ה' ישרים משמחי לב'.

207. מכתב כ"ק אדמו"ר לקראת פורים תשמ"א, לקוטי שיחות חכ"א ע' 490.

208. שם.

לא. כ"ק אדמו"ר נסע כמה וכמה פעמים לאוהל הק' בשושן פורים²¹⁶.

שמחות בפורים

לב. מותר לערוך חתונות בימי הפורים²¹⁷, וכן לערוך סעודת ברית מילה או פדיון הבן²¹⁸ או בר מצוה, וניתן לעשות זאת בשעת סעודת פורים²¹⁹.

לג. בסעודת שבע ברכות הנערכת ביום הפורים, היינו ביום י"ד באדר לפרזים וביום ט"ו [ובשנה זו: ביום ט"ז] למוקפים, אין צריך "פנים חדשות", כמו בשבת ויום טוב²²⁰.

"מבצע פורים"

לד. עיקר מבצע פורים הוא לדאוג שכל אחד ואחת מבני ישראל יקיימו את מצוות הפורים²²¹.

לה. על כל אחד ואחת לעורר את הנערים והנערות, וכן את הילדים והילדות²²² שהגיעו לחינוך (ואף אלו שעדיין לא הגיעו לחינוך²²³) שתחת השפעתם, שיקיימו את כל מצוות הפורים בעצמם, ובפרט מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים, ולהסבירם שנקל ביותר לקיימם²²⁴.

לו. עיקר ופנימיות "מבצע פורים" - להביא ל"אורה - זו תורה", לעורר את בני ישראל להוסיף בלימוד התורה וקיום מצוותיה ולחנך את הילדים בדרך התורה והמצוות²²⁵.

ועד למוצאי ט"ו, גם לא לאבל בתוך שבעה, למעט בדברים שבצנעא²⁰⁹.

כז. אבל בתוך שבעה רשאי לצאת לבית הכנסת לתפילת שחרית ביום הפורים ולשמיעת קריאת המגילה, אך בלילה, אם יש לו מנין בביתו - יתפלל ערבית וישמע את המגילה בביתו, ואם אין לו מנין - יילך לבית הכנסת רק לקריאת המגילה²¹⁰.

כח. אבל בתוך השנה מתפלל לפני העמוד גם בימי הפורים²¹¹.

כט. האבל אינו קורא את המגילה בעצמו בציבור²¹², אבל אם אין מי שבקי כמותו בקריאת המגילה - יקרא האבל את המגילה ומברך את כל הברכות²¹³, לרבות ברכת "שהחיינו"²¹⁴.

לענין משלוח מנות לאבל - ראה להלן פ"ח ס"ט וסכ"א.

לענין מתנות לאביונים באבל - ראה להלן פ"ט ס"ח ואילך.

לענין סעודת פורים לאבל - ראה להלן פ"י ס"ה-1.

עלייה לבית החיים

ל. אין עולים לבית החיים בימי הפורים [ובשנה זו, לבני הערים המוקפות חומה - גם ביום ט"ז אדר], ואף לא בערב פורים. לכן, מי שיש לו יארציט בימים אלו, יש להקדים את העלייה לקבר לפני פורים²¹⁵.

216. מדריך להל' שמחות שם סי' ב ס"ד.

217. שו"ע סי' תרצו ס"ח. משנ"ב שם סכ"ח, שכך פשט המנהג. אבל ראה כף החיים שם סקנ"א שבאם אפשר אין לקבוע חתונה ליום הפורים.

218. שו"ע שם. משנ"ב שם סכ"ט.

219. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"ע סי'.

220. כף החיים סי' תרצו סקנ"ד.

221. שיחת כ"ק אדמו"ר אדר"ח אדר תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 413).

222. ראה היכל מנחם ח"ב ע' לו.

223. ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285. ח"א ע' 322. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ב ע' קעז.

224. מברק מכ"ק אדמו"ר ואגרת המזכירות נדפסו באגרות קודש ח"ב שם. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקהל תשכ"ב (תורת מנחם חל"ג ע' 163. לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285), ש"פ ויקהל תשל"ג (לקוטי שיחות ח"א ע' 321 ואילך). ש"פ תרומה תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"מ ח"ב ע' 254). אגרות קודש חכ"ב ע' קעז. שם ע' תכ"ג. היכל מנחם שם.

225. שכן בפורים הייתה השלימות דקבלת התורה, "קיימה מה שקבלו כבר" - ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר ז' אדר שני תשל"ו (שיחות

209. ראה טושו"ע יו"ד סי' תא ס"ו. רמ"א אור"ח סי' תרצו ס"ד.

210. ראה הדיון בזה ברמ"א שם. מג"א שם סק"ח וט"ז סק"ב. משנ"ב שם סק"ג וסקט"ו. וראה בפרטות מדריך להל' שמחות פמ"ב סי' יד ס"א ג. וש"נ.

211. לפי ספר המנהגים ע' 8. אגרות קודש ח"ע ע' רלו. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת תשמ"ח.

212. שו"ת מהרי"ל סי' כב. ועוד.

213. שו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רפו. שו"ת מנח ת אלעזר ח"ב סי' לב. גשר החיים פכ"ג סי' ד אות ז. מדריך להל' שמחות שם ס"ד.

214. שלא מצינו שאסור לו לברך "שהחיינו" - ראה מג"א סי' תקנא סקמ"ב. שו"ת נודע ביהודה תנינא אור"ח סי' קמא. נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ז סי' ד ובהערות שם. וש"נ. מדריך להל' שמחות שם.

215. מג"א סי' תרצו סק"ה. פני ברוך פכ"ט סי"ה. מקראי קודש (הררי), הל' פורים, פ"ד ס"ט ובהע' לב שם. מדריך להל' שמחות פפ"ז סי' א ס"א.

הפורים והמבצעים וכו', שלא ייגרם חילול שבת באופן ישיר או עקיף חלילה כתוצאה מכך²³².

1.

חובת קריאת המגילה ודיני כתיבתה

חובת הקריאה

א. חובה לקרוא את המגילה פעמיים ביום הפורים - בלילה וביום²³³. עם זאת, חיוב קריאת המגילה העיקרי הוא ביום. ולכן, מי שמסיבה כלשהי אינו יכול לקרוא אלא פעם אחת, ובאפשרותו לבחור אם לקרוא בלילה או ביום, עדיף שיקרא את המגילה ביום²³⁴.

הקריאה בציבור

ב. חובה לקרוא את המגילה בציבור, שיש לקרוא את סיפור הנס במעמד רבים, משום פרסומי ניסא, אבל אם אי אפשר לקרוא בציבור, יש לקרוא המגילה ביחיד²³⁵.

וראה להלן פ"א ס"ב בדבר הצורך בקריאה בציבור בשנה זו בערים המוקפות חומה.

ג. הגם שכל עשרה אנשים נחשבים לציבור, אולם "ברוב עם הדרת מלך", ולכן גם מי שיש לו מנין בביתו, מצוה עליו לקרוא את המגילה בבית הכנסת, בציבור גדול²³⁶.

ד. בית כנסת שיש בו כמה חדרים, צריכים הכול להתאסף למקום אחד ולשמוע יחד את המגילה, משום "ברוב עם הדרת מלך"²³⁷.

לז. בשנת תשל"ו הורה כ"ק אדמו"ר אשר מבצע פורים כולל גם לדבר עם בני ישראל אודות פרשת זכור ומצוות זכירת עמלק הפרטי הנמצא בליבו של כל אחד ואחד²²⁶.

לח. ביחד עם מבצע פורים יש לעסוק גם עם שאר המבצעים, ובפרט מבצע תורה (אשר "אורה זו תורה") ומבצע תפילין (אשר "ויקר אלו תפילין")²²⁷. וכשחל פורים בערב שבת - הדגש הוא גם על מבצע נרות שבת קודש²²⁸.

לט. יש לדאוג במיוחד למואשפזים בבתי הרפואה, וכן הנמצאים בבתי אבות, בתי יתומים ובתי האסורים, וכן בקרב אנשי הצבא המגינים על אה"ק וכן אנשי הצבא שבשאר המדינות²²⁹.

מ. בבתי הרפואה ובבתי האסורים יש להביא כסף וקופת צדקה ולמסור כסף לנמצאים שם כדי שיתנוהו לקופת הצדקה, ובזה יוכלו לקיים מצות מתנות לאביונים²³⁰.

מא. נכון מאד שגם נשי ובנות ישראל ישתתפו במבצע פורים, כמובן תוך הקפדה מוחלטת על כללי הצניעות, שדוקא הן יכולות לפעול יותר בקרב הנשים²³¹.

מב. בשנה זו, שחל י"ד באדר בערב שבת, יש להיערך מבעוד מועד בעת תכנון אירועי

קודש תשל"ו ח"א ע' 555 ואילך). ושם, שיש לדבר עם כל אחד מהמושפעים והמודרכים שיבואו איתם במגע. עד שירגישו את יוקר התורה וחשיבות קיום מצוותיה בכל יום ויום. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: פורים תשמ"מ (תורת מנחם תשמ"מ ח"ב ע' 1273). פורים תשמ"ה (תורת מנחם תשמ"ה ח"ג ע' 1454).

ובשיחת ש"פ תשא תשמ"ה (שם ע' 1477) דעיקר העניין דמבצע פורים בעבודה הרוחנית והפצת התורה והיהדות מתקיימת אחרי פורים, כי בפורים הרי נמצאים במצב ד"ע דלא ידע".

226. שיחת כ"ק אדמו"ר פרשת ויקרא תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 583).

227. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב סו"ע 655 ואילך). וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חל"ב ע' קמא.

228. אגרות קודש שם.

229. שיחות כ"ק אדמו"ר: תענית אסתר תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"מ ח"ב ע' 267-8), ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 652). תענית אסתר (מוקדם) תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ב ע' 1028). מכתב כללי מכ"ק אדמו"ר הנדפס בלקוטי שיחות ח"א ע' 489. ועוד. וראה סקירה נרחבת אודות מבצע פורים במשך השנים בהתקשרות גל' רצד ע' 11 ואילך. ועוד.

230. כיון שאין שם עניים, ובבתי האסורים גם אסור לנמצאים שם להחזיק כסף - שיחת כ"ק אדמו"ר אדר"ח אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"ב ע' 547).

231. ע"ד משלוח מנות, שהחיוב הוא באשה לרעותה דוקא - ראה שיחת כ"ק אדמו"ר אדר"ח אדר תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 417). וראה גם שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"ב ע' 671).

232. ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: ט"ו בשבט, ש"פ יתרו וש"פ משפטים תשל"ז.

233. שו"ע סי' תרפ"ט ס"א.

234. ראה תוס' שם ד"ה וחייב. ר"ן שם. מג"א סי' תרצב סק"ז. שערי תשובה סי' תרפ"ט ס"א.

וזאת משום שקריאת המגילה בלילה היא מדורבנן (טורי אבן מגילה שם ד"ה כגון. פני יהושע שם. שו"ת נודע ביהודה סי' מא. ועוד). ואילו קריאתה ביום היא מדברי קבלה, ולחלק מהפוסקים אף דינה כשל תורה (ראה ר"ן שם. שו"ע סי' תרצ"ט ס"ז. ט"ז סי' תרפ"ט סק"ב. וע"ע בהמציין באנציקלופדיה תלמודית מע' דברי קבלה). ויש להאריך בזה. ואכ"מ.

235. שו"ע סי' תרצ"ח.

236. מג"א שם סק"ג.

וכן מי שאין לו מקום קבוע לתפילתו ומתפלל בדרך כלל בכמה בתי-כנסיות, ישמע קריאת המגילה בבית-הכנסת בו מספר המתפללים גדול יותר - לפי משנ"ב סי' תרפ"ט סק"ז ובעשה"צ שם סק"ז.

237. לפי משנ"ב שם. ועיין פסקי תשובות על אתר. וש"נ.

לא תקרא האשה את המגילה לעצמה אלא תשמע את המגילה מגבר שיקרא עבורה²⁴⁵.

ט. בשעת הדחק גדולה, שאינה יכולה ללכת ולשמע את הקריאה בבית הכנסת ואין מי שיקרא עבורה - תקרא האשה בעצמה את המגילה בברכה מתוך מגילה כשרה²⁴⁶, ואם אין לה - תקרא מחומש בלא ברכה²⁴⁷.

במקרה זה, אם יש לה מגילה כשרה - יכולה גם להוציא ידי חובה את חברתה, אבל לא נשים רבות²⁴⁸, ויש מקילים שבשעת הדחק יכולה להוציא גם נשים רבות²⁴⁹.

לענין נוסח ברכות המגילה בקריאה לנשים בלבד - ראה להלן פ"ז סכ"ח.

י. ילדים < חובה על האב לחנך את ילדיו משהגיעו לגיל חינוך לשמוע את קריאת המגילה. גיל חינוך לענין זה תלוי בכל ילד לפי חריפותו - משעה שאכן הוא מסוגל להקשיב בריכוז, לפי ערך, לכל הקריאה מתחילתה ועד סופה²⁵⁰.

יא. מנהג טוב לקחת אתו גם את ילדיו הקטנים יותר לבית הכנסת שיקשיבו לקריאת-

עם זאת, אין חובה על מניינים המתקיימים בקביעות בבתי-כנסת קטנים להתקבץ כולם לבית הכנסת הגדול לקריאת המגילה²³⁸.

ה. כמו כן, גם במקום שאין מנין, כדאי לשמוע במעמד עוד אנשים ולא שכל אחד יקרא לבדו, וכן שאחד יברך לכולם²³⁹.

ו. אודות קריאת המגילה לנשים (שאף הן חייבות בקריאתה, כדלהלן) - לכתחילה, מוטב שתשמענה הנשים את המגילה ברוב עם יחד עם הגברים בבית הכנסת²⁴⁰, אולם ניתן גם לקרוא עבורן בנפרד²⁴¹.

יש לשקול זאת בהתאם לאפשרות שמיעת הקריאה במילואה בבית הכנסת, שאם יש חשש שלא תשמענה כראוי בבית הכנסת - מוטב שלכתחילה ישמעו את הקריאה בנפרד²⁴².

חיוב נשים וקטנים

ז. נשים < הן הגברים והן הנשים חייבים בקריאת המגילה²⁴³. אך למרות זאת, אין הנשים יכולות להוציא את הגברים ידי חובתם²⁴⁴.

אודות הזמן והאופן הנכון לקריאה עבור נשים - ראה לעיל ס"ו ופ"ז ס"ח ואילך.

ח. למרות שהאשה חייבת בקריאת המגילה,

238. ראה משנ"ב שם.

239. ראה להלן פ"ז סכ"ו.

240. ראה דרכי משה ס"ו תרצ סק"ח בשם האור זרוע ס"י שסח. קיצור שו"ע ס"ו קמא ס"ו.

241. וראה להלן פ"ז סכ"ח לענין ברכות המגילה בקריאה לנשים.

242. ראה פמ"ג ס"ו תרפ"א סק"א.

243. מגילה ד, א. וערכין ג, א. ושו"ע ס"ו תרפ"א סק"א.

ולמרות שזו מצות עשה שהזמן גרמא, אך מאחר שגם הן היו נושעו מאותו הנס, לכן אף הן חייבות בפרסומו (כפירוש רש"י במגילה שם. תוס' פסחים קח, ב ד"ה היו ובמגילה שם ד"ה נשים. ולהעיר שאדה"ז הכריע בפירוש זה בס"י תעב סכ"ה), מה גם שהתשועה וההצלה עצמה הגיעה בזכות אשה - אסתר המלכה (כפירוש רש"י פסחים שם ד"ה שאף. שבת כג, א ד"ה היו בפירוש הב' רשב"ם פסחים שם. ועוד).

244. שו"ע שם ס"ב בשם י"א.

ואף חובתן שונה מהותית מזו של הגברים, שכן הגברים חייבים בקריאת המגילה ואילו הנשים חייבות רק בשמיעת המגילה, ולכן כתב הרמ"א שם שנוסח הברכה לנשים הוא "לשמעו מגילה" ולא "על מקרא מגילה" [וראה להלן בפנים פ"ז סכ"ח לענין ברכות המגילה לנשים] - ראה מג"א שם סק"ו בדתעו [וע"ע בדבריו בסק"ה. ואכ"מ]. ואי"ז סתירה למה שאף הן היו באותו הנס וחייבות כמו הגברים, דעדיין יתכן שחלוקים הם באופן החיוב. וראה גם מחצית השקל על המג"א שם. ולהעיר מהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים סימן מגיד. הערות וציונים להל' ליל הסדר ס"י תעב שם אות יד.

245. מג"א ס"ו תרפ"ט סק"ו בשם מדרש הנעלם רות. וראה משנ"ב שם סק"ח. וע"ע בהערה הקודמת.

246. פמ"ג בא"א שם סק"ו. משנ"ב שם ובשעה"צ סקט"ז.

247. כמו בגבר - ראה לעיל פ"ד סל"ד.

248. תוס' סוכה לח, א ד"ה באמת. קרבן נתנאל מגילה פ"א ס"ד ד אות מ. משנ"ב שם סק"ו ובשעה"צ שם סקט"ו.

249. ראה נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ד ס"ט ובהע' יד. אבל ראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כח. ואכהמ"ל.

250. הדעות השונות בזה - ראה בפסקי תשובות ס"ו תרפ"ט אות ט. ובשו"ע אדה"ז ס"ו שמג ס"ג: "שיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל מתחילתה ועד סופה, והוא דלא כהפוסקים שדי עניינו" כו, משמע שלא די בדיעה כללית מענין הנס דפורים אלא גם ביכולת לקיים המצוה כתיקונה, וכמ"ש שם גבי "היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית", ולכאורה ה"ה בנדר"ד, שצריך להיות מסוגל להאזין לקריאת המגילה מתחילתה ועד סופה, והוא דלא כהפוסקים שדי עניינו" כו, משמע ענין הנס (ראה כף החיים ס"ו תרעו סק"ו). חנוך לנער פכ"ו סק"א.

אולם נראה שאי"צ שיוכל להאזין באופן של לכתחילה, אלא באופן שגם הגדול יוצא בזה י"ח, וכפי הדעות (ראה נמוקי או"ח לסי' תרץ) שגם הגדול כשפנתו לבבו לדברים אחרים במחשבתו אך אי"ז אלא מחשבה חולפת שאינה סותרת לשמיעת הקריאה ולא החסיר תיבה אחת בשמיעתו - שפיר יוצא בזה י"ח קריאת המגילה (ואע"פ שחסר בכונת הלב - ראה מג"א ס"ו תרצ סקט"ו ובא"א שם. וע"ע שיערי תפלה ומנהג - פורים (תשורה) אשכנזי, כ' אד"ר תשע"ד) ס"י יג. וי"ל ע"ד. ואכ"מ). ולפ"ז גם הקטן הוא בר הכי, וכל שלא הגיע למידה זו עדיין לא הגיע לגיל חינוך לענין זה. וע"ע שו"ת שבט הקהתי ח"ג ס"י ר"ג. פסקי תשובות שם.

וכן דעת כמה מורי הוראה למעשה, שכן בגיל חינוך צריך הילד לקיים המצוה כתיקונה, וקודם לכן לא שייך למקריב ביה גיל חינוך. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כו ה' 135. וש"נ.

שעלה עמוד השחר - לדעת רוב הפוסקים אינו יכול לקרוא עוד לשם קריאת הלילה²⁵⁸, אולם מאחר שיש הסבורים שבמקום אונס או שעת הדחק יכול לקרוא עד הנץ-החמה²⁵⁹ - ניתן לסמוך על דבריהם ולקרוא בלא ברכה²⁶⁰. וכן אם מתחיל לקרוא קודם עלות-השחר בידעו שלא יסיים לפני עלות-השחר - לא יברך על קריאתו²⁶¹.

טז. קריאת-המגילה ביום זמנה כל היום, מהנץ-החמה (ובדיעבד או בשעת הדחק - מעלות-השחר) ועד שקיעת-החמה²⁶².

יז. לכתחילה יש לשמוע את קריאת-המגילה בסדר התפילה, לאחר תפילת שמונה-עשרה וקריאת-התורה²⁶³, אך אם התאחר לתפילה והגיעו הצבור לקריאת-המגילה ואין לו אחר כך מניין אחר לשמוע בו את קריאת-המגילה - ישמענה עם הציבור, קודם התפילה²⁶⁴.

יח. אם לא קרא את המגילה עד לאחר השקיעה - יכול לקרוא בזמן בין-השמשות בלא ברכה [אפילו בקביעות שנה זו, שהוא ערב שבת והוא אחר כניסת השבת, אבל לא אחרי צאת-הכוכבים²⁶⁵]. והוא הדין אם התחיל לקרוא לפני השקיעה בידעו שלא יסיים לפני השקיעה, שיקרא בלא ברכה²⁶⁶.

איסורים קודם המגילה

יט. איסור אכילה < אסור לאכול 'אכילת קבע' עד לאחר קריאת-המגילה²⁶⁷. 'אכילת קבע' היינו

המגילה, כדי לחנכם במצות פרוסום הנס²⁵¹, אולם יש להשגיח עליהם שלא ירעישו בבית-הכנסת בזמן הקריאה ויבלבלו את דעת השומעים²⁵².

כ"ק אדמו"ר עודד זאת פעמים רבות, באמרו שאף שעשויים הם לבלבל דעת השומעים, אך אדרבה יש להביאם ולהניחם להרעיש רק בזמן הכאת המן וכיו"ב²⁵³.

זמן הקריאה

יב. קריאת-המגילה בלילה זמנה כל הלילה, מצאת-הכוכבים ועד עלות-השחר²⁵⁴, וזריזין מקדימין לקרותה עם תחילת הלילה, לאחר תפילת ערבית²⁵⁵.

יג. מי שהוא אנוס ולא יכול לקרוא את המגילה בלילה - יכול לקרוא מבעוד-יום, החל מפלג-המנחה²⁵⁶.

יד. הקוראים את המגילה בפלג-המנחה, יש להם להתפלל מנחה קודם פלג-המנחה²⁵⁷.

טו. מי שלא הספיק לקרוא קריאת הלילה עד

251. ראה שו"ע סי' תרפט ס"ו. ובביאור הלכה שם כתב דהיינו בקטנים שהגיעו לחינוך, ואף שנטק בשו"ע הלשון 'מנהג טוב' היינו שמעיקר הדין יכול לקרוא לפנייהם בבית, אלא שמנהג טוב להביאם לבית-הכנסת. אכן, בשו"ת חקת יעקב או"ח סי' רלב ועוד אחרונים פירשו דברי השו"ע בקטנים שלא הגיעו לחינוך, שאף אותם מנהג טוב להביא לבית-הכנסת (ובלבד שלא יבלבלו דעת השומעים, כדלהלן בפנים). ו"ע לוח יומי הלכה למעשה שם. ומ"מ, מעיקר הדין יכול לקרוא בבית גם עבור ילדיו שהגיעו לחינוך (בלא ברכה). באם מכל סיבה שהיא אין הדבר מתאפשר להביאם לבית-הכנסת.

252. ראה מג"א שם סק"א.

253. ראה שיחות: מוצש"ק ויקהל תשל"ח (שיחות קודש תשל"ח ח"א ע' 584 ואילך). ש"פ שלח תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"מ ח"ג ע' 380). ש"פ צו תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 735). ועוד.

254. שו"ע סי' תרפז ס"א. וראה פרי חדש שם סק"א וסי' תרצב סק"ד. בא"ר סי' תרפח סק"ט, הובא בכף החיים סי' תרפז סק"ז, כתב שלכתחילה יש לקרותה עד חצות. אמנם אין כן דעת רוב הפוסקים, כמובא במג"א שם סק"א בשם הרא"ם, דלא חיישינן במגילה דלמא אתי למיפשע, כיון דחביבא להו, ובפרט שעיקר מצותה ביום.

255. ערוך השולחן סי' תרפז סק"ד.

256. כיון שלכמה עניינים נחשב כלילה - ראה שו"ע סי' תרצב ס"ד משו"ת תרומת הדרשן סי' קד. לבוש שם ס"ד. מג"א שם סק"ז. משנ"ב שם סק"ג-ד וביאור הלכה שם, דלא כהפרי חדש סי' תרפז סק"א וסי' תרצב סק"ד שדחה מנהג זה וכתב שאין יוצאים י"ח בקריאת המגילה קודם צאת-הכוכבים.

וראה במשנ"ב שם, שמי שאינו אנוס לא יקרא את המגילה קודם צאת-הכוכבים, ואם עשה כן - לא יצא ידי חובתו אפילו בדיעבד וצריך לחזור ולקרוא שוב את המגילה בלא ברכה.

257. שלא ייראה כסתירה, שמצד אחד מחשיבים את פלג-המנחה כיום ומתפללים מנחה ומאידך מחשיבים אותו כלילה וקוראים מגילה של לילה - מג"א שם.

258. ראה מג"א סי' תרפז סק"א. אלי' רבה סי' תרפח סק"ט. ושמצא כן בספר אמרכל. וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' רפו. משנ"ב סי' תרפז סק"ג.

259. ט"ז סי' תרפח סק"ו. שו"ת נודע ביהודה קמא סי' מא. מטה יהודה סי' תרפז סק"ב.

260. ראה ילקוט יוסף סי' תרפז הע' א. וש"נ.

261. לפי המובא להלן סי"ח גבי מי שנמשך בקריאתו עד לאחר השקיעה.

262. שו"ע סי' תרפז ס"א.

263. ראה לעיל בפנים פ"ד סכ"ו.

264. ראה הליכות מועד, הל' פורים, פ"ד סכ"ה ובהערות שם.

265. פרי מגדים סי' תרצב משב"ז סק"ג. שו"ת התעוררות תשובה סי' תסג. ועוד. וראה בהמצוין בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' לו ובהע' 176.

266. לפי משנ"ב שם סק"ה. וראה בהרחבה ילקוט יוסף סי' תרפז ס"ז. וש"נ.

267. רמ"א סי' תרצב ס"ד (שאסור לאכול קודם קריאת-המגילה). מג"א שם סק"ז (שהאיסור הוא באכילת קבע ולא בטעמיה). משנ"ב שם סק"ד-ט.

כב. אין מניעה להאכיל את הקטנים, אף לאחר שהגיעו לחינוך, קודם קריאת המגילה²⁷⁴.

כג. זמן איסור האכילה בלילה הוא החל מחצי שעה קודם צאת הכוכבים²⁷⁵, ובבוקר, איסור האכילה מתחיל בעלות השחר²⁷⁶, ויש להחמיר ולא לטעום כלל מהנץ החמה²⁷⁷, אולם במקום צורך יש להקל בטעימה²⁷⁸. וכן יש להקל בשתייה²⁷⁹.

כד. לימוד אין מניעה ללמוד בחצי שעה שקודם זמן קריאת המגילה²⁸⁰, ולדעת פוסקים רבים אף משהגיע זמנה²⁸¹.

כה. מלאכה החל מחצי שעה קודם צאת הכוכבים אין לעסוק במלאכה שעלול להימשך בה²⁸² ויש לחוש שמא ישכח לקרוא

פת או מיני מזונות וכן שתייה המשכרת יותר משיעור 'כביצה' (מעל 56 סמ"ק)²⁶⁸. וראה להלן סכ"ג מתי מתחיל האיסור.

כ. גם טעימה, דהיינו 'אכילת עראי', שהיא פחות מהשיעור הנ"ל (וכמו כן אכילת שאר דברים או שתיה מכל סוג ובכל כמות שהיא) - אסורה לכתחילה, ואין להקל בדבר אלא לצורך גדול, כגון מי שהוא חלוש ואינו יכול להתרכז בשמיעת המגילה, שיכול לשתות תה או קפה וכיו"ב וכן לטעום מעט פת או מזונות עד 'כביצה' או פירות וירקות וכיו"ב אפילו יותר מ'כביצה', ואם הטעימה אינה מספקת לו ואם לא יאכל עלול לבוא לידי חולי²⁶⁹ - יכול לאכול אף 'אכילת קבע', אך יעמיד שומר שיזכיר לו לקרוא את המגילה לאחר אכילתו²⁷⁰ (וגם תזכורת בפלאפון מועילה לענין זה²⁷¹), אולם לכל אדם אין להקל בזה²⁷².

כא. גם הנשים יזדרזו לשמוע את קריאת המגילה מוקדם ככל האפשר, הן בלילה והן ביום, אולם אם מאיזה סיבה הדבר לא מתאפשר ואם יהיו שרויים בתענית עד שישמעו המגילה הדבר קשה להן ובפרט אם עלול להזיק לבריאותן, וכל שכן אם מדובר במעוברות, יולדות ומניקות הנמצאות במצב הנ"ל - יש להקל להן לאכול אפילו 'סעודת קבע' (ובלבד שיעמידו שומר כנ"ל)²⁷³.

274. כמו שמותר ליתן להם לאכול קודם התפילה, כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' קו"ג. וראה שעה"צ סי' תרצב סק"ט שהשווה דין אכילה קודם קריאת המגילה לאכילה קודם התפילה. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' רטס ס"ג וסי' שמג ס"ז.

275. שכן איסור זה נלמד במקור הדברים בשו"ת תרומת הדשן סי' קט מקריאת שמע דערבית, ושם מתחיל האיסור חצי שעה קודם תחילת זמנה - ראה שו"ע סי' רלה ס"ב. וראה גם משנ"ב סי' תרצב שם שהשווה דיניהם.

276. ראה משנ"ב סי' תרצב סק"ו, שאיסור האכילה הוא גם קודם המגילה ביום, ואף חמור מהמגילה שבליילה, ודומה הוא לאיסור האכילה לפני שמיעת תקיעת שופר ונטילת לולב. ועפ"ז כתבנו בפנים, כפי המנהג בנטילת לולב - ראה במה שכתבנו במדריך לחג הסוכות תשפ"ה פ"ח ס"ז ובהערות שם. וש"נ. וראה בהרחבה בירורי מנהגים - מועדים ע' 181 ואילך.

ומה שכתבנו שהאיסור הוא מעלות השחר, אף שיש שכתבו שהוא מהנץ החמה, היינו לפי שאיסור האכילה נקבע לפי עיקר זמן החיוב, שהוא בעלות השחר (שו"ע סי' תרפו ס"א), אף שלפועל תקנו חכמים לקרוא רק בהנץ החמה. וראה גם מקראי קודש (הררי), הל' פורים, פ"ד סי"ה ובהע' יח.

אבל ראה כף החיים סי' תרצב סק"ה, שאיסור האכילה קודם קריאת המגילה ביום מתחיל לאחר התפילה. וראה בירורי מנהגים שם ע' 182 שהקשה על דבריו, שהרי עיקר החיוב הוא בעלות השחר, ומה שכתב בכף החיים עצמו בס' תרפ"ח שיש לקרוא את המגילה רק לאחר תפילת שחרית, זהו ע"פ קבלה ולא מעיקר הדין. ע"ש.

277. ראה במדריך הנ"ל הע' 442, שלגבי טעימה אפשר להקל עד הנץ החמה.

278. וחומר זה מיוסד על דברי הרוקח בס' שנג. וכפי המנהג גבי טעימה קודם נטילת לולב (וראה מדריך לחג הסוכות תשפ"ה פ"ח סי' ו"ג). וע"ע בירורי מנהגים - מועדים ע' 181 ואילך. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כג ובהע' 116.

279. ראה לעיל פ"ד הע' 124.

280. ראה מג"א סי' תרצב שם. ערוך השלחן שם סק"ח. כף החיים סי' תרפ"ו סק"ו.

281. ראה מה שדנו בזה בשו"ת חוות יאיר סי' יא. סידור בית עובד דין קריאת המגילה בלילה ס"ג. וראה בהרחבה לוח יומי הלכה למעשה שם ע' כ ובהע' 100 (ושם שקוי"ט בדעת המג"א שבהערה הקודמת, אכן רבים הבינו מדברי המג"א בזה שדעתו להקל אף בהגיע זמן הקריאה). וש"נ.

282. ראה דוגמאות לזה לעיל פ"ה סט"ו יז.

268. ראה שו"ע סי' רלב ס"ג. מג"א שם סק"ז (לגבי שיעור שתייה המשכרת). משנ"ב שם סק"ה. וראה גם הגהה מכת"י לשו"ע אדה"ז סי' תלא ס"ה (הובאה במהדורה החדשה שם ציון ס, ודלא כמבואר במ"מ וציונים שם). וראה גם רפ"י סי' תע ס"ז. סי' תפט ס"ז.

269. דהיינו להגיע למצב של "חולה שאין בו סכנה", שנפל למשכב או שנחלש כל גופו (ראה שו"ע אדה"ז סי' שכח ס"ט).

270. מג"א שם. משנ"ב שם סק"י. שעה"צ שם סק"ט.

271. שכן אין צריך שפיסיקו השומר בפועל מאכילתו או מלימוד, רק שיזכירנו, ולכן גם תזכורת בשעון או בפלאפון מועילה [אלא שיש לזרז שהסוללה טעונה, כפשוט]. וראה פסקי תשובות סי' רלה אות ח (ודלא כמו בבדיקת חמץ, שיש המדייקים שאין מועילה תזכורת בפלאפון כיון שצריך שהשומר יפסיקו מלימודו - ראה שלחן מרדכי (להרב מרדכי בלינוב ע"ה, בני ברק תשע"ב) הל' פסח ח"א סי' ו).

272. ואף שלענין תפלת ערבית ועוד (ראה משנ"ב סי' רלה סק"ח) הקילו לאכול ע"י העמדת שומר - שאני קריאת המגילה, ש"קריאתה חובה טפי, שהרי כל המצוות נדחים מפניה" (לשון שו"ת תרומת הדשן שם, שהובא במג"א ומשנ"ב סי' תרצב שם). וראה גם הליכות מועד, הל' פורים, פ"ד הע' קצה. וש"נ.

273. ראה משנ"ב שם סוסק"ד. הליכות שלמה פ"ט הע' ג. פסקי תשובות סי' תרצב אות יב. הליכות מועד שם בפנים (ע' שיא). וראה גם פסקי תשובות שם, שכיון שתלויות בקריאת בעליהן או אחד מבני ביתן זה כאילו מינו 'שומר' שיזכיר להם לקרוא.

ברכות במגילה, כמו בספר-תורה²⁹², אולם מגילה שכתבו בתחילתה ברכות ופיוטים - אינה נפסלת בכך²⁹³.

לא. לכתחילה אין לנקד את המגילה אלא שאם ניקדוה אינה נפסלת בכך²⁹⁴, אולם אם אינו יודע את הניקוד הנכון בעל-פה - מותר לו לכתוב את הניקוד במגילה²⁹⁵. ואדרבה, במצב כזה עדיף שיעשה זאת, כדי שלא יטעה בקריאתה, בפרט שלפעמים הטעות בניקוד משנה את המשמעות ואינו יוצא ידי חובתו אף בדיעבד²⁹⁶. ומכל מקום, מוטב שיוסיף את הניקודות בעיפרון, באופן שניתן למוחקם.

לב. מי שאינו יודע בעל-פה את טעמי המקרא של המגילה, יכול לכתוב את הטעמים (בעיפרון) על גבי המגילה²⁹⁷, אך יש אוסרים זאת, ולדעתם מוטב שיקרא בלא טעמים מאשר שיכתוב את הטעמים במגילה²⁹⁸.

לג. יש שכתב שלכתחילה אין להוסיף ציורים ועיטורים במגילה²⁹⁹, אולם בהרבה מקומות נהגו להקל בזה³⁰⁰.

לד. עמודי המגילה < המגילה שכתב כ"ק אדמו"ר מהר"ש, העמודים שבה לא היו מתחילים בתיבת "המלך", וכן עשרת בני המן אינם כתובים בה בעמוד בפני עצמו³⁰¹.

לה. קדושת המגילה < אף שבדיני כתיבתה דומה היא בדינים רבים לספר-תורה, מכל מקום, לאחר הכתיבה - אין קדושתה כקדושת ספר-תורה, ולכן מן הדין מותר לגעת בקלף

את המגילה, אבל מלאכות שיכול להפסיקן באמצע ולקרוא את המגילה - מותר²⁸³.

כו. שינה < אין לישון אפילו שינה מועטת החל מחצי שעה קודם צאת-הכוכבים, שמא יישן כל הלילה ולא ישמע את קריאת-המגילה²⁸⁴.

המגילה

כז. חסרון במגילה < לכתחילה יש לדקדק בכתיבת המגילה שתהיה כתובה כולה בדקדוק חסירות ויתרות כמו בספר-תורה ולא תחסר בה אפילו אות אחת²⁸⁵.

כח. מגילה שרוב אותיותיה כשרות, אף אם חסרים (או שנמחקו, נטשטשו או נפסלו) בה באמצעה אותיות ומילים אפילו עד חצי מהמגילה וצריך לקרותם בעל-פה - יוצאים בה ידי חובה בדיעבד²⁸⁶. אולם מגילה שחסרו בה תיבות או אותיות בתחילתה או בסופה (היינו שחסר בה מפסוק ראשון או אחרון²⁸⁷), או שחסר בה ענין שלם²⁸⁸, אפילו באמצעה - פסולה ואין יוצאים בה ידי חובה אף בדיעבד²⁸⁹.

כט. ציבור או יחיד שאין להם מגילה כשרה אלא מגילה שחסר בה או שנוספו בה תיבות באופן שאינו פוסל את המגילה (כמבואר בסעיף הקודם) - ישתדלו לתקנה, אך אם לא הספיקו - קוראים בה לכתחילה²⁹⁰, ויש שכתבו שהציבור יכולים לקרוא בה בברכה, אך היחיד יקרא ממנה ללא ברכה²⁹¹.

ל. הוספות במגילה < לכתחילה אין לכתוב

283. ראה שו"ע סי' רלב סי"ב ובביאור הלכה שם ד"ה ולבורסקי. משנ"ב סי' רלה סק"ז ובשעה"צ שם סק"ח. סי' תרצב סקט"ו.

284. ט"ז סי' תרצב סק"ג. משנ"ב שם סקט"ו.

285. שו"ע סי' תרצ ט"ג. כף החיים שם סק"ד. ברכת הבית, שערי בינה סי"ב.

286. שו"ע שם. רמ"א סי' תרצא ט"ב.

287. ראה משנ"ב סי' תרצ סק"א. ביה"ל שם ד"ה אבל. שעה"צ שם סק"י. כף החיים שם סק"כ.

288. מפשטות הדברים נשמע שחיסר קטע של כמה פסוקים שיש בו ענין שלם, כמו ענין בנתן ותרש וענין ושתי. וראה מקראי קודש (הררי) פ"ז הע' לג.

289. רמ"א סי' תרצ ט"ג.

290. משנ"ב סי' תרצ סק"ח ובסי' תרצא סק"ד. כף החיים סי' תרצ סקט"ו.

291. מג"א סי' תרצא סק"ו. שערי אפרים שער ו סנ"ט ובפתחי שערים שם. סיפור דרך החיים דיני קריאת המגילה ס"ב. הליכות שלמה מועדים פ"ט ס"ב.

292. מרדכי מגילה סו"ס תלא. הגהות מימוניות הל' מגילה פ"א אות ה. משנ"ב סי' תרצא סקכ"ו.

293. שו"ע סי' תרצא ט"ט.

294. כל בו סי' מה. לבוש סי' תרצא ט"ב. פמ"ג א"א שם סק"ט-י.

295. פמ"ג שם סק"י. וכן משמע במשנ"ב שם סקכ"ה.

296. ראה להלן פ"ז סנ"ח.

297. מג"א סי' תרצא סק"י. משנ"ב שם סקכ"ה.

298. ערוך השולחן שם סק"ד. שער אפרים שער ו סנ"ח. קיצושו"ע סי' קמא סי"ח. וע"ע להלן פ"ז סל"א.

299. אליה רבה סי' תרצא סק"ז.

300. כדעת שו"ת זרע אמת ח"א סו"ס קי.

301. תורת מנחם - רשימת היומן ע' שצה. היום יום י"ד אדר שני. ספר המנהגים ע' 73 (וראה בהמצויין בשוה"ג שם). וראה צילום ממגילה זו בספר התולדות כ"ק אדמו"ר מהר"ש ע' 21. כ"ק אדמו"ר השתמש בשנים האחרונות במגילה הכתובה במתכונת זו - ראה אחרות מנחם ע' קכ.

א. דיני קריאת המגילה

בעל הקריאה

א. הקורא את המגילה להוציא אחרים ידי חובתם צריך להיות מחויב בקריאתה, ולכן אין יוצאים ידי חובה בקריאת חרש, שוטה וקטן³¹⁰. וכן מי שאינו בר חיובא באותו היום³¹¹.

אודות קריאת המגילה ע"י אשה - ראה לעיל פ"ו ס"ח ואילך.

ב. בקריאת המגילה ביום, נכון להחמיר שלא יקרא נער בן שלש-עשרה להוציא אחרים אם לא נתמלא זקנו. אבל בקריאת הלילה אין חשש. אכן, יכול להוציא נשים וכן בחורים בני גילו אף בקריאת היום. ובשעת הדחק, כגון במבצעים, שאין מישהו אחר שיקרא, יכול אף להוציא גברים³¹².

ג. יש לחזור אחר בעל-קריאה היודע לקרוא את המגילה בדקדוק נכון ובהגייה נכונה ובמתינות³¹³.

ד. האבל אינו משמש כבעל-קריאה בקריאת המגילה בציבור³¹⁴, אבל אם בעל-הקריאה הקבוע בבית-הכנסת או שאין מי שבקי כמותו בקריאת המגילה - יקרא האבל את המגילה ומברך את כל הברכות³¹⁵, לרבות ברכת "שהחיינו"³¹⁶. והוא הדין לאבל בתוך שבעה³¹⁷.

310. שו"ע ס' תרפט ס"ב.

311. מה שמשנתנה בקביעות שנה זו, כאשר גם בני המוקפין קוראים את המגילה ביום י"ד, כמו בני הפרוות - ראה להלן פ"ב ס"ז.

312. שו"ת בנין שלמה ס' נח. טורי אבן מגילה ד, א. שערים המצוינים בהלכה ס' קמא סק"ו. שו"ת מקדש ישראל פורים ס' עז. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ד, ע' לב. וראה פסקי תשובות ס' תרפט אות ד ובהע' 24 שם.

313. ראה שערי תשובה ס' תרצ סק"א. וראה בהרחבה להלן ס"ל ואילך. וש"נ.

314. שו"ת מהר"ל ס' כב. ועוד.

315. שו"ת תשובה מאהבה ח"ב ס' רפו. שו"ת מנחת אלעזר ח"ב ס' לב. גשר החיים פכ"ג ס"ד אות ז. חו"ע הל' פורים ע' סו. וע"ע בהמצוין בילקוט יוסף ס' תרצב ס"ד ואילך ובהערות שם. מדרין להל' שמחות פמ"ב ס' יד ס"ד ופנה"ס י"ד. אבל ראה נטעי גבריאל, הל' אבלות ח"ב, פנ"ט ס"ב.

316. שלא מצינו שאסור לו לברך "שהחיינו" - ראה מג"א ס' תקנא סקמ"ב. שו"ת נודע ביהודה תנינא או"ח ס' קמא. נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ז ס"ד ובהערות שם. וש"נ. מדרין להל' שמחות שם.

317. ראה גשר החיים שם ס"ג אות ט. הליכות ומנהגי חב"ד ע' 159 ובהע' 98.

של המגילה בידי ממש ללא הפסק³⁰². ומכל מקום, כתבו גדולי הפוסקים, שבעל נפש יחמיר ליטול ידים לפני הנגיעה בה או שיגע רק באמצעות מטפחת וכיו"ב³⁰³. אך למעשה מנהג העולם להקל בזה³⁰⁴.

לו. מגילת אסתר שנפלה לרצפה, אין צריך להתענות כמו בנפילת ספר-תורה או תפילין ח"ו³⁰⁵, ויש שכתבו שלא יתענה אך יתן את פדיון התענית לצדקה³⁰⁶.

לז. בעת פשיטת המגילה לפני קריאתה ובכריכתה לאחר סיום הקריאה, יש להיזהר שלא יגע הקלף ברצפה ושלא יהיה תלוי באוויר³⁰⁷.

לח. שימוש במגילה של אחר < מי שאין לו מגילה כשרה, לא יקרא במגילה של אחר בלי רשות, אלא אם כן מכירו ויודע שהוא אינו מקפיד על כך. אמנם זהו דוקא כשקורא במגילה במקומה ולא לוקחה למקום אחר, ושומר עליה בזהירות יתרה³⁰⁸.

ומכל מקום, באם שאל ממנו את המגילה ברשות, יכול להשאילה לאחר שיקרא בה בנוכחותו³⁰⁹.

302. ראה סנהדרין ק, א. שו"ת רדב"ז ח"ב ס' תשעא. שערי תשובה ס' תרצא סק"ג. וראה הגהות חתם סופר לסי' תרצא ס"א.

303. ראה רמ"א ס' קמז ס"ג. אליה רבה שם סק"א. מסקנת שערי תשובה שם. משנ"ב ס' קמז סק"ד. כף החיים שם סק"ז.

304. הליכות שלמה פי"ט הע' 28.

305. שו"ת אפרקסתא דעניא חאו"ח ס' כד.

306. חו"ע פורים, הל' מגילה אות י. פסקי תשובות ס' תרצא סוף אות ד.

307. משנ"ב ס' תרצ סקנ"ו.

308. ראה שו"ע אדה"ז ס' יד ס"ט-י, גבי שאילת ציצית ותפילין שלא מדעת, שבמקום שאין חסרון כיס אומרים שנוח לו לאדם שתיעשה מצוה בממונו. ע"ש, אמנם בהל' שאלה ושכירות ס"ה כתב שב"דבר שמקצת בני אדם מקפידים עליו מפני חשש קלקול, אע"פ שרובן אין משקלן, מפני שהוא בעל חרוק - אין הולכין בזה אחר הרוב, לומר שמן הסתם לא יקפיד בעל החפץ זה, ואפילו אם ברי לו שלא יקלקל כלל - אסור, ועפ"י כתבו אחרונים (ראה ערוך השולחן ס' יד סק"א). כן איש חי פרשת לך לך אות ו. שו"ת ציץ אלעזר ח"ב ס' ז. וע"ע פסקי תשובות י"ד אות ט), שכיום לא שייך ההיתר שבס"י יד, כיון שכיום המציאות היא שרבים מקפידים שלא ישתמשו בחפציהם ללא רשותם, והרי לדברי אדה"ז גם לו היה רק מיעוט כאלו, יש לחשוש שבה בעלים הוא מהמיעוט ואסור.

ומ"כ בנדו"ד בשו"ת שבעת הלוי ח"י ס' קז שלכתחילה יש להחמיר ולא לשאול מגילה שלא מדעת חבירו, אלא אם כן הוא מכיר את הבעלים ויודע שהוא אינו מקפיד בכך.

309. "ואינו חושש שמא אין רצונם של הבעלים שיהיה פקדונם ביד אחר. וגם אין לחוש כלל שמא המשאיל אינו רוצה להשאיל ולעשות חסד לזה אלא לזה, שכיון שאנו רואים שעשה חסד בממונו והשאיל ספרו ללמוד לזה, מן הסתם אינו מקפיד בחסד זה שעשה גם על אחר שילמוד כל ימי משך שאילתו שהשאיל לראשון" - שו"ע אדה"ז הל' שאלה ושכירות ס"ד.

הנהגות הקריאה

- ה. אין לחלק את הקריאה לכמה בעלי-קריאה³¹⁸, אולם במקום הצורך ניתן להקל, וזאת באם כל אחד מהם שמע את ברכות המגילה והקריאה מתחילתה³¹⁹.
- ו. בעל-קריאה שמאיזו שהיא סיבה נאלץ להפסיק את הקריאה ואחר מחליפו, נחלקו הפוסקים האם צריך הקורא השני לחזור מתחילת הקריאה, ובמקום שהדבר אפשרי ואין טורח ציבור, יש להחמיר שיחזור מתחילת הקריאה ללא ברכה³²⁰.
- אופן שמיעת המגילה**
- ז. גם אדם שאינו מבין לשון-הקודש יוצא ידי חובה בשמיעת קריאת-המגילה בלשון-הקודש ואין צריכים לקרוא עבורו בלשונו³²¹.
- ח. אפשר לקרוא במיוחד עבור מי ששומע באמצעות מכשיר שמיעה בלבד והוא יוצא ידי חובה בקריאה, אבל אין לברך על קריאה זך³²².
- ט. אין יוצאים ידי חובה בקריאת-המגילה בשמיעה באמצעות מקול, ודאי שלא דרך טלפון או רדיו וכיו"ב³²³.
318. ראה מג"א ס' תרצב סק"ב גבי קורא שהשתתק באמצע הקריאה והעמידו אחר תחתיו, שדעת כמה מהראשונים שצריך השני להתחיל מתחילת הקריאה. אולם האליה רבה שם סק"ג וכן בשבות יעקב ח"א ס' מא פסקו שימשך במקום שהפסיק הראשון. וכן הכריע בשערי אפרים שער ו ס"ט. ערוך השולחן שם סק"ו. משנ"ב שם סק"ב. וראה בזה שערי תשובה שם סק"ב וכף החיים שם סק"א.
- וכיון שנחלקו הפוסקים בזה אף במקרה שנשתתק, שנאלצים להחליפו באחר, כתבו אחרונים שאין לעשות כן לכתחילה אלא במקום צורך, כדלהלן - ראה שו"ת עמק יהושע ח"ד חאו"ח סי' יג"ד. שו"ת רבבות אפרים ח"ז ס' רט. לוח יומי הלכה למעשה שם ע' לד ובהערה שם.
319. נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ח ס"ט ובהערה שם. לוח יומי הלכה למעשה שם. אבל ראה פסקי תשובות ס' תרצב אות ט.
- במקרה זה אין צריכים לחזור ולקרוא מתחילת הקריאה, כיון שכבר התכוונו לכך מתחילה, משא"כ בנשתתק - ראה מקראי קודש, הל' פורים, פ"ו הע' צא.
320. ראה דעות הפוסקים בזה לעיל הע' 318, ובשערי אפרים שער ו ס"ט ובפתחי שערים שם ובשערי תשובה ס' תרצב סק"ב הכריע ככפנים. וכ"כ בנטעי גבריאל שם פמ"ח ס"ב.
321. שו"ע ס' תרצ ס"ח. משנ"ב שם סק"ו.
322. נתיכים בשדה השליחות שם ס"ח ובבירורי הלכה שם בסוף הסימן. ושם, אם מי שהוא כבד שמיעה יכול להוציא אחרים ידי חובתן בקריאה.
323. ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ס' קכו. הליכות שלמה מועדים פ"ט ס"א. פסקי תשובות ס' תרפט אות ג. וש"נ. וראה בהרחבה בשיטת כ"ק אדמו"ר בזה בנתיבים בשדה השליחות פט"ז ס"ז ובבירורי הלכה ס' יג. וש"ב.
- י. מגילה כשרה > ראוי ונכון להקשיב לקריאת השליח-ציבור מתוך מגילה כשרה³²⁴.
- יא. פשיטת המגילה כאגרת > לפני קריאת-המגילה, פושטים את המגילה וכופלים אותה כאגרת לשלשה חלקים³²⁵, הן הקורא³²⁶ והן השומעים שיש להם מגילה כשרה³²⁷, ויש לעשות זאת קודם ברכות המגילה, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכות לקריאה³²⁸.
- יב. בעת פשיטת המגילה יש להיזהר שלא יגע הקלף ברצפה ושלא יהיה תלוי באוויר³²⁹.
- לענין נגיעה בקלף המגילה - ראה לעיל פ"ו סל"ה.
- יג. עמידת הקורא והציבור > מן הדין אין חובה לעמוד בשעת קריאת-המגילה [מלבד בשעת הברכות, כדלהלן סכ"ג], ולכן הציבור יכולים לשבת בעת הקריאה, אולם בעל-הקריאה צריך לעמוד, מפני כבוד הציבור³³⁰. אם קשה לו לעמוד - ניתן להקל לו להישען³³¹, ואם גם זה אינו מועיל - רשאים הציבור למחול על כבודם וליתן לו רשות לשבת³³².
- למרות האמור, נכון שגם הציבור יעמוד בשעת הקריאה בציבור³³³. וכך הקפידו כ"ק אדמו"ר הרי"י³³⁴ וכ"ק אדמו"ר³³⁵.
- במקום שאין מנין - אין הציבור צריכים כלל לעמוד³³⁶, ואף בעל-הקריאה יכול לשבת³³⁷.
324. פמ"ג אשל אברהם ס"ט תרפט. משנ"ב ס' תרצ סוסקכ"ו. וע"ע להלן בסעיף הבא. וראה להלן בפנים סכ"ב לענין הברכות.
325. ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שצה.
326. שו"ע ס' תרצ ס"ז.
327. ספר המנהגים ע' 73. וראה כף החיים ס' תרצ סק"ד. ארחות מנחם ע' קכא הע' 36.
328. משנ"ב ס' תרצ סק"ו מפמ"ג. וראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה הע' 30.
329. משנ"ב שם.
330. שו"ע ס' תרצ ס"א ובכף החיים שם סק"ב.
331. ביאור הלכה שם ד"ה אבל.
332. בפרט אם מדובר באדם חשוב ונכבד שלכבוד גדול הוא לציבור שיקרא עבורם אף במיזבש מאשר שיקרא אחר מעומד - כף החיים שם סק"ה.
333. ראה ס' תניא רבתי ס' מ.
334. רשימות דברים ח"א ע' קפז.
335. ארחות מנחם ע' קכג.
336. ראה הליכות שלמה פכ"א הע' 9.
337. כיון שהעמידה היא רק מצד כבוד הציבור, ובדליכא ציבור אין

כ. מי שאין לו מגילה כשרה ולא ישמע את קריאתה ממגילה כשרה לא בלילה ולא ביום - לא יברך "שהחיינו" על מצוות היום ולא על עיצומו של יום³⁴³.

דין הפסק בברכות - ראה להלן סמ"ט ואילך.

כא. הברכות בקריאה בציבור < בקריאת המגילה בציבור, הקורא מברך ומוציא ידי חובה את הציבור בברכותיו³⁴⁴. הקורא צריך לכוון להוציא את הקהל ידי חובה וכן הקהל צריכים לכוון לצאת ידי חובה³⁴⁵ (אולם גם אם לא כיוונו לכך בפירוש - יצאו ידי חובה³⁴⁶). הקהל עונים "אמן" בסיום הברכות אך לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו"³⁴⁷.

כב. הקורא את המגילה בלחש יחד עם בעל-הקריאה מתוך מגילה כשרה³⁴⁸, יכול לברך את ברכות המגילה שלפניה ושלאחריה בעצמו³⁴⁹.

כג. את הברכות מברכים בעמידה וגם השומעים צריכים לעמוד³⁵⁰. וכן כשקוראים ביחיד הן המברך והן השומע עומדים בשעת הברכה³⁵¹.

לענין עמידה בעת הקריאה - ראה לעיל ס"ג.

כד. בקריאה ללא מנין < כשקוראים את המגילה ללא מנין מברכים את הברכות שלפניה אך

יד. כוונה לצאת י"ח < לכתחילה צריכים השומעים לכוון לצאת ידי חובת קריאת המגילה וכן הקורא צריך להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתם, וראוי לעורר על כך, ואפשר גם לומר לפני הברכה שמקיימים כעת את מצות קריאת המגילה, ומודעות זו נחשבת ככוונה לצאת ידי חובה.

טו. עם זאת, גם מי שאינם יודעים לכוון, יש לראות בעצם התאספותם בבית הכנסת או במקום מיוחד לצורך שמיעת המגילה וודאי בהקשבתם לקריאה ככוונה לצאת ידי חובת המצוה³³⁸.

לענין כוונה בברכות המגילה - ראה להלן סכ"א.

ברכות המגילה

טז. סדר הברכות < הקורא את המגילה מברך לפנייה שלש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה נסים" ו"שהחיינו", ולאחריה מברכים (בציבור, כדלהלן סכ"ד) "הרב את ריבנו"³³⁹.

יז. לאחר קריאת המגילה [וברכת "הרב את ריבנו"] אומרים את פיוט "שושנת יעקב", ויש להקפיד לאומרו במילואו ולא להסתפק בשירה קצרה של חלקו³⁴⁰.

יח. ברכת "שהחיינו" < את ברכת "שהחיינו" מברכים גם על קריאת המגילה ביום³⁴¹.

יט. בעת ברכת "שהחיינו" על קריאת המגילה ביום יש לכוון גם על קיום שאר מצוות היום: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציא ידי חובה (כדלהלן).

ומכל מקום, גם אם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" קודם קיום שאר מצוות היום³⁴².

סי"ב. שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א ס' תד.

וראה להלן פ"א סכ"ב אודות כוונה זו בקריאת המגילה לבן עיר המוקפת חומה בשנה זו.

343. ראה מג"א סי' תרצב סק"א. ואף שיש חולקים, כמובא במשנ"ב שם סק"א וביה"ל שם ד"ה ושהחיינו, מכל מקום ספק ברכות להקל. וע"ע בפסקי תשובות שם סוף אות ג. וש"נ.

344. ראה שו"ע אדה"ז סי' ריג ס"ו.

345. שו"ע סי' תרצ ס"ד.

346. לפי שו"ע אדה"ז סי' ס"ה. סי' תקפט ס"ט. וראה לעיל ס"ד-טו.

347. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב. ושם, שאם ענו "ברוך הוא וברוך שמו" - לא יצאו י"ח אף בדיעבד.

348. ראה לעיל ס"י.

349. ראה שו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סי' לג. יסוד ושורש העבודה שער יב פ"ד. ולענין ברכה שלאחריה - ראה א"א בוטשאטש סי' תרצב. וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות שם אות ה.

וכך נהג כ"ק אדמו"ר, שהיה מברך את הברכות בעצמו יחד עם בעל-הקריאה וממהר לסיימן לפניו, כדי לענות אמן על ברכתיו (וע"ד המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תריט ס"ח) - ארחות מנחם ע' קכא וראה בהערות שם.

350. מג"א סי' תרצ ס"א ומחה"ש שם.

351. פרי מגדים אשל אברהם ריש סי' תרצ.

חובה. וראה גם חף החיים שם סק"ג.

338. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ה. משנ"ב סי' תרצ סקמ"ט.

339. שו"ע סי' תרצב ס"א.

340. שכן "צריך שיאמר 'ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל', וצריך שיאמר גם 'חרבונה זכור לטוב' - שו"ע סי' תרצ סט"ו.

341. ספר המנהגים ע' 73.

342. מג"א ר"ס תרצב. וראה עוד פמ"ג א"א שם. קצושו"ע סי' קמא

שיכולה לברך - יכול הקורא לברך עבורן (וראה להלן נוסח הברכה)³⁶³.

כח. לענין נוסח הברכה בקריאה לנשים (כאשר הקורא כבר יצא ידי חובתו) ישנם כמה דעות, יש אומרים שהברכה היא "לשמוע מגילה", וכך המנהג הרווח למעשה³⁶⁴, אך יש אומרים שלמנהגנו מברכות גם הנשים "על מקרא מגילה"³⁶⁵, או "לשמוע מקרא מגילה"³⁶⁶, אך בכל אופן באיזה נוסח שאמרו - יוצאים ידי חובת הברכה. ובאם קורא להם יחד עם ילדים שהגיעו לחינוך המסוגלים להקשיב לכל המגילה, יכול הקורא לברך לכולם "על מקרא מגילה"³⁶⁷.

כט. בקריאה לנשים אין מברכים (בשם ומלכות) ברכת "הרב את ריבנו", שאין מברכים ברכה זו אלא כשיש מנין גברים (כמובא לעיל סכ"ד), אבל אומרים "שושנת יעקב" וכו'³⁶⁸.

אופן הקריאה

ל. יש להיזהר לקרוא את המגילה בדקדוק נכון ובהגייה נכונה³⁶⁹, באופן שלא משתנית משמעות הענין (כדלהלן ס"ח ואילך), וכן יש להשתדל לקרוא במתינות, באופן שלא יחסירו השומעים תיבה או אפילו אות אחת מן הקריאה, שבוזה אינם יוצאים ידי חובה

לא את ברכת "הרב את ריבנו" שלאחריה³⁵², ויש שכתב שמכל מקום נכון לאומרה בלא שם ומלכות³⁵³.

כה. גם כשאין מנין, יש לאחד לברך עבור כולם, משום "ברוב עם הדרת מלך"³⁵⁴.

כו. קריאה להוציא אחרים < מי שכבר יצא ידי חובה בעצמו וקורא את המגילה בכדי להוציא ידי חובה את מי שלא שמע - יברכו השומעים ולא הקורא³⁵⁵ וטוב שאחד מהם יברך עבור כולם³⁵⁶.

אם אינם יודעים לברך - יברך הקורא עבורם³⁵⁷, ויכול גם ללמד את אחד מהם לומר הברכה ולבטא עבורו כל מילה והוא יחזור אחריו ויוציא את שאר חבריו³⁵⁸.

כז. קריאה לנשים < הקורא לנשים והוא גם יוצא ידי חובתו בקריאה זו³⁵⁹ - מברך הוא את הברכות ופוסט את הנשים. ובאם כבר יצא ידי חובתו - מוטב שכל אחת מהנשים תברך בעצמה³⁶⁰, במעומד³⁶¹. וי"א שאשה אחת תברך לכולן³⁶². אם אין בין הנשים מי

352. המ"א סי' תרצ"ח ובס"ח תרצב סוס"א. סידור אדה"ז. וראה נתיבים בשדה השליחות ח"ב פט"ז הע' 5, שאף שרבותינו נשיאנו נהגו לברכה גם ביוחיד - א"י" הוראה לרבים, שכך הובאה הנהגה זו בספר המנהגים ע' 74, וכפי שצוין שם בהע' 8: "מובן שאין זה הוראה לרבים". וראה גם הלכות ומנהגי חב"ד ע' 162 ובהע' 122. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ס"וע' לג ובהע' 168.

353. כף החיים סי' תרצ סק"ד.

354. ראה שו"ע אדה"ז סי' ריג סוס"ו, לפי מג"א סי' תרפ"ט סק"י. וראה בציונים שבמהדורה החדשה שם הע' עח.

355. מג"א סי' תרצב סק"ב ומחצית השקל שם.

356. לפי המובא לעיל בסעיף הקודם.

357. לפי שו"ע אדה"ז סי' רעג ס"ח.

ויכול לומר ". . . וציונו על מקרא מגילה" וכן את ברכת "שהחינו", שכן מכה דין "ערבות" נחשב כמחויב בדבר (לפי שו"ע אדה"ז סי' קסז סכ"ג).

358. ראה שו"ע אדה"ז סי' תפד ס"ד: "ואם הם אין יודעים לברך ברכת המזון יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מילה במילה, ואינו כמברך לבטלה, כיון שהן עונין אחריו כל מילה ומילה, והרי הוא כמקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו". וראה נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט הע' 3. שיעורי הלכה למעשה סי' עא אות ג. ולכאורה אפשרות זו עדיפה, שבכך מלמדו לברך בעצמו ולא רק מברך עבורו מדין ערבות. וי"ל.

359. אכן לכתחילה אין לעשות כן, אלא ישמע קריאת המגילה בבית-הכנסת ברוב עם וכו' ורק אחר-כך יקרא לנשים, ואם קורא להם לפני שהולך לבית-הכנסת, יכונן שלא לצאת ידי חובה בקריאה זו (וע"ד מבצע שופר - ראה במה שכתבנו בזה במדריך לראש-השנה תשפ"ה פי"ז ס"ו ובהערה שם).

360. ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' נג-נד. פסקי תשובות סי' תרצב ס"ו. שבת המועדים פ"ח הע' 2*.

361. משנ"ב סי' תרצ סק"א.

362. הליכות שלמה פי"ט ס"ג. ראה בהמצויין בנתיבים בשדה

השליחות שם סי' הע' 7.

363. ראה נתיבים בשדה השליחות שם בפנים ובהע' 6.

364. נתיבים בשדה השליחות שם ס"ו ובהע' שם.

365. כשיטת הפר"ח סי' תרפ"ט סק"ט. וכן דעת הגר"מ ש"א שכניו ע"ה, נתבארה בהרחבה בקונטרס שערי תפלה ומנהג - פורים (כפר חב"ד תשע"ד) סי' י. וראה גם קובץ יגדיל תורה שנה ה' ע' קעה ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 162 הע' 121.

366. ראה נתיבים בשדה השליחות שם ס"ו ובהערות שם. וש"נ.

367. ולכאורה עדיף שיעשה כן, כדי לכלול בנוסח הברכה גם את הנשים וגם את הילדים.

368. ראה הליכות שלמה תפלה פכ"ז דבר הלכה את ג, ודלא כמ"ש במקראי קודש פורים סי' לה. ויש להאריך בזה. ואכ"מ.

369. היינו בהקפדה על הניגון נכון, בשוא נע ושא נח, דגש ורפוי, וכן שלא יחליף בין מלעיל למלרע. כגון בתיבת "באה", שפעמים קריאתה מלרע, שמשמעותה לשון הווה, ולכן לדוגמא בפסוק (א, יז): "לְהִבְיֵא אֶת יְשׁוּתִי הַפְלֵקָה לְפָנָי וְלֹא בְּאָזְ" קורא מלעיל, ואילו בפסוק (ב, יג) "וְבִנְיָה הַצְעֵרָה בְּאָזְ אֶל הַפְלֵקָה" קורא מלרע. וכן בפסוק (ב, יד): "עֲצֹרָה הִיא בְּאָזְ וּבְבִקְרָה הִיא שְׂבָה" קורא מלרע. וכן שיקרא בניגון הנכון, שלא יטעה לקרוא "ומרדכי 'שָׁב", במקום 'יֹשֵׁב', או "והמן 'נָפֵל" במקום 'נֹפֵל".

וראה שערי תשובה סי' תרצ סק"א, שלכן צריך לחזור אחרי בעל קריאה היודע ומכיר היטב את כללי הדקדוק והקריאה, ובאם הקורא אינו בקי בכללים אלו יש שאלה על הברכה, ולכן יעמידו לידו אדם שיעקוב היטב מתוך החומש ויחזירו כשטועה.

להקפיד לקרוא את תיבות "ואת" מתוך הכתב, שלא יטעו בזה מחמת מהירות הקריאה, שצריכה להיות בנשימה אחת (כדלהלן סל"ז)³⁷⁷, ולכתחילה ישתדלו גם לקרוא כל שם של בן המן עם תיבת "ואת" המתאימה לה³⁷⁸.

דין הפסק וטעות בקריאה - ראה להלן סמ"ט ואילך.

מנהגים בקריאה

לד. יש הנוהגים לקרוא את הפסוקים דלהלן בניגון הטעמים של מגילת איכה: "אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל" (ב, ו), "והמלך . . והעיר ושושן נבוכה" (ג, טו), "ומרדכי ידע . . זעקה גדולה ומרה" (ד, א), "אבל גדול . . שק ואפר יוצע לרבים" (ד, ג), "ובכן . . וכאשר אבדתי אבדתי" (ד, טז)³⁷⁹.

לה. הקורא מגביה את הקול במילים "בלילה" הוא נדדה שנת המלך" (ו, א)³⁸⁰.

לו. בפסוק (ח, יא): "להרוג ולאבד" נוהגים לכפול ולקרוא: "להרוג ולאבד, ולהרוג ולאבד", וכן בפסוק (ט, ב): "ואיש לא עמד בפניהם" כופלים "ואיש לא עמד בפניהם, ואיש לא עמד לפניהם"³⁸¹. אך אם לא עשה כן - אין זה מעכב ויצא ידי חובה³⁸².

לז. את עשרת בני המן קוראים בנשימה אחת, לכתחילה החל מ"חמש-מאות איש" ועד "עשרת", ואם לא יכול להחזיק נשימה מ"חמש מאות איש" - יתחיל מ"ואת פרשנדאת", ובדיעבד, יצא ידי חובה גם אם הפסיק באמצע בנשימה³⁸³.

לח. מנענעים את המגילה כשאומרים "האגרת הזאת" (ט, כו), "אגרת הפורים הזאת השנית" (שם כט)³⁸⁴.

377. בן איש חי פרשת תצוה אות ט.

378. כף החיים סי' תרצ סק"ז.

379. כך נהג הרב מרדכי שוסטערמאן ע"ה בקריאתו בפני כ"ק אדמו"ר (מראות קודש יום פורים תשמ"ז, ליל יום פורים תשמ"ח. סידור שער מנחם ע' שצח). וכך נהגו כל בעלי הקריאה בבית חיינו.

380. מנהגי מהרי"ל הלכות פורים - והובא בדרכי משה סי' תרצ ובמג"א שם סק"ז.

381. ספר המנהגים ע' 73. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד ע' רנח ואילך.

382. כיון שאינו משנה את המשמעות.

383. רמ"א סי' תרצ ט"ו ומשנ"ב שם.

384. ספר המנהגים ע' 73. אגרות קודש ח"ב ע' א.

אף לא בדיעבד (אלא אם כן משלימים זאת מתוך מגילה או חומש)³⁷⁰.

לא. לכתחילה יש לקרוא את המגילה בטעמים כראוי³⁷¹, ובאם אין מי שיודע לקרוא בטעמים, יסייעו בידו בקריאתה ע"י סימנים וכיו"ב, ובאם גם זה אי אפשר - יקראוה ללא טעמים³⁷².

לב. יש להיזהר לכתחילה לקרוא את המגילה כולה מתוך הכתב³⁷³, ואפילו אם הביט בכתב לפני שקרא את המילה בעל-פה הדבר נחשב לקריאה בעל-פה³⁷⁴, לכן יש להיזהר שלא להשתמש בחומש לצד המגילה כדי להעפף בו מבטו במהלך הקריאה, שכן קשה להיזהר שלא יוציא מפיו מילים קודם קריאתם במגילה³⁷⁵.

עם זאת, בדיעבד, הקורא חלק מהמגילה בעל-פה - יצא ידי חובתו, ובלבד שרוב המגילה נקראה מתוך הכתב³⁷⁶.

במקרה שחסרים אותיות או תיבות במגילה - ראה לעיל פ"ו סכ"ז ואילך.

לג. בעיקר יש להיזהר בזה בעת מעברי עמוד ושורה, וכן בקריאת עשרת בני המן, שיש

370. ראה שו"ע סי' תרצ ס"ג. מג"א שם סקט"ו. משנ"ב שם סק"ה וסקמ"ח וביה"ל ד"ה אין מדקדקין. כף החיים שם סק"ב וסקט"ז. וראה גם הליכות מועד, הל' פורים, פ"ד ובהע"י.

371. שערי תשובה שם. כף החיים שם סק"ל.

372. אודות סדר העדיפויות באופן קריאת המגילה למי שאינו יודע לקרוא עם טעמים, נאמרו כמה אפשרויות בפוסקים: במג"א סי' תרצא סק"י מבואר שאם אינו יודע לקרוא בטעמים, יעמוד לידו אדם אחר שיקרא לפניו את המגילה עם הטעמים, ובשעת הדחק, שאין מי שיכול להקרותו, מותר לכתוב את הטעמים (בעיפרון) ע"ג המגילה עצמה, ובעדיפות שלישית (כפי הנראה מהרצאת דבריו, דלא כמו שהבין בדבריו בקסת הסופר סי' כח ס"ח). וע"ע לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' לא ובהערות שם. ואכ"מ) - שיקראנה בלא טעמים. אבל לדעת פוסקים אחרים (ראה ערוך השולחן שם סק"ד. שערי אפרים שער ו סו"ח. יקצושו"ע סי' קאמ ס"ח) מוטב לכתחילה לקרוא ללא טעמים מאשר לכתובם במגילה [ראה לעיל פ"ו סל"ב]. ולמעשה, כיון שקשה הדבר שאחר יקרא לו מבלי שיאבד [האחר את] כוונתו ויכול לשמוע המגילה מפי הקורא וכמ"ש בפתחי שערים לשער אפרים שם ובקיצושו"ע שם). מה גם, שיש שנהגו לכתחילה לקרוא את המגילה ללא טעמים (ראה בהמצוין בלוח יומי שם). לכן מוטב לקרוא ללא טעמים, אך אם אפשר בקל לסייעו ע"י סימנים וכיו"ב - כמובן שעריף ויקרא בטעמים.

373. שו"ע שם.

374. שו"ת התעוררות תשובה סי' תפה. וראה גם משנ"ב סי' תרצ סק"ל. אבל ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' יט שנסתפק בזה מסברא לענין קריאת התורה.

375. אשל אברהם מבוטשאטש סי' קמב (לענין קריאה בתורה). וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות סי' תרצ סוף אות ב.

376. שו"ע שם.

הנהגת הציבור

את הקורא וימשיך לשמוע³⁸⁹. ובמקרה שאין לו מגילה כשרה - יכול להשלים גם מתוך החומש³⁹⁰.

מג. הנהגות בעת הקריאה < השומעים שיש להם מגילה כשרה וקורא מתוכה ביחד עם בעל-הקריאה נוהגים אף הם במנהגי הקריאה³⁹¹ המפורטים לעיל ס"ד ואילך³⁹².

מד. נוהגים להכות את המן כשמוזכרים אותו במשך הקריאה בתוספת איזה תואר: 'האגני', 'הרע' וכיו"ב³⁹³, ולשם כך בעל-הקריאה יעצור ולא ימשיך בקריאתו עד שיסתיים רעש ההכאה.

מה. נוהגים לומר ארבעה פסוקים בקול רם: "איש יהודי" וגו' (ב, ה), "ומרדכי יצא" וגו' (ח, טו), "ליהודים היתה אורה" וגו' (שם טז), "כי מרדכי היהודי" וגו' (י, ג), ולאחר מכן חוזר השליח-ציבור וקורא פסוקים אלו³⁹⁴, וגם מי שיש לו מגילה כשרה קורא אותם עם הציבור (ולא עם הבעל קורא)³⁹⁵.

מו. גם הציבור (גם מי שאין לו מגילה כשרה) משתדלים לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת³⁹⁶.

מז. בעת קריאת המגילה בשחרית מנהגו להישאר עם התפילין דרש"י³⁹⁷.

מח. בקריאת המגילה בשחרית, באמירת תיבת "ויקר" שבפסוק (ח, טז) "ליהודים היתה

לט. קריאה יחד עם הקורא < כאשר קוראים במנין, נוהגים שכל אחד שיש לו מגילה כשרה קורא לעצמו בלחש³⁸⁵, ובפרט בבית-כנסת שיש בו רעש ובלבול, ועלול להפסיד שמיעת כמה מילים, שכן יוכל להשלים מתוך המגילה הכשרה שלפניו (כדלהלן סמ"ב)³⁸⁶. אולם צריך לשים לב לקרוא מילה במילה יחד עם בעל-הקריאה³⁸⁷.

מ. מי שאין לו מגילה כשרה ומקשיב מתוך חומש וכיו"ב - לא יקרא יחד עם בעל-הקריאה, כדי שיצא ידי חובת שמיעה ממגילה כשרה, מלבד באם צריך להשלים מילים שהחסיר, כדלהלן סמ"ב.

מא. ריכוז < אדם השומע את המגילה ובאמצע פונה במחשבתו לדברים אחרים, וודאי אם מנמנם לרגע וכשמתעורר מגלה שהקורא כבר המשיך מבלי שישים לב - לא יצא ידי חובה, גם אם עומד בסמוך לקורא. ולכן עליו להשלים את המילים שלא שמע מהמגילה שלפניו עד שישג את הקורא ומשם ימשיך לשמוע³⁸⁸.

מסיבה זו, כאשר קוראים את המגילה בפני ציבור שיש חשש שלא יהיו מרוכזים מספיק בקריאה, יש להודיעם תחילה על חשיבות ההקשבה למגילה ולתת להם מגילות מודפסות בכדי שיוכלו לעקוב אחרי הקריאה.

מב. השלמת מילים שהחסיר בשמיעתו < כאמור, אם יש לפניו מגילה כשרה יכול להשלים את המילים שהחסיר תוך כדי הקריאה עד שישג

389. קיצושו"ע סי' קמא ס"ב ומסגרת השולחן שם סק"י.

390. ראה ביה"ל סי' תרצ"ג ד"ה דוקא. פסקי תשובות סי' תרפט אות ז (אבל ראה שו"ת עמק התשובה ח"ג סי' סא, שאין זה מועיל באם לא שמע את תחילת המגילה או סופה או כשהחסיר ענין שלם [להגדרות 'תחילה וסוף' וענין שלם' - ראה לעיל פ"ו סכ"ח ובהערות שם]. ואכהמ"ל).

391. מלבד המנהג להגביה קולו באמירת "בלילה ההוא" וגו', השייך לקורא בלבד. וראה להלן בפנים לענין קריאת הציבור את עשרת בני המן בנשימה אחת.

392. וכך נהג כ"ק אדמו"ר - ראה ארחות מנחם ע' קכה.

393. ספר המנהגים ע' 73. וראה המובא באוצר מנהגי חב"ד ע' רנו ואילך.

394. כ"ק אדמו"ר היה מכה ברגלו בכל פעם שנוכר המן במגילה אלא שבכולם הכה קלות ואילו כשנוכר באיזה תואר היה מרבה להכות - ראה הנהגות שונות בזה בארחות מנחם ע' קכד.

394. רמ"א סי' תרצ"ד וסי"ז.

395. הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה.

396. כשיטת הגאון הרוגוצ'ובי בצפנת פענח על הרמב"ם השמטות לח"ג.

397. ספר המנהגים ע' 74.

וראה בארחות מנחם ע' קכו שכמה פעמים הבחינו שכ"ק אדמו"ר היה מנענע את המגילה בפעם השנייה יותר מבעפעם הראשונה.

385. ולתחילה ישמע לאוזניו מה שקורא, אך יזהר שלא יפריע לשמיעת הזולת.

386. פמ"ג סי' תרצ"ד מש"ז סק"ו. משנ"ב שם סקכ"ו.

387. ומקיים 'ברוב עם' על ידי שמיעה מהחזן מילה במילה. ולהעיר ממנהגו בהפטר, לפי שו"ע אדה"ז סי' רפד סי"א ובמוסגר שם. וראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה הע' 58, שאפילו שקשה לשמוע ולקרוא יחד, אך כתב אדה"ז סי' תקצ"ד, בענין שמיעת כמה קולות שופר, ש'חביב הוא על השומע לפי שאינו אלא פעם בשנה הוא נותן דעתו ושומע אפילו כמה קולות, ולכאורה ה"ה במגילה.

388. לפי שו"ע אדה"ז סי' קפג ס"י. וראה משנ"ב סי' תרפט סק"ה וסי' תרצ"ד סק"ט. הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה שם. שערי תפילה ומנהג - פורים (תשורה אשכנזי, כ' אדר תשע"ד) סי' יג.

כדי להוציא אחרים, אך במקום צורך גדול יכול להפסיק⁴⁰⁸.

נד. איסור ההפסק הוא כשמפסיק שלא מענין המגילה, אבל הפסקה מענין המגילה - מותרת, ובפרט כשיש צורך בדבר⁴⁰⁹. ולכן, הקורא את המגילה וצריך להכריז את מספרי העמודים ולהדריך את הקהל וכיו"ב - מותר לו לעשות כן כשיש בזה צורך (ועכ"פ "בין הפרקים")⁴¹⁰.

נה. מעיקר הדין מותר לקורא לענות לדבר שבקדושה באמצע הקריאה ולחזור לקריאתו, ודין ההפסק בזה הוא כמו המפסיק בברכות קריאת שמע⁴¹¹.

נו. הפסק לשומע < השומע את המגילה אסור לו להפסיק כלל בדיבור עד לאחר סיום הקריאה (והברכה שלאחריה), ואף בדיעבד לא יצא, שהרי מחויב לשמוע כולה ואין לו להחסיר אפילו אות אחת⁴¹², ולכן באם הפסיק באמצע קריאת המגילה - ישמע את קריאת המגילה שוב, אך לא יברך על קריאה זו⁴¹³.

לענין השלמת מה שהחסיר מתוך המגילה שלפניו - ראה לעיל סמ"ב.

נד. מי שאיחר לבית הכנסת והגיע לקריאת המגילה לאחר שכבר התחיל הקורא את הברכות - יזדרז לברך בעצמו לפני שהקורא יתחיל בקריאת המגילה, ואם לא יספיק, אזי באם יש לפניו מגילה כשרה - יברך בעצמו ויקרא בעצמו מתוך המגילה עד שיגיע למקום שאוחז בו הקורא, ואם אין לפניו מגילה כשרה - לא יברך בעצמו אלא יכוין לצאת מהקורא, ואם יהיה לו פנאי יברך

אורה ושמחה וששון ויקר", היה כ"ק אדמו"ר ממשמש בתפילין של ראש³⁹⁸.

הפסק וטעות בברכות ובקריאה

מט. הפסק בברכות ובקריאה < אין מפסיקים בדיבור מתחילת הברכות שלפני קריאת המגילה עד לאחר סיום הקריאה, ובציבור - גם עד לאחר הברכה שלאחריה³⁹⁹.

נ. הן הקורא והן השומעים אסורים להפסיק בין הברכות לתחילת הקריאה⁴⁰⁰ וכן בין הקריאה לברכה שלאחריה⁴⁰¹. ואם הפסיק בדיבור בין הברכה לתחילת הקריאה - חוזר ומברך⁴⁰².

נא. כן אסור הן לקורא והן לשומעים להפסיק בין סיום הקריאה לברכה שלאחריה⁴⁰³, אולם אם הפסיקו - לא הפסידו הברכה, ויכולים לאומרה בשם ומלכות⁴⁰⁴, כל זמן שלא הסיחו דעתם⁴⁰⁵.

נב. הפסק במהלך הקריאה < לכתחילה אין לקורא להפסיק בדיבור באמצע קריאת המגילה⁴⁰⁶, אך בדיעבד, אם הפסיק - יצא⁴⁰⁷.

נג. האיסור להפסיק באמצע הקריאה הוא גם כאשר כבר יצא ידי חובה בעצמו וקורא רק

398. ארחות מנחם ע' קכו. וכו"ה בכף החיים סי' תרצ סק"צ בשם הבן איש חי, ש"כשאומר ויקר" ישם ירו על התפילין וינשק".

399. ראה שר"ע סי' תרצב ס"ב ומשנ"ב שם סק"ט.

400. וה"ה לכאורה גם שאין להפסיק בברכות עצמן בין ברכה לחברתה, דכיון שברכת "על מקרא מגילה" היא ברכת המצוה אין להפסיק בינה למעשה המצוה כלל (וראה כעיי"ז בביה"ל סי' רחצ ד"ה אין מברכין. וע"ע תהלה לדוד סי' מז סק"ד). וע"ע במה שכתבנו במדריך לחנוכה תשפ"ה פ"ו הע' 184.

401. משנ"ב שם.

402. ראה משנ"ב שם. שר"ע אדה"ז סי' רו ס"א.

וראה הל' פורים מהגמר"ש אשכנזי ע"ה (שהובאו בכפר חב"ד גליין פורים תשע"ה) שלכאורה חוזר רק על ברכת "על מקרא מגילה", שהיא על עצם המצוה, ולא על עצם היום. וכ"כ בהליכות מועד, הל' פורים, פ"ד הע' עב, שלא יחזור לברך "שעשה נסים" ו"שהחיינו", משום שיש פוסקים הסוברים שמברכים ברכות אלו על עיצומו של יום וממילא אינם שייכים לקריאת המגילה דוקא - ראה ביה"ל שם ד"ה ושהחיינו. אבל יש אומרים שצריך לחזור ולברך את כל הברכות - ראה פסקי תשובות סי' תרצב הע' 59, וע"ע במה שכתבנו בכעיי"ז במדריך לחנוכה שם הע' 186.

403. משנ"ב שם.

404. שעה"צ שם סק"ב. וראה מקראי קודש (הררי) פ"ט סי"א ובהע' מח.

405. ברכת הבית, שערי בינה סי"ח.

406. שר"ע סי' תרצב ס"ב. משנ"ב שם סק"ט.

407. משנ"ב שם סק"ט.

408. ראה פסקי תשובות סי' תרצב אות יא. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' כח.

409. ראה משנ"ב סי' תרצ סקמ"ז ובשעה"צ שם סקמ"ג.

410. ראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' אל"ב ע' 60 ואילך. נתיבים בשדה השליחות פט"ז הע' 13 (מיוסד על המובא במשנ"ב שם, שדינו כמו בקריאת שמע, שמוותר להפסיק בין הפרקים מפני הכבוד, וע"ש בשער הציון סק"א מה נחשב בין הפרקים במגילה, שמהר"ש קלווגר כתב ש"פרקי" המגילה הם: מתחילתה עד "איש יהודי" ובין "איש יהודי" ל"ביללה הוא" ואילו במחצית השקל שם סק"ד כתב שהפרשיות הסתומות נחשבים פרקים).

411. מג"א סי' תרצב סק"ד בשם שלטי גיבורים ברכות ז, ב מדפי הרי"ף אות ז. משנ"ב שם סק"ט.

412. שר"ע סי' תרצב ס"ב. משנ"ב שם.

413. כיון שיש דעות הפוסקים שיצא - ראה משנ"ב סי' תרצ סק"ט. ביה"ל שם ד"ה אין מדקדקין.

לפיכך הקורא יוצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור.⁴²²

סא. מי שהיה מסופק אם החסיר בקריאתו או בשמיעתו תיבה אחת במגילה או שנסתפק אם טעה באופן ששינה ממשמעות הענין: בקריאת הלילה אינו צריך לחזור ולקרוא, אבל בקריאת היום נכון להחמיר ולשמוע שוב את הקריאה או לחזור ולקרוא בעצמו, בלא ברכה.⁴²³ בדיעבד, אם לא שמע שוב את הקריאה - יש לו על מי לסמוך שיצא ידי חובה בקריאה הראשונה.⁴²⁴

כריכת המגילה

סב. יש לכרוך את המגילה לאחר סיום ברכת "הרב את ריבנו"⁴²⁵.

הנהגת כ"ק אדמו"ר בזה היתה כדלהלן: מיד בסיום הקריאה היה מתחיל לגלול את המגילה, וכאשר התחיל הקורא לברך ברכת "הרב את ריבנו" הפסיק מלגלול ובירך את הברכה בעצמו והמשיך באמירת "שושנת יעקב", ולאחר מכן סיים לגלול את המגילה והכניסה לנרתיקה.⁴²⁶

ח.

משלוח מנות

המצוה והחייבים בה

א. המצוה < אחת ממצוות הפורים היא מצות "משלוח מנות", שחייב אדם לשלוח שתי מנות מדברי מאכל או משקה לאדם אחד, אך "כל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח"⁴²⁷.

422. ראה שו"ת בית אבי"ח סי' יז. שו"ת אגרות משה ח"ה א"ח סי' ד (לענין קריאת שמע). וראה בהרחבה פסקי תשובות סי' תרצא אות ח ובהע' 64. וש"נ.

423. נטעי גבריאל שם סי' ד. לוח יומי הע' 79. ושם, דאם ברי לו שהקורא לא טעה אלא שיש המכחישים אותו - א"צ להתמיר ולשמוע המגילה שוב.

424. כנ"ל בסעיף הקודם וש"נ.

425. ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשט"ז (הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר ונדפסה בשבח המועדים ע' 127 ואילך ובתורת מנחם חט"ז ע' 154 ואילך) מחלוקת הפוסקים בזה והנטייה כדעת המג"א סי' תרצא סק"כ ושכן משמעות דברי אדה"צ בסידורו.

426. ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' רסא. ארחות מנחם ע' קכו ובהע' 50.

427. שו"ע ורמ"א סי' תרצה ס"ד. וראה להלן סי' שכ"ק אדמו"ר היה נתן משלוח מנות לג' אנשים. וראה עוד בהע' 444 שם.

בזריות "בין הפרקים"⁴¹⁴, לפחות ברכת "על מקרא מגילה", ומכל מקום גם אם לא בירך - יצא ידי חובתו, שברכות אינן מעכבות.⁴¹⁵

נח. טעויות בקריאה < אם טעה הקורא בניקוד, בדקדוק או בטעמים באופן ששינה את משמעות הענין - לא יצא, ומחזירים אותו לקרוא שנית כהוגן.⁴¹⁶ אבל אם אין זה משנה את משמעות הענין⁴¹⁷ - אין מחזירים אותו.⁴¹⁸

נט. אם הקורא טעה באופן ששינה את משמעות הענין, עליו לחזור למקום הטעות ולקרוא משם כראוי, שכן הדבר נחשב כאילו דילג על המילה שבה טעה. אם לא חזר ותיקן, וסיים כבר את קריאת המגילה ואת הברכה שלאחריה - לא יצא ידי חובה, ועליו לקרוא שוב את המגילה ללא ברכה.⁴¹⁹

בדיעבד, אם הקורא לא חזר ותיקן, השומע צריך לשמוע את הקריאה מחדש או לקרוא בעצמו, ללא ברכה.⁴²⁰ אלא אם כן תיקן לעצמו את הטעות מיד תוך כדי הקריאה, ואפילו מתוך חומש⁴²¹.

ס. באם הקורא לא קרא לפי כל כלי הדקדוק ולא דקדק במלעיל ומלרע, שבא נח ונד וכדו', אף שהדבר נראה כשינוי משמעות מבחינה דקדוקית, אולם למעשה הקלו הפוסקים שאין זה נחשבת לטעות המשנה משמעות, מאחר שהשומעים מבינים את המילים כראוי, שכן המון העם רגילים לדבר כך ולא מדקדקים בזה בדברים איש אל רעהו,

414. משנ"ב סי' תרצב סק"ו. וראה לעיל הע' 410 מה הם "בין הפרקים".

415. נטעי גבריאל, הל' פורים, פל"ט סי"ג-ד.

416. ראה בזה לענין קריאת התורה באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סי' קמב. הלכה ברורה סי' קמב ס"א.יב. אבל ראה הליכות שלמה הל' תפלה פ"ב סכ"ד [ומה שמוכיח כן בהע' לה מהא דקרא "ואהבת" במלעיל יצא י"ח - דין זה עצמו צריך מקור ואינו מוסכם כלל. ואכ"מ]. פסקי תשובות סי' קמב סוף אות ה ובהע' 16 [וצ"ע ציונו להא"א].

417. כגון שקרא "היהודיים" במקום "היהודים", וכיו"ב.

418. שו"ע סי' תרצ ס"ד ובמשנ"ב סק"ו. וראה ביאור הלכה שם ד"ה אין מדקדיקין.

419. שם. וראה שו"ע שם ס"ו לענין חזרה למקום שטעה.

420. בשל מחלוקת הפוסקים בדבר שהובאה בשו"ע שם באם צריך לחזור - ביה"ל שם. כף החיים שם סקט"ז.

ומכל מקום באם לא הצליח לשמוע את הקריאה שוב נראה שיש לו על מי לסמוך שיצא בדיעבד - ראה ערוך השולחן סי' תרצא סק"כ, שאם לא החזירוהו אינו מעכב בדיעבד, וכ"ד עוד אחרונים.

421. ראה פסקי תשובות סי' תרצא סוף אות ח ובהע' 65 שם.

יש לחנכם לקיום מצוה⁴³⁴ ונכון לחנך בזה גם ילדים שלא הגיעו לגיל חינוך⁴³⁵. ויש לעוררם על כך, כפרט שזו מצוה שנקל לקיימה⁴³⁶.

ו. חינוך הקטנים למשלוח מנות הוא שיתנו משלוח מנות בעצמם לחבריהם, ולא יסתמכו על משלוח המנות ששולחים הוריהם, אף אם שולחים גם עבורם⁴³⁷.

ז. עניים < גם עני חייב במצות משלוח מנות, ואם אין לו משלו יכול להחליף את סעודתו עם חברו ובכך מקיים מצות משלוח מנות⁴³⁸.

ח. מי שנמצא במקום שאין לו מאכלים משלו, כגון שמאושפו בבית-הרפואה, חיילים והנמצאים בפנימייה וכדו', יכול להחליף סעודתו עם חברו ויוצא בכך ידי חובת משלוח מנות⁴³⁹.

ט. אבל < אבל (ר"ל) חייב במשלוח מנות⁴⁴⁰, אפילו בתוך שבעה⁴⁴¹, ויכול להרבות במשלוח מנות⁴⁴², אך לא ישלח אלא מאכלים

ב. חובת הנשים < חובה זו היא על כל אדם מישראל, והנשים מחויבות בו כאנשים⁴²⁸.

ג. גם אשה נשואה חייבת במשלוח מנות ואינה יוצאת במשלוח מנות שנותן בעלה בשביל לקיים חובתו⁴²⁹, אולם אינה צריכה לתת בעצמה את המשלוח מנות אלא הבעל יכול לתת משלוח מנות גם עבורה, ונכון שיודיע לה ולמקבל שהמשלוח הוא משניהם, ממשפחה למשפחה⁴³⁰.

כמו כן, אין הכרח שיהיה משלוח נפרד עבורה, אלא יכול להיות משלוח אחד שיש בו שיעור שתי מנות מצד הבעל ושתי מנות מצד האשה⁴³¹.

ד. חובת הבנים והבנות < חובה זו חלה על כל אחד ואחת משהגיעו לגיל מצוות, וגם בנים ובנות הסמוכים על שולחן אביהם יש להם לשלוח מנות לחבריהם וחברותיהן בעצמם⁴³². ויש לעוררם על כך, כפרט שזו מצוה שנקל לקיימה⁴³³. ומכל מקום, אביהם יכול לתת גם עבורם ויוצאים בזה ידי חובה, כנ"ל באשה.

ה. חינוך הקטנים < ילדים וילדות שהגיעו לחינוך

434. פמ"ג א"א שם סק"ד. כף החיים שם סק"ג.

435. ראה אגרות קודש ח"ב שם.

436. ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285. ח"א ע' 322, ושם שגם כאלו שרק ספק אם הגיעו לחינוך - יש לנהוג באופן של "ספיקו לחומרא", שיקיימו גם הם, "כיון שהוא לכתחילה ובקל ונוגע לעשיית מצוות - ראה שדי חמד לילדים ס' ס"ק ל' מג ועוד". אגרות קודש שבהע' 269. היכל מנחם ח"ב ע' לו.

בשיחת ש"פ תרומה תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 254) הציע כ"ק אדמו"ר שיערכו כינוסי ילדים ביום הפורים ובמהלכם יקיימו הילדים משלוח מנות ומתנות לאבינונים עם חבריהם.

437. ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ג ס' רלו אות ד, שכתב שכיון שהוא מחובת חינוך, הרי החינוך הוא שישלח מנות בעצמו ולא שישלחו אחרים עבורו. אבל ראה הליכות בת ישראל פכ"ב סט"ז והליכות ביתה פכ"ד הע' נה בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה, שדי שהאב שולח עבור ילדיו הסמוכים על שולחנו ויודיע להם על כך.

ובאגרות קודש ח"כ שם (ממכתב המזכירות למנהלי מוסדות החינוך): "רבים מהם [מילדי ישראל] סומכים על הדעה שאפשר לצאת ידי חובת מצוה זו ע"י כך שהוריהם מקיימים אותה, אך למרבה הצער קורה שגם הורים רבים לא מקיימים זאת כראוי. . . מנקודת מבט חינוכית, ראוי שגם ילדים צעירים יותר יתרגלו לקיים מצוות אלו".

438. ראה שו"ע שם. פרי חדש שם סק"ד. אליה רבה שם סק"א. פרי מגדים משב"ז שם סק"א. כף החיים שם סקמ"ז.

439. ראה שו"ע שם.

440. שו"ע ס' תרצו ס"ו. יו"ד ס' תא ס"ז.

441. משנ"ב ס' תרצו סק"ז.

442. דלשון מהר"ם מרוטנבורג, מקור דין זה הוא "חייב הוא לשלוח מנות לשנים או שלשה ממרעיו", והיינו שאינו צריך לצמצם ולשלוח רק כפי עיקר הדין, שתי מנות לאדם אחד, אלא יכול להרבות במצוה זו. ולכאורה הכוונה במגן זה הוא ע"ד הרגיל ולא בא להגביל דוקא שנים או שלשה ולא יותר, אבל ראה שו"ת מגידות ס' נח, שבמשך השלושים שולח רק לאדם אחד. ובכן איש חי פ' תצוה אות יח כתב כן לגבי כל י"ב חודש. וראה נטעי גבריאל פ"ח ס"י. וכן יש שפירשו שיתן לשלשה לכל היותר - ראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ז

וראה הלן פ"ט ס"א. שמכל מקום "מוטב לאדם להרבות במתנות לאבינונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו".

428. רמ"א שם.

429. שלדעת כמה פוסקים חייב משלוח מנות שעל האשה הוא משום שחייבת בקריאת המגילה וכן גם בשאר מצוות היום, משום שאף הנשים היו באותו הנס, וממילא אי לחלק בין אשה רוקה לאשה נשואה - ראה לבוש שם ס"ד. שו"ת שבות יעקב ח"א ס' מא. שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס' קכ. ועוד. וכן הביא המג"א שם סק"ד, שאף שלא ראה שנוהרין בזה, מ"מ יש להחמיר, והביאוהו האליה רבה שם סק"ג. משנ"ב שם סק"ה. קיצושו"ע ס' קמב ס"ב. ועוד. אבל ראה שו"ת קנין תורה ח"א ס' קלב אות ב.

430. ראה הליכות ביתה ס"ו כד הע' נה בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה, שבכך יוצאים ידי חומרת המג"א שבערה הקודמת. ושם, שצריך הודיע לאשתו שנותן את המשלוח-מנות גם עבורה. אבל ראה שו"ת שבט הלוי ח"ט ס' קמז. שכו"ן שהמנהג היום שהנשים עוסקות בהכנת משלוחי המנות, הרי שברור שהמשלוח מגיע ממשפחה למשפחה, ואם היא גם מכוננת לכך - מה טוב.

ומ"מ ברור שאם יכולה בנקל לשלוח בעצמה לחברותיה - נכון לה לעשות כן.

431. הליכות ביתה שם.

432. שהרי כל אדם חייב בזה מגיל מצוות, ולכן לכתחילה צריכים לקיים מצוה זו בעצמם ולא שאביהם ישלח עבורם. וכ"כ בארחת חיים (ספינקא) ס' תרצה סקט"ו בשם המאורי אור. אגרות קודש ח"כ ע' קעו. ועוד. וראה בשפת אמת מגילה ז, ב על דברי הגמ' שם שאבי בר אבין ורבי תנינא בר אבין הוו מחלפי סעודתייהו להדדי, וזאת למרות שהיו אחים הסמוכים על שולחן אביהם. אבל ראה שו"ת קנין תורה שם.

433. אגרות קודש שם. חכ"ב ע' קעו. שם ע' תכב ואילך.

אינה כפי מטרת המצוה אלא למטרה נוספת, כדלהלן.

טו. יכול לתת משלוח מנות לאביו ולאמו⁴⁴⁹, לרבו⁴⁵⁰, וכן לבניו ולבנותיו, ויוצא בזה ידי חובה, שכולם בכלל "רעהו"⁴⁵¹. ויש שכתבו, שאין יוצאים ידי חובה בנתינה לבנו ולבתו או לאביו ולאמו כאשר הבן והבת סמוכים על שולחן אביהם⁴⁵².

טז. נחלקו הפוסקים אם יוצאים ידי חובה בנתינת משלוח מנות של איש לאשתו או אשה לבעלה, ולכן אין לסמוך על כך אלא בשעת דחק גדולה⁴⁵³.

יז. אין יוצאים ידי חובה במשלוח מנות לקטן גם אם הגיע לחינוך, כיון שאין הקטן נחשב "רעהו" של הגדול⁴⁵⁴. ויש שכתבו, שנעשה שנעשה ברמיצה יכול לכתחילה לתת לחבירו שעוד לא נעשה ברמיצה אף שהוא עדיין קטן (וכפי שמצוי בכיתות בהם חלק מבני הכיתה נעשו ברימיצה וחלק עדיין לא), שודאי נחשב "רעהו"⁴⁵⁵.

יח. ניתן לצאת ידי חובה במשלוח מנות למי שאינו שומר תורה ומצוות, בפרט לתינוק שנשבה, שהוא בכלל "רעהו"⁴⁵⁶.

וראה להלן סמ"ג אודות סוג המשלוח שיש לשלוח עבורו.

449. ראה שו"ת מהרי"א אסאד סי' רד. שו"ת קנין תורה ח"ז סי' נה. שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' צד. מקראי קודש סי' לט.

450. ראה בהמציין לעיל בהערה הקודמת, שאף הוא בכלל "רעהו" ואי"ז נחשב לפחיתות כבוד, שמשווה עצמו לרבו.

451. אשל אברהם בוטשאטט סי' תרצה. שו"ת לבושי מרדכי תנינא ח"ב סי' ט. שו"ת רבי עקיבא יוסף ח"ב סי' תסה. שו"ת יביע אומר ח"ט חא"ח סי' עב. שו"ת ציץ אליעזר ח"ה סי' יד סוף אות ה. ועוד.

452. ראה אשל אברהם שם שהסתפק בזה (ושם, גבי בניו הנשואים הסמוכים על שולחנו [ולכאורה ה"ה לבניו מעל גיל מצוות שאינם נשואים, ע"ש]: "מ"מ, אם שולח מותרות, שאינו בכלל חיוב מוזנות המוטל עליו להם - י"ל שיוצא ידי חובה"). שו"ת רבי עקיבא יוסף שם סי' תסו. מקראי קודש (הר"י פ"ב הע' לח בשם הראש"ל הגר"מ אליהו ע"ה ועוד (שאין יוצאים כלל כסמוכים על שולחנו).

453. ראה שו"ת רבי עקיבא יוסף שם שיצא אחדש שבשעת הדחק יוצא ידי חובה בנתינת לאשתו, ובלבד שיתן על מנת שאין לו רשות בכך. וכ"כ בס' ויברך דוד סי' פו. אכן, כמה פוסקים כתבו דלא מהני, מאחר שאשתו כגופו וכן משום דבלא"ה חייב לזונה, וגם אם יתן לה מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואף שיש מקום ליישב זאת, מ"מ אין נכון לעשות כן לכתחילה אלא בשעת דחק גדולה. ואכ"מ.

454. נטעי גבריאל שם סי' ט ובהערות שם.

455. יבקשו מפיהו פורים ע' נא. הליכות מועד, הל' פורים, פט"ו סכ"א.

456. שו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' לא. וראה פסקי תשובות סי' תרצה אות יא ובהערות שם.

ותבשילים ולא מגדנות וממתקים⁴⁴³. אבל אין שולחים לו מנות, כדלהלן סכ"א ואילך.

מקבלי המשלוח

י. כ"ק אדמו"ר נהג לתת ג' משלוחי מנות⁴⁴⁴, אחד לכהן, אחד ללוי ואחד לישראל⁴⁴⁵.

יא. איש לאיש ואשה לאשה < איש שולח מנות לרעהו ואשה שולחת מנות לרעותה, אך לא ישלח איש לאשה ולא אשה לאיש⁴⁴⁶.

יב. קרובי משפחה יכולים לשלוח איש לאשה ואשה לאיש, כגון בן לאמו ואב לבתו, אח לאחותו ואחות לאחיה וכיו"ב⁴⁴⁷ [וראה להלן סי"ד לענין משלוח מנות לילדים הסמוכים על השולחן אביהם].

יג. במקרה שאשה צריכה לשלוח משלוח מנות לגבר או גבר לאשה, לא ישלחו באופן אישי אלא בשם כל משפחת הנותן/ת למשפחת המקבלת⁴⁴⁸.

יד. מי נחשב "רעהו"? < משלוח מנות נועד להרבות שלום ורעות, ולכן צריך לתת למי שהוא בגדר "רעהו", ודנו הפוסקים במצבים שונים שנותן למי שאינו "רעהו" או שהנתינה

סכ"ד. אכן, רבים מהאחרונים כתבו ע"פ המהר"ם מרוטנבורג הנ"ל שיכול לשלוח כמה שירצה - ראה חוון עובדיה פורים ע' קצג. אהל יעקב הל' אבלות פ"ד סל"ו ובהערה שם. וראה לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 210. וש"ג.

ולהעיר מיומן הרב יהודה לייב גורנר ע"ה משנת תשכ"ה (תשורה ליון, י"ט אדר א' תשס"ה, ע' 30), שבשנת האבלות אחר אמו, הרבנית חנה ע"ה, שלח כ"ק אדמו"ר משלוח מנות כרגיל, ללא הגבלות (דהיינו לג' אנשים וכו' כמובא להלן בפנים סי"ו וראה בהע' שם). וכן הובא בשמו שכן נהג כ"ק אדמו"ר גם בשנת תשמ"ח. לאחר פטירת רעייתו, הרבנית חיה מושקא ע"ה. ולהעיר, שאו פורים חל בתוך השלושים.

443. מג"א שם סק"א בשם מהר"ל (כ"ל דבר שמחה לא ישלח").

444. ארחות מנחם ע' קכת. וראה מנהגי האדמו"ר [הרי"צ] בספר המנהגים ע' 74: "משלוח מנות לשלשה אנשים (מאכל ומשקה)". וכ"ה בתורת מנחם - רשימת היומן ע' קכג. וע"ע נטעי גבריאל פנ"ח הע' י. מלבד זאת היה כ"ק אדמו"ר שולח מנות לפעמים גם לאנשים נוספים - ראה ארחות מנחם ע' קכט-קל ובהערות שם.

445. ארחות מנחם ע' קכת.

לאחר שהכינו לפני כ"ק אדמו"ר את המשלוחים, היה מגביה את המשלוח הראשון ואומר שהוא לכהן, מגביה את השני ואומר שהוא ללוי ואחר כך מגביה את המשלוח השלישי ואומר שהוא עבור הישראלי, אולם הורה שאין צורך להקפיד בסדר מסירתם, שכולן שווים - אוצר מנהגי חב"ד ע' ערב.

446. רמ"א סי' תרפ"ט ס"ד.

447. אולם בדיעבד ובשעת הדחק יוצאים ידי חובה גם אם אשה שלחה לאיש ואיש שלח לאשה - ראה שו"ת בית שערים סי' שפ. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' פח. ועוד.

448. ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג, הערות לשו"ע ע' לג.

449. ראה נטעי גבריאל פ"ס ס"א.

כב. אין מניעה לשלוח מנות למשפחתו ולא האבל, אף אם האבל עצמו נהנה מזה, כיון שלא שלחו במיוחד עבורו⁴⁶².

כג. אם כבר שלחו משלוח מנות לאבל, רשאי הוא לקבלו⁴⁶³, ויכול גם להחזיר לנותן משלוח מנות, כנהוג⁴⁶⁴.

כד. מי שקיבל משלוח מנות מאבל⁴⁶⁵, מותר לו להחזיר לאבל משלוח מנות⁴⁶⁶.

כה. באם יום היארצייט על אביו או אמו חל בפורים - האבל יכול לקבל ולשלוח משלוח מנות כרגיל⁴⁶⁷.

זמן קיום המצוה

כו. זמן קיום מצות משלוח מנות הוא ביום הפורים דוקא ולא בלילה⁴⁶⁸, החל מהנצח-החמה [ובדיעבד - מעלות השחר] ועד השקיעה, ואם לא הספיק - יזדרו ליתנם לפני צאת-הכוכבים⁴⁶⁹. ואם לא נתן עד שהגיע הלילה - לא יצא ידי חובתו⁴⁷⁰ (אבל יכול לשלוח בלילה פורים באם יגיע למקבל רק ביום הפורים, כדלהלן ס"ל).

כז. לכתחילה יש לקיים את מצות משלוח מנות לאחר קריאת-המגילה ולא קודם לכן⁴⁷¹, וזרזין מקדימין למצוות, לקיימה מיד לאחר קריאת-המגילה ותפילת שחרית⁴⁷². אך אם אירע ונתן לפני קריאת-המגילה - יצא ידי

יט. בני הפרזות לבני המוקפים ולהיפך < לכתחילה בן הפרזות לא ישלח מנות לבן המוקפים או להיפך, מאחר שיש הפוסקים שאינו יוצא בזה ידי חובה, אבל אם שלח מנות שהגיעו ליד המקבל בפורים שלו, כלומר, בן הפרזות ששלח מנות בי"ד לבן המוקפים והם הגיעו אליו ביום ט"ו [ובשנה זו: ביום ט"ז] וכן אם בן המוקפין שלח קודם פורים (וכדלהלן סכ"ט) לבן הפרזות מנות שהגיעו אליו ביום י"ד - יש הפוסקים שיצא בזה ידי חובה⁴⁷³.

כ. לווה למלווה < מי שלוה כסף מחבירו, לא ישלח לו משלוח מנות, גם לאחר הפירעון, אם לא רגיל לשלוח לו מידי שנה, שנראה שעושה כן כהכרת הטוב על ההלוואה, וגם אם שולח לו מידי שנה, לא יתן המשלוח מנות מתוך כוונת הכרת הטוב על ההלוואה⁴⁷⁴ ודאי שלא כפירעון ההלוואה או יחד עם פירעון ההלוואה⁴⁷⁵.

כא. אבל ר"ל < אין שולחים משלוח מנות לאבל בתוך השלושים ולאבל על אביו ואמו תוך שנים-עשר חודש⁴⁶⁰, ויש מקילים לשלוח לאבל על אביו ואמו לאחר השלושים דברים שאינם של שמחה ומיני מתיקה, אלא מאכלים ותבשילים בלבד⁴⁶¹.

457. ראה בהמובא בפסקי תשובות סי' תרצה אות כג ובהערות שם. ימי משתה ושמחה פכ"ד ע' שז ואילך ובהערות שם. וש"נ.

458. משום ריבית - שו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' רלו, וביאורו בהל' ריבית בזה. וראה שו"ע אדה"ו הל' ריבית ס"ז.

459. שו"ת תשורת שי ח"א סי' ט. וראה גם הליכות שלמה פי"ט סכ"ד. 460. רמ"א סי' תרצו ס"ו.

וכן הורה כ"ק אדמו"ר שלא ישלחו לו מנות בשנת האבלות על אמו, בשנת תשכ"ה - נטעי גבריאל הל' אבלות ח"ב פל"ה הע' יט [דלא כבשכח המועדים פי"ד ס"ג], וכן בימי האבלות על הרבנית, בשנת תשמ"ח - שם בשו"ת שבסוף הספר סי' ב.

אכן, מן הדין, הרגיל לשלוח מנות לרבו, מתיירים לעשות כן גם כשהרב בשנת אבלות - ראה שו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' רלו, והביאורו כמה אחרונים. וטעמו שם מפני שהמשלוח לרב אינו רק מחמת ריעות אלא גם מפאת כבודו וכתשלום חוב. וראה גם נתיבים בשדה השליחות ח"ב פט"ו הע' 27 (ועד"ז במדריך להל' שמחות סופג"ה). שפעם שלח כ"ק אדמו"ר משלוח מנות לאדמו"ר מקאפיטשניץ ע"ה למרות שהאדמו"ר הנ"ל היה אז בשנת אבלות, ואמר כ"ק אדמו"ר לשליח, שאם ישאלנו האדמו"ר הנ"ל, שהרי הוא אבל ולאבל אין שולחים מנות, יאמר לו שהדברי מלכאל פוסק שלמי שרבים צריכים לו שולחים אפי' בשנת האבלות. ע"ש.

וראה במדריך שם בשם הרב בנימין קליין ע"ה, שהאדמו"ר הנ"ל אף פעם לא החזיר משלוח מנות לכ"ק אדמו"ר, בהטעמו שהרבי אינו בכלל "רעהו".

461. מסגרת השולחן לקש"ע סי' קמב סק"ו. משנ"ב סי' תרצו סק"א. ו"ל, שגם אם סבר כן כ"ק אדמו"ר מן הדין, בחר להחמיר על עצמו והורה שלא יתנו לו משלוח מנות במשך כל הי"ב חודש, כנ"ל בהערה הקודמת.

462. ראה נטעי גבריאל פ"ט סי"ג. פסקי תשובות סי' תרצו אות יא.

463. שו"ת כתב סופר סי' קמא. שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קז. נטעי גבריאל, הלכות אבלות, פל"ה ס"ט. וביומן הרב יהודה לייב גרונו ע"ה מפורים תשכ"ה, שהרב שלום הכט נכנס לכ"ק אדמו"ר בפורים עם משלוח מנות כרגילותו בכל שנה.

464. הגהות עובר אורח סי' תרצו ס"ו. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מב. וראה לעיל ס"ט לגבי חיוב אבל במשלוח מנות.

465. כנ"ל ס"ט, שהאבל חייב במשלוח מנות.

466. שכן האיסור לתת לאבל הוא מדין שאילת שלום לאבל, כמבואר ברמ"א שם לפי הדין ביו"ד סי' שפה ס"א, וכיון שהדין בשאילת שלום הוא, שאם האבל פתח ושאל בשלום אדם מותר לנשאל להשיב לו, כך גם כשהאבל נותן משלוח מנות לאדם מותר לאותו אדם להחזיר לאבל משלוח מנות - אגרת הפורים פ"ה הע' לא. הרי הלכות, הל' פורים, פמ"א ס"ט.

467. מג"א סי' תרצו סק"א.

468. רמ"א סי' תרצה ס"ד.

469. לפי פרי מגדים משב"ז סי' תרצב סק"ג. כף החיים שם סקל"ג. משנ"ב סי' תרפז סק"ה.

470. משמעות רמ"א שם. אבל ראה שו"ת ארץ צבי סו"ס קכא.

471. ראה נטעי גבריאל פנ"ו סי' ובהע' ו.

472. ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קי. מקור חיים סי' תרצה סק"ב. וראה להלן בפנים הנהגת כ"ק אדמו"ר.

בשליחת כסף⁴⁸⁰, מתנות, ספרים או חידושי-תורה⁴⁸¹.

לג. משקה > משקה נחשב גם כן כמנה לענין זה, וניתן לשלוח שתי מנות שונות של משקה⁴⁸².

לד. מינים שונים > משלוח המנות צריך לכלול שני מיני מאכל שונים או שני תבשילים שונים או שני משקאות שונים⁴⁸³. אך אין צריך ששני המאכלים יהיו של שתי ברכות, אלא יוצא ידי חובה גם כשברכתם שווה⁴⁸⁴.

לה. מנה המורכבת משני מינים, כגון תבשיל

חובתו⁴⁷³, אך ראוי שיתן שוב לאחר קריאת-המגילה⁴⁷⁴.

כת. כ"ק אדמו"ר נהג לשלוח משלוח מנות מיד לאחר תפלת שחרית וקריאת-המגילה⁴⁷⁵.

כט. לכתחילה יש לשלוח את המנות ביום הפורים עצמו, ובאופן שיגיעו לידי המקבל ביום הפורים, אך גם אם שלח לפני פורים באופן שהגיעו לידי המקבל בפורים - יצא ידי חובתו לדעת פוסקים רבים, ואם מינה שליח קודם פורים שישלח עבורו ביום הפורים עצמו - יוצא בזה ידי חובה לכל הדעות⁴⁷⁶.

ל. השולח משלוח מנות בפורים והמשלוח מנות הגיע למקבל רק במוצאי פורים - השולח לא יצא ידי חובתו, ולכן במקרה כזה יזכה הנותן את משלוח המנות למקבל בפורים עצמו (והיינו שיתן לאדם אחר להגביה את המשלוח ולזכות בו את המקבל) ויצא בזה ידי חובתו⁴⁷⁷.

אודות משלוח מנות של בן י"ד לבן ט"ו ולהיפך - ראה לעיל ס"ט.

וראה להלן סמ"ח כיצד ינהג באם חברו אינו בבית.

המנות

לא. מספרם > כאמור, משלוח-המנות צריך לכלול שתי מנות לפחות, ואם נתן מנה אחת בלבד - לא יצא ידי חובתו⁴⁷⁸.

לב. מיני מאכל ומשקה > המנות צריכות להיות של מיני מאכל ומשקה, כדלהלן, ואין יוצאים ידי חובת מצות משלוח מנות בדברים שאינם מאכל ומשקה⁴⁷⁹. ולכן אין יוצאים ידי חובה

וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"א ע' רנו ("מחויב לשלוח דבר מאכל דוקא").

480. אף שיכול לקנות בו אוכל - שו"ת תרומת הדשן שם. שו"ת פתחי שערים סי' מז. שו"ת שאילת יעקב סי' סא. שו"ת שרידי אש ח"ב סי' מה. נטעי גבריאל שם ס"ב ובהע' ג. ילקוט יוסף סי' תרצה ס"ז ובהערה שם. וש"נ.

מאידך, יש שכתב שיכול לתת כסף או הפצים שיכול למכורם ולקנות בהם דבר מאכל לצורך סעודת פורים - ראה שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' ס'ג והעתיקוהו כמה אחרונים, אלא שכבר הוא עצמו העיר שבתרומת הדשן לא משמע כן. וכן כבר הקשו על דבריו ביד אהרן סי' תרצה ובערך השלחן (טי"ב) שם סק"ב. ועוד.

481. שו"ת גאונים בתראי סי' ד. שו"ת באר חיים מרדכי ח"ג סי' ג. שו"ת משפטיק ליעקב האו"ח סי' סא. וע"ע בנטעי גבריאל שם ובחלק השו"ת סי' כת. שיחות כ"ק אדמו"ר: פורים תש"כ (תורת מנחם חכ"ז ע' 450). פורים תשכ"ב (תורת מנחם ח"ג ע' 218).

ומה שמצינו אצל גדולים וצדיקים ששלחו משלוח מנות דברי תורה וספרים - לא היה זה לקיום המצוה, כמוכאב בנטעי גבריאל שם. וש"נ.

482. מג"א סי' תרצה בשם השל"ה. נטעי גבריאל פנ"ח ס"ב. וראה גם לקוטי שיחות ח"ב ע' 537. ספר המנהגים ע' 47. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' רעג.

ולהעיר, שיש מהאחרונים שכתבו שצריך להיות משקה חשוב קצת, כגון יין ושכר, או משקאות קלים, אבל לא במים או סודה וכיו"ב - ראה שו"ת אבני ישפה ח"ו סי' קח. שו"ת משנת יוסף ח"ד סי' ססה. ועוד. ויש הסוברים שלא יצא ידי חובה כלל במשקאות קלים, רק בין ושכר - ראה דעת הגר"מ אליהו ע"ה שהובאה במקראי קודש (הררי) פ"ב הע' לה. הרי הלכות פל"ז סי' ט. וע"ע לקוטי שיחות שם.

483. שו"ע סי' תרצה ס"ד ("שתי מנות בשר או של מיני אוכלים"). ולשון הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ז: "שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל", ובערוך השולחן סי' תרצה סק"ד משמע שישלח שני מיני מאכל ולא שתי חתיכות של אותו המין, ולדבריו "שתי מנות של בשר" ר"ל נמי שני מיני בשר. ויש חולקים, דאדרבה משתי מנות של בשר משמע שא"צ שיהיו שני מינים שונים - ראה שו"ת נחלה לישראל סי' ל. שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' סה. או שמא יש לחלק בין בשר לשאר מינים, כמ"ש כמה אחרונים (ראה ראש יוסף מגילה ז, א. ועוד, כמצויין בנטעי גבריאל פנ"ה ע' א). ולהעיר מאגרות קודש ח"ב ע' קצו ממכתב המזכירות (בתרגום חופשי): "למשלוח מנות דרושים רק שני מיני מאכל (למשל, תפוח וסוכריה, או פרוסת עוגה וסודה או מיץ)".

וראה הליכות שלמה פ"ט ס"ב, ששני חלקים שונים של עוף וכיו"ב, אף שהם ממין אחד, כיון שהם חלוקים בטעמים - יש להחשיבם כשני מינים (וכפי שמחשיבים אותם לענין איסור בורר בשבת). מה גם שברוך כלל מגישים אותם כמנות נפרדות, ומי שאוכל זה אינו אוכל זה וגם האוכל שניהם מחשיב זאת לשתי מנות שונות. ולפ"ז ה"ה בעוגיות עם מילוי או ציפוי בטעמים שונים וכיו"ב שנחשבים לשתי מנות.

484. שכן בשו"ע שם נזכר גם שני מיני בשר, אף שברכת שניהם שווה.

473. ראה יסוד וורשו העבודה שער יב פ"ו. דרכי חיים ושלוש סי' תתמט בשם הרה"ק ממנוקאטש. שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא אות א.

474. דרכי חיים ושלוש שם. הרי הלכות שם פל"ב ס"ה.

475. ארחות מנחם ע' קכח ובהע' 56. וראה להלן בפנים ס"כ אודות הנהגתו בזמן נתינת מתנות לאביונים.

476. ראה בהמוכאב בפסקי תשובות שם אות כג ובהערות שם. וש"נ.

477. שו"ת מהר"י אסאד האו"ח סי' רד. מהרש"ם דעת תורה סי' תרצה סק"ד.

478. שו"ע סי' תרצה ס"ד. פרי מגדים בא"א שם סק"א.

479. שו"ת תרומת הדשן סי' קיא ע"פ דיוק לשון הרמב"ם בזה. ט"ז סי' תרצה סק"ד. א"ר שם סק"ט. ערוך השולחן שם סק"ז. משנ"ב שם סק"כ. וע"ע בנטעי גבריאל, הל' פורים, פנ"ט ס"א ובהע' ב שם.

לט. מתאימות למקבל > המנות צריכות להיות ראויות עבור המקבל, ולכן לכתחילה צריך לשלוח מנות בכשרות מהודרת באופן שהמקבל יוכל לאכול מהן⁴⁹³. אך גם אם נתן משלוח מנות בכשרות שהמקבל מחמיר לא לאכול ממנה - ניתן לסמוך על האומרים שיצא ידי חובה, כיון שהמקבל יכול ליתנה לאחרים האוכלים מאותו הכשר⁴⁹⁴.

מ. כמו כן, אין לשלוח מנות שהמקבל אינו יכול לאוכלם מחמת מצב בריאותו, אבל אם נתן מנות כאלו - ניתן לסמוך על האומרים שיצא ידי חובה, כיון שיכול ליתנם לבני ביתו או לאורחים היכולים לאוכלם⁴⁹⁵.

מא. משלוח למי שאינו שומר תורה ומצוות > כאשר נותנים משלוח מנות למי שאינו שומר תורה ומצוות לעת עתה⁴⁹⁶, מוטב שלא לשלוח לו יין שאינו מבושל וכן מאפה שצריך לברך עליו ברכת ה'מזון, וכדאי ונכון לכתוב לו את הברכות המתאימות⁴⁹⁷.

אופן קיום המצוה

מב. לכתחילה יש לשלוח את שתי המנות ביחד, ולא ישלחם בנפרד⁴⁹⁸. אך בדיעבד, אם שלחם בנפרד - יצא ידי חובתו⁴⁹⁹.

מג. אין מניעה להניח את שתי המנות בכלי אחד⁵⁰⁰.

493. ראה נטעי גבריאלי פנ"ז סי"ג ובהערה שם. ומאידך, גם אם המקבל אינו מקפיד על כשרות מהודרת צריך שתהא הכשרות ראויה גם מצד הנותן, וכדמשמע באגרות קודש ח"ב ע' קלה, במענה לצאגנ"ח אודות משלוחי מנות לחלוקה, ש"בודאי המנות גם למהדרים כשר".

494. שו"ת קנין תורה ח"ז סי' נה. פסקי תשובות שם אות כב ובהע' 169.

495. ראה דעות הפוסקים בזה בנשמת אברהם סי' תרצד סק"א. שו"ת יביע אומר ח"ט מילואים לסי' עד. פסקי תשובות שם. ועוד.

496. ראה לעיל סי"ח.

497. ראה הליכות מועד פט"ו סי"ז. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מא. וש"ב.

498. כף החיים סי' תרצה ס"ק לו.

499. שו"ת בצל החכמה ח"ב סי' מו. שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תצו. שו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' קפט אות י.

500. הליכות שלמה ע' שלו הע' 36. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צו אות ד. שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שמו. שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' קפו אות ד, ודלא כהחוששים לומר שכיון שהכלי מצרפם נחשבים למנה אחת - ראה שו"ת תורה לשמה סי' קפט המובא בכף החיים שם סקמ"ח.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר ליתן שתי מנות בשקית אחת (וגם בקבוק המשקה בתוכה) - ראה ארחות מנחם ע' קלא ובהערה שם.

עם שני רכיבים או בכריך וכיו"ב, כתבו הפוסקים שלמעשה אין לצאת בה ידי חובה, ויש ליתן שתי מנות נפרדות⁴⁸⁵.

לו. שוויים ושיעורם > שיעור שווי המנות לכתחילה הוא שתהיה כל מנה שווה פרוטה, וכן תהיה בשיעור כזית לכל מנת מאכל ורביעית במשקה⁴⁸⁶, ובשעת הדחק די ששתי המנות יחד יהיו בשיעור כזית, וכן ששווי שתי המנות יחד יהיה פרוטה אחת⁴⁸⁷. אולם יש אומרים שלא די בשווה פרוטה אלא לכתחילה המנות צריכות להיות מנות מכובדות⁴⁸⁸, וטוב שיהיו המנות חשובות ומכובדות לפי ערך הנותן והמקבל⁴⁸⁹.

לז. מוכנות לאכילה > המנות צריכות להיות מוכנות לאכילה⁴⁹⁰. אך בשעת הדחק, שאין לו מנות אחרות לשלוח - יוצא בהן ידי חובה⁴⁹¹.

לח. אכן, אבקות מזון כ'מנה חמה' וכיו"ב וכן תמציות תה ואבקת קפה שחור או נמס נחשבים כראויים לאכילה מיד, כיון שזקוקים רק לעירוי רותחים בלבד ואין בהם טרחת בישול⁴⁹².

485. ראה המובא בבאר היטב סי' תרצה סק"ו. מים שאל, מים ראשונים סי' יח. כף החיים סי' תרצה סקמ"ד - שכתבו שיוצאים במנה המורכבת משני מינים, אבל כתבו האחרונים שאין לסמוך על זה למעשה - ראה שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ס. ילקוט יוסף סי' תרצה סקט"ו ואילך ובהערות שם. וש"נ.

וראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ו סי"י שבמנת פלאפל ניתן לצאת ידי חובה, כיון שהדרך לפעמים להפריד את חלקי המנה.

486. ראה מקור חיים סי' תרצה סק"ד בשם השל"ה (לענין שווי פרוטה). וראה אשל אברהם סוף הל' מגילה.

487. ראה לקט יושר לתלמיד התרומת הדשן ע' קנת. וראה גם מהרש"א מגילה ז, סוע"א, דמנה (לעומת מתנה) משמע כל דהו. שיחת כ"ק אדמו"ר ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

488. ראה יוסף אומץ סי' תתצט. ברכי יוסף סי' תרצה סק"ד. כף החיים שם סק"ד. ערוך השולחן שם סק"ט. צפנת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ט"ו. שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' סה. וראה שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 565 ואילך). וראה בירורי מנהגים, מועדים ע' 185.

משלוח המנות שלח כ"ק אדמו"ר כלל בקבוק 'משקה', אוני המן ממולאות פרג ובמשך השנים נוספו גם פירות - ארחות מנחם ע' קלקלא.

489. ביאור הלכה סי' תרצה ד"ה חייב לשלוח. שו"ת ציץ אליעזר שם. שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

490. מג"א שם סק"א. וראה הדעות בזה בשדי חמד, אסיפת דינים, מע' פורים סי'.

491. כשיטת הפרי חדש שם סק"ד. הובא גם במשנ"ב שם סק"כ (בנוגע לבשר חי, ובלבד שיהיה שחוט וראוי להתבשל מיד). וראה שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 565).

492. כ"כ כמה אחוונים - ראה פסקי תשובות סי' תרצה אות יב ובהע' 90.

למחרת לביתו או שבני ביתו נמצאים בבית - יצא ידי חובה⁵¹⁰. כמו כן ניתן להניח את משלוח המנות ליד דלת ביתו של המקבל ולהודיע לו על כך, ובכך הוא נקנה לו מעתה מדין חצר⁵¹¹.

מט. רבותינו נשיאינו נהגו לאכול בסעודת פורים ממשלוחי המנות שקיבלו⁵¹².

טו.

מתנות לאביונים

המצוה והחייבים בה

א. **המצוה** < אחת ממצוות הפורים היא מצות "מתנות לאביונים", שחייב אדם לתת לפחות שתי מתנות לשני עניים⁵¹³, אך "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפארה אלא לשמח לב עניים" וכו'⁵¹⁴ (וראה להלן סכ"ט שיעור מתנות לאביונים בפרטות).

ב. **חובת הנשים** < חובה זו היא על כל אדם מישראל, והנשים מחויבות בו כאנשים⁵¹⁵.

ג. גם נשים נשואות נותנות מתנות לאביונים בעצמן⁵¹⁶, אלא שלמעשה די בכך שהבעל נותן מתנות לאביונים גם עבור אשתו⁵¹⁷.

ד. **חובת הבנים והבנות** < חובה זו חלה על

מד. ניתן לשלוח משלוח מנות בשותפות מכמה אנשים, ובלבד שיהיה בו שתי מנות בשיעור הראוי לכל אחד מן הנותנים⁵⁰¹.

מה. אין לתת משלוח מנות מכספי מעשר⁵⁰², וזאת גם אם נותנם לעני⁵⁰³. הדברים אמורים רק במה שיוצא בו ידי חובתו, אבל אם נותן משלוח מנות לעני, מה שמוסיף ומרבה מעבר לשיעור המחויב מן הדין - יכול ליתן מכספי מעשר⁵⁰⁴.

מו. משתדלים לשלוח המנות באמצעות שליח, בהתאם ללשון הכתוב "משלוח מנות"⁵⁰⁵, אך יוצא ידי חובה גם כשהביאו בעצמו⁵⁰⁶.

מז. בשליחות זו אין צריך להקפיד על כל דיני שליחות, ואדרבה, מנהג ישראל לשולחם באמצעות הילדים, לחנכם במצוות וכן על ידי אשתו או בתו וכיו"ב⁵⁰⁷. מטעם זה, יכול לשלוח גם על ידי גוי או חברת שליחות⁵⁰⁸, אלא שעליו לוודא שאכן המשלוח מנות הגיע ליעדו⁵⁰⁹.

מח. לכתחילה יש לוודא שהמשלוח יגיע לידי המקבל בפורים עצמו. אם שלח משלוח מנות אך המקבל לא היה בבית ולכן השאיר לו את המשלוח בביתו, והמקבל יחזור

501. ראה הליכות שלמה הל' פורים פי"ט ס"ט. פסקי תשובות סי' תרצה אות טו ובהערות שם. וש"נ.

502. מקור חיים סי' תרצד סק"א בשם השל"ה, דהוי פורע חובו ממצות מעשר.

אך להעיר שהמג"א סי' תרצד סק"א העתיק דברי השל"ה אלו רק לגבי מתנות לאביונים, ואולי משום שהוא דבר הפשוט וא"צ להדגיש כן אלא במתנות לאביונים, שהוא לכאורה בגדר צדקה. ולהעיר משר"ת כתב סופר סי' קלט גבי הקונה מיני מאכל ממצות מעשר ושולחו לעני בפורים אם יצא י"ח משלוח מנות. וע"ע ימי משתה ושמחה פכ"ד סוה"ע 47.

503. מקור חיים סי' תרצד סק"א בשם השל"ה.

504. והיינו ששתי מנות יתן מכספו, כפי המחוב, ושאר המנות שנותן יכול לתת מכספי מעשר - ראה מג"א סי' תרצד סק"א. משנ"ב שם סק"ג (לגבי מתנות לאביונים). שלחן שלמה סי"א. נטעי גבריאל פנ"ד סי"ג.

505. ראה הדעות בזה בשדי חמד אסיפת דינים מערכת פורים סו"ס ו, משר"ת בנין ציון סי' מד. ימי משתה ושמחה פכ"ד הע' 62. וש"נ. וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חכ"ג ע' קכו. וע"ע לקוטי שיחות חל"ג ע' 118 הע' 39. ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 94 הע' 14. ועוד.

506. ראה שו"ת יהודה יעלה אור"ח סי' רו. א"א מבוטשאטש סי' תרצה. וע"ע בהמצוין בהערה הקודמת.

507. ספר השיחות שם ע' 302 הע' 115. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' עדר.

508. מקור חיים סי' תרצד סק"ג. פסקי תשובה אור"ח סי' קמח בשם הרעק"א. אהרות חיים (ספינקא) סי' תרצה סקי"א. שו"ת מהר"י אסאד חא"ח סי' רו. ועוד.

509. שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' רלה.

510. ערוך השולחן סי' תרצה סקט"ז. וראה נטעי גבריאל פנ"ד הע' ח. הרי הלכות שם פ"ב סט"ז.

511. ראה נטעי גבריאל פנ"ז ס"ז ובהע' יא. פסקי תשובות סי' תרצה סוף אות יא.

512. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ תשא תשל"א (תורת מנחם חס"ג ע' 343). וראה גם התקשרות גל' תשיג ע' 8 ואילך בשם הרב יהודה לייב ביסטריצקי ע"ה, שהיה מביא לכ"ק אדמו"ר מדי שנה משלוח מנות הכולל חלה ועונה, וכ"ק אדמו"ר היה בוצע את החלה בסעודת פורים, וביומן פורים תשי"ג (שנת ניסים בבית חיינו ע' 159) ש"כ"ק אדמו"ר מסר ממשלוחי המנות שקיבל למוסדות החינוך בשכונת והורה שיהנו מכך עוד בסעודת פורים.

513. שו"ע סי' תרצד ס"א.

514. רמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ז.

515. ממשעות השו"ע שם - ראה משנ"ב סי' תרצד סק"א. רמ"א סי' תרצה ס"ד. לבוש שם סק"ד. ערוך השולחן שם סקי"ח [אבל ראה סי' תרצד סק"ב. נטעי גבריאל, הל' פורים, פס"ד הע' ה]. כף החיים סי' תרצד סק"ג.

516. מג"א סי' תרצה סקי"ד. אליה רבה שם סקי"ג. משנ"ב שם סק"ה. אגרות קודש ח"ב ע' קעז.

517. הליכות ביתה סי' כד הע' נה בשם הגר"ז איערבך ע"ה. וראה לעיל פ"ח ס"ג ובהערה שם.

ח. אבל < אבל (ר"ל), אפילו בתוך שבעה, חייב במתנות לאביונים.⁵²⁵

וראה להלן סט"ז אם מותר לתת לו מתנות לאביונים.

מטרת הנתינה

ט. מטרת מצות מתנות לאביונים היא לשמח את לב העניים ביום הפורים⁵²⁶, ולכתחילה נכון שיהיו המתנות עבור סעודת פורים⁵²⁷, אולם בכל צדקה המשמחת את העני ביום הפורים יצא ידי חובת מתנות לאביונים.⁵²⁸

כל אחד ואחת משהגיעו לגיל מצוות, וגם בנים ובנות הסמוכים על שולחן אביהם יש להם לתת מתנות לאביונים בעצמם⁵¹⁸. ויש לעוררם על כך, כפרט שזו מצוה שנקל לקיימה⁵¹⁹. ומכל מקום, אביהם יכול לתת גם עבורם ויוצאים בזה ידי חובה.

ה. חינוך הקטנים < ילדים וילדות שהגיעו לחינוך יש לחנכם לקיום מצוה זו⁵²⁰. ומחנכים גם את הילדים מגיל קטן ביותר לתת מתנות לאביונים ע"י שישומו כסף בקופת הצדקה וכיו"ב⁵²¹.

ו. חינוך הקטנים למתנות לאביונים הוא שיתנו מתנות לאביונים בעצמם, ולא יסתמכו על המתנות לאביונים שנותנים הוריהם, אף אם נותנים גם עבורם⁵²². אכן יוצאים ידי חובה בנתינת האב עבורם, כנ"ל.

ז. עניים < גם עני חייב במצות מתנות לאביונים⁵²³, ואם אין לו משלו יכול לתת ממה שקיבל מן הצדקה שתי מתנות לשני אביונים והם יחזרו ויתנו לו, וכן אם מחליף סעודתו עם חברו מקיים בכך מצות מתנות לאביונים⁵²⁴.

518. שהרי כל אדם חייב בזה מגיל מצוות, וצריכים לקיים מצוה זו בעצמם - כ"כ בארוחות חיים (ספינאק) סי' תרצה קט"ו בשם המאורי אור. ערוך השולחן סי' תרצד שם. אגרות קודש שם ע' קעו. ועוד.

519. אגרות קודש שם. חכ"ב ע' קעו. שם ע' תכב ואילך.

520. פמ"ג א"א סי' תרצד סק"ד. כף החיים שם סקנ"ז. אבל ראה א"א מבוטשטאטש שם. שו"ת קנין תורה ח"א סי' קלב אות ב. וראה לקוטי שיחות ח"א ע' 322. ושם, שגם כאלו שרק ספק אם הגיעו לחינוך - יש להגות באופן של "ספיקו לחומרא", שיקיימו גם הם, ו"כיון שהוא וכתחילה ובקל, ובנוגע לעשיית מצוות - ראה שדי חמד כללים מערכת הס' ט"ק ל, מג ועוד".

בשיחת ש"פ תרומת חיים הציע כ"ק אדמ"ר שיערכו כינוסי ילדים ביום הפורים ובמהלכם יקיימו הילדים משלוח מנות ומתנות לאביונים עם חבריהם.

521. ראה תורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 561.

522. ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' רלו אות ד. אבל ראה הליכות בת ישראל פכ"ב סט"ו והליכות ביתה פכ"ד הע' נה בשם הגר"ש אויערבך ע"ה, שדי שהאב נותן מתנות לאביונים עבור ילדיו הסמוכים על שולחנו ויודיע להם על כך.

ובאגרות קודש ח"כ שם (מכתב המזכירות למנהלי מוסדות החינוך): "רבים מהם [מילדי ישראל] סומכים על הדעה שאפשר לצאת ידי חובת מצוה זו ע"י כך שהוריהם מקיימים אותה, אך למרבה הצער קורה שגם הורים רבים לא מקיימים זאת כראוי. . . מנקודת מבט חינוכית, ראוי שגם ילדים צעירים יותר יתרגלו לקיים מצוות אלו".

523. ראה ב"ח סי' תרצד. ט"ז שם סק"א. אליה רבה שם סק"א. ברכי יוסף שם סק"ב. משנ"ב שם סק"א. אבל ראה פרשניו שם סק"א. א"א מבוטשטאטש סי' תרצה.

524. ראה פסקי הרא"ש מגילה פ"א ס"ו. פמ"ג משב"ז שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב.

525. ריטב"א מועד קטן כו, ב ד"ה ולענין אבלות. משנ"ב סי' תרצו סק"י"ז.

526. ואף כי מצינו בספרי ראשונים ואחרונים טעמים רבים למצוה זו, ובילקוט יוסף סי' תרצד הע' א, אחר שקיבץ כמה וכמה טעמים כתב: "ומ"מ זה רק לפלפולא ולא לדינא, כי אין שום אחד מהטעמים מוכרחים, ומהיכן נדע מה כיוונו רז"ל בתקנתם, ורק שמצינו באחרונים שדנו משום משמעות הכתובים במגילה, וגם זה אינו תמיד מוכרח", והביא כן מהחיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' פב. שדן ע"פ הטעמים השונים בנפ"מ לדינא, אולם לבסוף סיים, "אלא שאין להוציא דין מכת הטעמים", ושע"ז כתב בשו"ת שיח יצחק סי' שעח. אולם נראה שהצד השורה בכל הטעמים הוא שתיקנו יום זה כיום שמחה, וכחלק מזה לשמח בו את העניים, וממילא ברור ששמחתם צריכה להיות בו ביום, אלא שבאופן השמחה הנדרשת ומטרתה יש לדון בסיבותיה ובטעמיה, אולם הדבר ברור מתוך הלכות מצוה זו, שהמצוה היא לשמחם בנתינה זו ביום הפורים. ואכמ"ל.

ומ"מ נפ"מ בטעם זה על שיעור הנתינה, שתהיה באופן שישמח בה העני בפורים - ראה פמ"ג משב"ז סי' תרצד סק"א. משנ"ב שם סק"ב. כף החיים שם סק"י"ז. ראה להלן בפנים סכ"ט ובהערות שם.

527. ראה טור סי' תרצד: "ואין העני רשאי להוציאן לדבר אחד אלא בסעודת פורים" [אבל ראה להלן בפנים בסעיף הבא דלא קיי"ל הכין]. ולהעיר מנמוקי יוסף מגילה ב, א. " . . . הני מילי בשאר צדקות. אבל לא בזה, דכתיב בה 'ומתנות לאביונים' - לאביוני ישראל לצורך סעודת פורים". וראה גם שו"ת תרומת הדרשן סי' קיא.

ובלקוטי שיחות חט"ז ע' 367, ש"משמע בכמה מקומות שהיא כדי שיהיה להם (די) כסף לסעודת פורים", ובהע' 24 שם ציין ללבושי שרד על המג"א סי' תרצה סק"י"ג [שלא יתן לעני לביל פורים, דאם יאכל אז לא יקיים מצות סעודה, שהיא ביום דוקא]. פמ"ג בא"א שם סק"י"ג [כנ"ל. אבל במשב"ז סי' תרצד סק"א משמע שהעיקר שיהנה בו בפורים ולא דוקא לצורך סעודה, וכן בא"א שם הסתפק שמה יוצא בנתן לעני לביל פורים, ולא חשש שמא יאכל, ודלא כהלבושי שרד]. עוד ציין לרש"י בבא מציעא ע"ה, ב ד"ה מגבת פורים [מעו"ת שגובין הגבאין מבני העיר חלק לעניים סעודת פורים]. ועד"ז הוא ברש"י לעבודת זרה יז, ב ד"ה נתחלפו. ובתוס' שם ד"ה מעו"ת חלק עליו בזה. ע"ש. צפנת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב סוה"ט [ד"לא יצא עד שיאכל העני סעודת פורים. ע"ש].

אכן בלקוטי שיחות שם ציין גם להדעות שהוא חלק ממצות צדקה - ראה שם ע' 366 ובהע' 17. וראה להלן בפנים סכ"ט דעת הסוברים ששיעור הנתינה צריך להיות דמי סעודה. אבל ראה בשערי תשובה המצוין שם שהקשה ע"ז, וגם במקורות שהביא אין הדבר מוכרע. וראה מה שהאריך בזה בילקוט יוסף שם. וש"ס.

528. לפי המובא לעיל בפנים ובהע' 526, וכן מצד מה שבזה היקל על העני שלא הוצרך להוציא הוצאות נוספות בשביל סעודת פורים על חשבון פרנסת אנשי ביתו ובכך שנתן לו לפרנסת אנשי ביתו יכל להוציא על סעודת פורים, והן משום שבימינו נדיר הוא שאין לו כדי סעודת פורים, אלא שהנתינה היא לשאר צרכיו, ומ"מ משמחו בצדקה ביום הפורים - ראה המובא בפסקי תשובות סי' תרצד אות ב ובהע' 20. ועוד.

טו. עני קטן המבין שנותנים לו מעות פורים - מקיימים בזה מתנות לאביונים⁵³⁵. וזאת בתנאי שאין לקטן את צרכי ההכרחיים, וכגון יתום, או שאינו יתום אלא שהוריו אינם יכולים לספק לו את צרכי ההכרחיים⁵³⁶.

טז. אין מניעה לתת מתנות לאביונים לעני אבל⁵³⁷.

יז. בנוסף להאמור⁵³⁸, אין מדקדקים במעות פורים וכל הפושט יד - נותנים לו, גם אם לא ברור שמדובר בעני שראוי ליתן לו צדקה⁵³⁹.

יח. דין מתנות לאביונים הוא דוקא בעניי ישראל ולא בעניי גויים⁵⁴⁰, אולם במקום שנהגו ליתן גם לגויים - נותנים גם לגוי הפושט ידו, מדין "כל הפושט יד נותנים לו", ומשום דרכי שלום, אך במקום שלא נהגו בזה - אין נותנים להם⁵⁴¹.

זמן קיום המצוה

יט. זמן קיום מצות מתנות לאביונים הוא ביום הפורים דוקא ולא בלילה⁵⁴², החל מהנפץ-החמה (ובדיעבד - מעלות-השחר) ועד השקיעה, ואם לא הספיק - יזדרז ליתנם

י. לאור האמור, הנותן צדקה לעני ומתנה עמו שלא ישתמש בה לסעודת פורים אלא לכיסויי חובותיו וכיו"ב, אף שיצא ידי חובת מצות צדקה - לא יצא ידי חובת מתנות לאביונים⁵²⁹.

יא. למרות זאת, הגם שהנתינה צריכה להיות לצורך העני ביום הפורים, העני עצמו רשאי לעשות בכסף שקיבל כרצונו ולהשתמש בו לשאר צרכיו ואינו חייב להשתמש בו ביום הפורים דוקא⁵³⁰.

מיהו "אביון"?

יב. כל מי שהוא בגדר "עני" מוגדר כ"אביון" לענין "מתנות לאביונים"⁵³¹, וגדר "עני" הוא גם מי שאין בידו די לצרכים ההכרחיים של בני-ביתו, היינו שאין לו הכנסה מסודרת ומספקת לצרכי ההכרחיים, וכן מי שיש לו די להוצאות ההכרחיות אלא שנפלו עליו הוצאות חריגות, כגון הוצאות רפואיות או לצורך נישואי ילדיו או מגוריו ההכרחיים וכיו"ב⁵³².

יג. תרומה לבחורי ישיבה אינה נחשבת כמתנות לאביונים, כיון שבדרך כלל יש להם את כל צורכיהם, אלא אם כן מדובר בבחורי ישיבה נזקקים, שדינם ככל עני⁵³³.

יד. ניתן לתרום מתנות לאביונים למוסדות ולגבאי צדקה או בתי חב"ד וכיו"ב, אך יוצאים בזה ידי חובת מתנות לאביונים רק במידה והתרומה מיועדת לפעולות חסד לנזקקים ביום הפורים, ובפרט לסעודות פורים המיועדות להם⁵³⁴.

529. כיון שהנתינה צריכה להיות לצורך השימוש ביום הפורים, אלא שהעני מצידו רשאי לעשות בה ככל שיחפוץ, וכיון שהתנה עמו הנותן לשימוש אחר (והעני חייב לעשות כפי שהתנה) - לא יצא ידי חובתו, אך אם לא היה זה בגדר תנאי, אלא רק אמר לו שיוכל לכסות עם זה חובותיו וכדו' - אכתי יצא ידי חובת מתנות לאביונים. ראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ז ובהערות שם.

530. שו"ע שם ס"ב [ודלא כהטור דלעיל הע' 527].

531. ערוך השולחן סי' תרצד סק"ג.

532. הליכות שלמה פורים פי"ט ס"ב. צדקה ומשפט פי"ב. פסקי תשובות סי' תרצד אות ב. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פט"ז הע' 15. וש"ג.

533. ראה הליכות שלמה שם הע' 63. ואכן, כ"ק אדמ"ד נתן את המתנות לאביונים עבור 'קופת בחורים' לראש הישיבה הרב מרדכי מענטליק ע"ה, כדי ליתנם לתלמידים הבאים מבתי חסרי כל - ראה ארחות מנחם ע' קלא.

534. ע"פ המבואר לעיל ס"ט ואל"ך. וש"ג.

535. כף החיים שם סק"ב. אבל ראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ז הע' נה.

536. ראה כף החיים שם. ערוך השולחן שם סק"ב. חזו"ע פורים ע' קסח. וראה עוד בהמצוין בהליכות מועד שם.

537. מג"א סי' תרצו סוסק"א.

538. שכן פשוט הלשון בשו"ע סי' תרצד ס"ג, שהביא זאת בסעיף כפ"ע הוא שמעיקר הדין אין יוצאים בזה י"ח מתנות לאביונים, אף שכתבו כמה שיצא בזה י"ח. וראה מה שהאר"ך בזה בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 189. וש"ג.

יש שרצו ללמוד משיחת פורים תשל"א שאכן יוצאים בזה י"ח מתנות לאביונים, כיון שמתנות לאביונים שונה מדין צדקה של כל השנה, אבל ראה שיחה זו במהדורתה בתורת מנחם ס"ג, דלא משמע כן. ובפרט לפי המובא בלקוטי שיחות חט"ז סו"ע 367, שלמרות שאכן דין מתנות לאביונים שונה מדין צדקה וכל השנה ככו"כ עניינים, אך הכוונה בזה היא שיש בו דינים וגדרים נוספים מלבד גדר מצות הצדקה הרגילים כל השנה השייכים גם בו, ולפי"ז אינו יוצא י"ח המצוה דמתנות לאביונים במה שנותן לכל הפושט יד, שהוא אכן דין מיוחד ונפרד בפורים, שמצד שמחת החג כל הפושט יד נותנים לו, אבל אינו ענין לצדקה ומתנות לאביונים - ראה ריטב"א, רמב"ן, ר"ן ונמוקי יוסף בבא מציעא עה, ב.

539. שו"ע שם לפי הירושלמי מגילה פ"א ה"ד.

540. ראה בהמצוין בעהרה הבאה, שכל הנתינה לגויים היא רק מצד דרכי שלום, אבל אין הכוונה שיצאים בזה ידי חובת מתנות לאביונים. וראה גם כף החיים שם סוסק"ח. שו"ת אור לציון ח"ד פנ"ח אות ב. מקראי קודש (הרר), הל' פורים, פי"א ס"ה ובהערה שם.

541. שו"ע סי' תרצ"ג. משנ"ב שם סק"ג. כף החיים שם.

542. רמ"א סי' תרצה ס"ד. מג"א שם סק"ג. אליה רבה שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב. כף החיים שם סק"ג. ועוד.

או שיצא במיוחד מחדרו הק' לתת מעות לעניים שעמדו בסמוך⁵⁵¹.

כב. אם רואה שהתאחרה השעה ולא יספיק לתת מתנות לאביונים לפני השקיעה ואפילו לא לפני צאת הכוכבים - יפריש את הסכום ויתנו לאחר פורים (וע"ע להלן סכ"ה)⁵⁵².

כג. יש להקפיד שהכסף יגיע לאביונים ביום הפורים עצמו, ואינו יוצא ידי חובה בנתינה לעני לפני יום הפורים⁵⁵³. אכן, מותר לכתחילה למנות שליח (כגון גבאי צדקה או שתורם למוסד צדקה וכיו"ב), אף לפני פורים⁵⁵⁴, שיתן עבורו ביום הפורים עצמו⁵⁵⁵.

מסיבה זו, ניתן לתרום גם באמצעים דיגיטליים המצויים בזמננו (בכרטיסי אשראי, דרך האינטרנט וכיו"ב), באופן שהכסף יגיע לאביונים ביום הפורים⁵⁵⁶.

כד. בשעת הצורך, ניתן לתת כסף לעני עצמו לפני פורים בתורת פיקדון, ולהתנות עמו שיזכה בהם רק ביום הפורים עצמו, ויוצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים⁵⁵⁷.

כה. במקום שאין עניים ואינו יכול להעביר כסף לעניים אחרים באמצעים דיגיטליים כנ"ל - יפריש את הסכום שרוצה לתת לעניים (ע"י

לפני צאת הכוכבים⁵⁴³. ואם נתן בלילה - לא יצא ידי חובתו⁵⁴⁴ (אבל יכול לתת בלילה פורים באם יגיע לעני רק ביום הפורים, כדלהלן סכ"ג).

כ. לכתחילה יש לקיים את מצות מתנות לאביונים לאחר קריאת-המגילה ולא קודם לכן⁵⁴⁵, וזריזין מקדימין למצוות, לקיימה מיד לאחר קריאת-המגילה ותפילת שחרית⁵⁴⁶. אך אם הזדמנו לו עניים לפני התפילה וקריאת-המגילה - יתן להם ויוצא ידי חובתו, אך ראוי שיתן שוב לאחר קריאת-המגילה⁵⁴⁷.

כא. נחלקו הפוסקים האם יש לקיים את מצות מתנות לאביונים לפני קיום מצות משלוח מנות או להיפך⁵⁴⁸, ומכל מקום אין הסדר מעכב, וכל הדיון הוא כאשר שתי המצוות לפניו ובידו להעדיף מה לתת קודם, אולם אם רוצה לתת כעת משלוח מנות וחבירו לפניו, ודאי שלכל הדעות עליו לקיים מיד את מצות משלוח מנות, כיון שאין מעבירים על המצוות, והוא הדין כשהגיע עני לפניו ופושט ידו, ודאי שעליו לקיים מיד את מצוה מתנות לאביונים⁵⁴⁹.

אמנם כ"ק אדמו"ר הקפיד לתת מתנות לאביונים לאחר שקיים מצות משלוח מנות⁵⁵⁰, אולם היו פעמים שנתן בעצמו מעות לעניים לאחר תפלת שחרית קודם קיום מצות משלוח מנות בחדרו הק',

551. ראה אוצר מנהגי חב"ד - אדר ע' ערה. וכן מסר המזכיר הרב יהודה לייב גרונר ע"ה. ולהעיר מהמובא לעיל הע' 547.

552. כדן מי שנמצא במקום שאין עניים, כדלהלן בפנים סכ"ה.

553. ראה מג"א סי' תרצד סק"א בשם בעל המאור. ברכי יוסף סי' תרצד. ערוך השולחן סי' תרצד סק"ב וסי' תרצה סק"ז. הליכות שלמה פי"ט סכ"ב ובהערות שם. וראה כף החיים סי' תרצד סקט"ו.

554. ואין הגבלה מתי שלח המעות קודם פורים, כל שהגיע הכסף ליד העני בפורים - ראה יד אהרן סי' תרצד. כף החיים שם סקט"ו. שו"ת מהר"י אסאד סי' רז. דעת תורה למהרש"ם סי' תרצה סק"ד. שו"ת בית שערים סי' שפא. שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' רלב.

555. ערוך השולחן שם. כף החיים שם. וכן מנהג העולם. ולדעת הפוסקים שבהערה הקודמת, שלא מועיל שהכסף הגיע ליד העני ביום הפורים באם הנתינה היתה לפני פורים, הרי שבאם שולח שליח שיתן עבורו ביום הפורים, הרי שהשליחות היא גם על הנתינה שהיא ביום הפורים - ראה פסקי תשובות סי' תרצד סק"ח ובהע' 67. ומכל מקום ודאי שגם אם הנתינה וההפרשה היתה קודם הפורים ושולח את הכסף בדואר וכדו' ולא היתה נתינה ביום הפורים - יצא ידי חובה, שיש לו לסמוך על דעות הפוסקים (המצויינים שם) שיצא בזה ידי חובתו.

556. לפי המבואר לעיל בהערה הקודמת.

557. ראה שו"ת קנין תורה ח"ד סי' פו. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' פז וח"ו סי' קכג. וכן דעת כמה מפוסקי זמננו - צויינו במשנ"ב מהדורת דרשו סי' תרצד הע' 15. וע"ש, שגם לדעת המתירים אין זה לכתחילה. אבל ראה שו"ת או נדברו ח"ו סי' פ.

543. לפי פרי מגדים משב"ז סי' תרצב סק"ג. כף החיים שם סק"ג.

544. משמעות רמ"א שם. אבל ראה שו"ת ארץ צבי סו"ס קכא.

545. ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קי. כף החיים סי' תרצד סק"ז וסי' תרצה סק"ג.

546. ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קי. מקור חיים סי' תרצה סק"ב. וראה להלן בפנים הנהגת כ"ק אדמו"ר.

547. כיון שהמצוה מזומנת לפניו, ואין להעביר על המצוה. ובאם אפשר לו - נכון שיתן שוב גם לאחר התפילה - ראה שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תב וסי' תד. וע"ע פסקי תשובות סי' תרצד הע' 3. הרי הלכות, הל' פורים, פכ"ד סי' לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 179. וש"נ.

548. שיש אומרים שצריך להקדים מתנות לאביונים למשלוח מנות, כדי שהעני יוכל להספיק לקנות סודות פורים, וכפי שגם סידרו הלכותיהם בטושו"ע - ראה סידור היעב"ץ שער הדגים, סדר היום והלילה, סי' כ"ב. סידור ושורש העבודה שער יב פ"ו. ליקוטי מהרי"ח סדר מנהגי פורים. נחלת שבעה שהובא במקור חיים סי' תרצה סק"ד. ויש אומרים שצריך להקדים משלוח מנות, וכפי הסדר בפסוק - ראה שו"ת תרומת הדשן שם. מקור חיים שם. ועוד.

549. ראה שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא.

550. ראה אורות מנחם ע' קלא ובהערות שם. וכן מסר הרב מאיר הארליג ע"ה.

דמי סעודה (20 ש' לערך), וכל המרבה הרי זה משובח⁵⁶⁷, ו"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים" וכו'⁵⁶⁸.

אופן הנתינה

ל. יש שכתב שלכתחילה לא יתן שטר או מטבע אחד לשני עניים שיתחלקו בו אלא יפרוט את השטר או את המטבע ויתן לכל אחד בנפרד, אף שגם אם לא עשה כן - יצא ידי חובתו⁵⁶⁹. אמנם גם לשיטתו, לגבאי הצדקה ניתן לתת שטר או מטבע שיש בו שיעור של שתי מתנות, כיון שבלאו הכי הגבאי יחלק לכל עני בנפרד⁵⁷⁰.

לא. עני ואשתו נחשבים לשני עניים ואם נתן לכל אחד מהם מתנה - יצא ידי חובתו⁵⁷¹. וגם אם נתן לאחד מהם שתי מתנות - יצא ידי חובה, ובלבד שיכוון שזה עבור שניהם, ומתנת האשה היא על דעת שאין לבעלה רשות בה⁵⁷².

לב. כמו כן ניתן לתת שתי מתנות לאב ולבנו הסמוך על שולחננו⁵⁷³, וזאת בתנאי שהאב לא מספק לבנו את כל צרכיו ההכרחיים⁵⁷⁴.

לג. ניתן לתת מתנות לאביונים גם באמצעות המחאה (שיק), ואפילו הוא דחוי, וזאת בתנאי שהעני יכול לפדותו או לשלם באמצעותו בפורים⁵⁷⁵. אבל אם אין העני יכול לפדותו כלל, מפני שהוא למוטב בלבד וכו"ב, כך שלא ניתן להשתמש בו כלל ביום פורים - אינו יוצא בו ידי חובתו⁵⁷⁶.

שיניחו בצד וכו"ב) ויתנו לאחר הפורים כשיפגוש אביו⁵⁵⁸.

כו. כמו-כן, יכול לזכות את הכסף לעני ע"י אחר ויודיע לעני שעשה כן, ובכך יוכל העני לקנות בפורים על סמך הכסף שיגיע אליו לאחר הפורים, ומכל מקום גם אם לא הודיעו - יצא ידי חובתו בדיעבד⁵⁵⁹.

כז. לכתחילה, בן י"ד יוצא ידי חובה רק אם הוא נותן מתנות לאביונים לעניים שהם בני י"ד, ובן ט"ו נותן לעניים שהם בני ט"ו. אך בדיעבד, אם נתן לבן יום אחר - יצא ידי חובתו⁵⁶⁰. אכן, יש שכתבו שאין מניעה לכתחילה לתת לעני שהוא בן יום אחר ובכל אופן יוצא ידי חובתו⁵⁶¹.

אולם בקביעות שנה זו, שנוהגים בה "פורים המשולש" בערים המוקפות חומה, וגם בהם נותנים מתנות לאביונים ביום י"ד⁵⁶², אין מניעה שבני המוקפים יתנו מתנות לאביונים לעניים בני הפרוות⁵⁶³, אך יש שכתב להדר לתת דוקא לעניים מבני המוקפים, שיקיימו בכסף את סעודת פורים ביום ראשון ט"ז אדר⁵⁶⁴.

שיעור מתנות לאביונים

כח. "חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים", דהיינו מתנה אחת לכל עני⁵⁶⁵.

כט. מעיקר הדין, שיעור כל "מתנה" הוא שווה פרוטה⁵⁶⁶, אולם לכתחילה יש להשתדל לתת

558. שו"ע סי' תרצד ס"ד.

559. לפי המבואר בסעיף הקודם - ראה שו"ת מהר"י אסאד שם. הליכות אבן ישראל, מועדים, פ"ח ס"ג. שו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' קיב. וכן דעת כמה מפוסקי זמננו - צויינו במשנ"ב מהדורת דרשו שם. וראה גם שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תצ.

560. ראה הליכות שלמה פ"ט סכ"א. שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שגב. וכן דעת כמה מפוסקי זמננו - צויינו במשנ"ב מהדורת דרשו שם הע' 9.

561. דעת בעל מנחת יצחק בתשובה בסו"ס ימי הפורים. הליכות אבן ישראל, מועדים, פ"ח ס"ח. שו"ת דברי משה סי' לח. שו"ת קנה בשם ח"ב סי' לב.

562. ראה להלן פ"א ס"א.

563. ראה נטעי גבריא, הל' פורים המשולש, פ"ז ס"ב ובהערה שם.

564. פורים המשולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ח סכ"א.

565. שו"ע סי' תרצד ס"א.

566. משנ"ב שם סק"ב לפי ריטב"א מגילה ז, א. וכ"כ באגרות קודש ח"כ ע' קעז. חכ"ב ע' תכג. וראה גם שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשכ"א (תורת מנחם ח"ל ע' 148), ש"פ משפטים ופורים תשכ"ג (תורת מנחם ח"ל ע' 185 וע' 210). לקוטי שיחות ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285.

567. ראה ב"ח סי' תרצה. שערי תשובה שם סק"א ממחזיק ברכה שם סק"א וסק"ב. כף החיים שם סק"ז. ועוד.

568. רמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ז. וראה גם אגרות קודש חכ"ב שם. 569. שו"ת תורה לשמה סי' קצ.

570. הרי הליכות, הל' פורים, פכ"ט ס"ב.

571. כף החיים סי' תרצד סק"פ. פסקי תשובות שם הע' 10. ודלא כערוך השולחן שם סק"ב.

572. ראה חזו"ע פורים ע' קסז. וראה הליכות מועד, הל' פורים, פט"ז סי'.

573. מהרש"א מגילה ז, א. בנין עולם סי' לו. ועוד. ודלא כערוך השולחן שם.

574. הליכות מועד שם.

575. הליכות שלמה פט"ו סכ"ג. שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכב.

576. הליכות מועד שם ס"ג ע"פ הג"ל בהערה הקודמת.

יתן לשני עניים מתנות־לאביונים (מדברים מאכל) ומשלוח מנות לאדם שלישי, אם כי בדיעבד יש לו על מי לסמוך.

לט. במתנות־לאביונים איש רשאי לתת לאשה וכן אשה לאיש⁵⁸⁴.

משתה ושמה

המצוה והחייבים בה

א. המצוה > חייב כל אדם לסעוד לפחות סעודה אחת ביום הפורים, והיא הנקראת "סעודת פורים"⁵⁸⁵.

ב. חובת הנשים > גם הנשים חייבות בסעודת פורים, כפי שחייבות בשאר מצוות הפורים⁵⁸⁶ (וראה להלן סי"ט אם צריכות לשתות יין).

ג. חינוך הקטנים > ילדים וילדות שהגיעו לחינוך יש לחנכם בסעודת פורים⁵⁸⁷, וחייב אדם לחנך את ילדיו הקטנים, גם הקטנים ביותר, בכך שמשמחם במיני מטעמים ומעדנים⁵⁸⁸, אולם אינם צריכים לשתות יין ואין לחנכם בזה, שכן הדבר עשוי להזיק לבריאותם⁵⁸⁹.

ד. עני > גם עני המתפרנס מן הצדקה חייב לעשות סעודת פורים, כפי שחייב בשאר מצוות הפורים⁵⁹⁰.

ה. אבל > אבל (ר"ל) בתוך י"ב חודש לפטירת אביו ואמו או בתוך שלושים לפטירת שאר קרוביו, עורך סעודת פורים בביתו, ויכול לארח את בני ביתו, משפחתו וחבריו,

הראיה מן הגמ' ועכ"פ מספיקא לא נפקא, מה גם שיש בזה משום עושין מצוות חבילות חבילות - ראה מקור חיים ס" תרצה סק"ד. טורי אבן מגילה שם. הגהות רע"ק ס" תרצה סק"ב. ביאור הלכה שם ד"ה או. וראה גם שו"ת כתב סופר ס' קלט. פרי חדש ס' תרצה סק"ד. שו"ת מהר"י אסאד ר"ד, רו-רו. דעת תורה למהרש"ם ס' תרצה סק"ד. ועוד.

584. רמ"א סו"ס תרצה.

585. ראה מגילה ז, א. טור ס' תרצה. רמ"א שם. וראה להלן ס" ואלך מה נחשב ל"סעודה".

586. מאחר שאף הוה באותו הנס - ראה פרי מגדים בא"א ס' תרצה סק"ד. ערוך השולחן שם סק"ג. שו"ת היכלי שן ח"ג ס' ה. בן איש חי תצוה אות יז. וע"ע להלן בפנים סי"ט.

587. שו"ת היכלי שן שם ס' ט. וראה המובא במקראי קודש (הררי) הל' פורים פי"ג הע' א.

588. שו"ת היכלי שן שם.

589. נטעי גבריאל, הל' פורים, פע"ג ס"ד. ילקוט יוסף ס' תרצה ס"י.

590. ראה שו"ת משנה שכיר ח"ב ס' רלה. ילקוט יוסף שם הע' י.

והוא הדין בנוגע לתשלום במטבע זר, שרק אם ניתן לפורטו או לשלם באמצעותו בו ביום - יוצאים בו ידי חובה, וכן בהעברה בנקאית יוצאים בה ידי חובה רק במידה והכסף מגיע לחשבונם של העני בו ביום⁵⁷⁷.

לד. כן ניתן לתת מתנות־לאביונים באמצעים דיגיטליים המצויים בימינו, באם הכסף (או תמורתו) מגיע לעניים בו ביום (כמבואר לעיל סכ"ג).

לה. כמו כן פשוט שאם נתן את הכסף לגבאי צדקה באחד מהאופנים הנ"ל, והגבאי צדקה דואג בשליחתו לתת כסף אחר לעני בו ביום על סמך זה - יצא ידי חובתו⁵⁷⁸.

לו. אין נותנים מתנות־לאביונים ממעות מעשר כספים, אבל יכול להוסיף מעבר למחויב מעיקר הדין⁵⁷⁹ כצדקה מכספי מעשר⁵⁸⁰.

לז. ניתן לצאת ידי חובת מתנות־לאביונים גם בנתינת דבר מאכל שיכול ליהנות ממנו בפורים⁵⁸¹. אולם לכתחילה (עכ"פ) לא יתן שאר דברים, כגון בגד או תכשיט וכיו"ב⁵⁸².

לח. הנותן דבר מאכל לעני, באם יתן לו שתי מנות של מאכל או משקה, דנו הפוסקים אם יכול לצאת בזה גם ידי חובת משלוח מנות⁵⁸³, ולכן לכתחילה אין לעשות כן, אלא

577. הליכות מועד שם.

578. פשוט, וראה הרי הלכות פכ"ט ס"ח.

579. ולהעיר מצדקה ומשפט פ"ו הע' לו, שהוספה זו היינו מה שנותן לעניים נוספים, אבל מה שנותן לשני עניים המחויבים מעיקר הדין, אף אם נתן להם מעבר לשיעור המחויב - נחשב בכלל מתנות־לאביונים ואין ליתנם מכספי מעשר. אולם בפשטות כל שהוא מעבר למחויב מעיקר הדין, גם אם נתן רק לשני אביונים - יכול ליתן ממעשר כיון שאינו בגדר חובה, שנאמר שפורע חובו ממעשר.

580. ראה מג"א ס' תרצד סק"א בשם השל"ה מסכת מגילה, נר מצוה אות ד. משנ"ב שם סק"ג.

581. משנ"ב שם סק"ב לפי ריטב"א מגילה ז, א. וראה פמ"ג משב"ז שם סק"א.

582. פרי מגדים משב"ז ס' תרצד סק"א, הובא במשנ"ב שם סק"ב ובכף החיים שם סק"ו. אור שמח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ז. אבל בדרך החיים דיני מתנות־לאביונים כתב שיצא. ולכאורה תלוי בשאלה אם עיקר מצות מתנות־לאביונים היא לצרכי סעודת פורים, ואם כן - גם לדעת הפוסקים שאין לתת לעני שאר דברים, זהו דין לכתחילה בלבד, שכן מעיקר הדין המטרה במתנות־לאביונים הוא לשמח את העני ביום הפורים (ראה לעיל הע' 526. וש"ג), ומאי שנא אם נתן לו מעות או שאר דברים, ולכאורה יצא עכ"פ בדיעבד. ועצ"ע.

583. דאיתא בגמ' מגילה ז, רע"ב: "קיימת בנו [במה ששלח לו בשר ויין] רבינו משלוח מנות ומתנות־לאביונים", ולמדו מזה אחרונים, שאפשר לקיים משלוח מנות ומתנות־לאביונים בחדא מחתא - ראה מהרש"א שם. אשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ק ס' תרצה. שו"ת בית אב ס' קג אות ב. ארחות חיים (ספינקא) ס' תרצה סק"י. וע"ע ימי משתה ושמה פכ"ג הע' 31. ועוד. ומאידך יש שפקפקו בזה ודחו

זו, שפורים חל בערב שבת ובני הפרוות מקיימים אז את מצות סעודת פורים, אזי באם רוצים לאכול את הסעודה בשעות הצהריים⁵⁹⁷ - יש להתפלל קודם מנחה בעוד היום גדול⁵⁹⁸, כדי שעיקר ורוב הסעודה תהיה ביום הפורים עצמו אף אם בפועל היא תסתיים בלילה שלאחריו⁵⁹⁹.

ט. מי שאין לו מנין מוקדם במקומו לתפילת מנחה, אם חושש שיימשך בסעודה וישתכר, יתפלל מנחה ביחידות ואחר כך יאכל סעודת פורים, אבל אם מכיר בעצמו שאינו משתכר ויוכל להתפלל מאוחר יותר במנין בישוב הדעת - יכול לעשות הסעודה לפני מנחה, וימנה שומר שיזכירנו להתפלל מנחה, ואף תזכורת בפלאפון מועילה לענין זה⁶⁰⁰.

לימוד תורה לפני הסעודה

י. כתב הרמ"א⁶⁰¹: "טוב לעסוק מעט בתורה קודם הסעודה", אך יש ללמוד דבר קצוב ("מעט"), כדי שלא יימשך בלימודו וישכח לקיים סעודת פורים⁶⁰².

הסעודה

יא. להרבות בסעודה < יש להרבות בסעודת פורים בשמחה ובריבוי מאכלים ושתייה בשפע⁶⁰³.

יב. אכילת פת > נחלקו הפוסקים האם יש חובה לאכול פת בסעודה זו, ומדברי כ"ק אדמו"ר נראה, שיש להשתדל לכתחילה לאכול פת בסעודה זו, אם כי אין זה חיוב גמור, ויוצא ידי חובתו גם ללא פת⁶⁰⁴.

אבל אין לו ללכת לסעודה הנערכת מחוץ לביתו⁵⁹¹. והוא הדין לענין אבל בתוך שבעה⁵⁹².

אכן, באם מתארח בכל שנה אצל אחרים, או שאינו יכול לערוך את הסעודה בביתו, וכגון שנמצא לבד ואין לו עם מי לאכול, שמצוה לאכול סעודה זו בחבורה (כדלהלן), וכן כשהוצאה מרובה עבורו לעשות סעודה בביתו או שהזמינו אותו ויצטערו אם אינו משתתף וכיו"ב - יכול להשתתף גם בסעודה מחוץ לביתו, במידה ואין שם מוזיקה, או שלא ישהה במקום בזמן שהיא מופעלת⁵⁹³.

עריכתה ברבים

ו. נכון שלא לערוך סעודה זו לבדו, אלא יערכנה בקרב משפחתו וחבריו וישמח ויתעכב בה יותר מן הרגיל⁵⁹⁴.

זמן הסעודה

ז. החובה העיקרית היא לערוך משתה וסעודה ביום⁵⁹⁵, ומכל מקום מצוה להרבות בסעודה גם בליל פורים (כדלעיל פ"ד סי"ד).

לזמן הסעודה בקביעות שנה זו בערי הפרוות - ראה לעיל פ"ד סל"ח ואילך.

לזמן הסעודה בקביעות שנה זו בערים המוקפות חומה - ראה להלן פ"א סמ"ו ואילך.

ח. המנהג לערוך את סעודת פורים בכל השנים לאחר תפילת מנחה⁵⁹⁶, וכן בקביעות שנה

591. ראה רמ"א י"ד סי' שצא ס"ב. נטעי גבריאל, הל' אבלות ח"ב, פל"א ס"ד ואילך. ממלכת כהנים סי' כט אות יח.

וראה מדרין להל' שמחות (להרב לוי יצחק גרליק שי') פנ"ה הע' 19, שאם הוא שלי"ח העושה סעודה עבור מקורביו במקום השליחות, ישתדל לכתחילה לעשות הסעודה בביתו, אך באם אין הדבר מתאפשר - מותר לו לערוך סעודת פורים אף מחוץ לביתו.

592. שכן גם הוא מחויב במצוות פורים למרות האבלות שעליו, ובאונן נפסק בשו"ע סי' תרצו ס"ו, שחייב בשמחת פורים, "דלא אתי עשה דיחיד דאבלות ודחי עשה דרבים דאורייתא, דלשמות בפורים דברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה". ואף שהאבלות אינה נדחית בצינעא (ראה שם ס"ד), מ"מ חלה עליו חובת השמחה. וראה משנ"ב שם סק"י"ב ובשעה"צ סק"י.

593. ראה ילקוט יוסף שם ס"ד ובהערה שם. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, ע' מג ובהע' 215.

594. ראה סדר היום הל' פורים, הביאו האליה רבה סי' תרצה סק"ד. פרי מגדים שם א"א סק"ה. וראה בהרחבה שו"ת דברי יציב ח"א"ח סי' רצו. ילקוט יוסף שם הע' יג. ועוד.

595. טור ורמ"א ריש סי' תרצה.

596. ומה שלא נוהגים לעשותה בבוקר הוא משום שטרודים במשלוח

מנות ונמשכים בזה עד זמן מנחה, ואז אסורים להתחיל בסעודה קודם מנחה (משנ"ב שם סק"ח). כמבואר בשו"ע סי' רלב ס"ב, וכ"ה גם לשיטת רמ"א שם, כיון שמדובר בסעודה גדולה. וראה משנ"ב שם סק"ל.

597. ראה לעיל פ"ד סמ"ב.

598. רמ"א שם סי' ב לפי שו"ת תרומת הדשן סי' קי. וראה גם נטעי גבריאל הל' פורים, בחלק השו"ת סי' כג. וש"נ.

599. וכך הובא גם בספר המנהגים ע' 74 ובלוח כולל חב"ד.

600. הליכות מועד, הל' פורים, פ"ו הע' יח. וש"נ.

601. שם.

602. ראה תורת מנחם תשמ"ו ח"ב ע' 385 הע' 46.

603. ראה טור ורמ"א ריש סי' תרצה. ולשון המאירי מגילה ז, ב: "חייב אדם להרבות בשמחה באכילה ובשתייה עד שלא יחסר שום דבר". וראה שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רחצ.

604. ז"ל כ"ק אדמו"ר באגרות קודש סי' ח"ה ע' רנו (הובא גם בשוה"ג לספר המנהגים ע' 74): "אם יש חיוב לאכול פת בפורים - ראה הדעות בזה במג"א סי' תרצה סק"ט ובבאר היטב שם. במור וקציעה

להגדרה זו פרשנויות רבות: ישנו הפירוש כפשוטו - לשתות בכמות כזו עד שלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי⁶¹¹, וכך מובא בשולחן ערוך⁶¹², אולם הרמ"א⁶¹³ כתב שדי בכך שישתה יותר מרגילותו ומתוך כך ישקע בשינה, ובשנתו הרי אינו מבחין בין ארור המן לברוך מרדכי.

יז. כ"ק אדמו"ר הזכיר כמה פעמים את פסק השולחן ערוך, שיש לשתות "עד דלא ידע" כפשוטו, ושאין לחשוש שמא ייצא מכך דבר בלתי רצוי ח"ו⁶¹⁴, אך כמובן שיש להיזהר מאוד שלא לפגוע בגוף, בנפש ובממון של ישראל.

אכן, ברוב השנים שלאחר 'גזרת המשקה', הודיע בכתב ובעל-פה שגזירה זו עומדת בתוקפה גם בפורים⁶¹⁵.

יח. מי שאינו יכול לשתות הרבה יין, די שישתה מעט, ולא יצטער ביום הפורים⁶¹⁶.

יט. הנשים אינן חייבות בשתיית יין עד דלא ידע⁶¹⁷, אלא שיש שכתבו שראוי גם להן לשתות מעט יין⁶¹⁸.

ברכת-המזון ותפלת ערבית

כ. יש להיזהר שלא יימשך בסעודתו ושתייתו באופן שלא יקרא קריאת שמע ותפלת תפלת ערבית, וכן לברך ברכת המזון⁶¹⁹.

כא. בן פרוזת שגמר סעודתו בליל ט"ו [כאשר

יג. אכילת בשר < הפוסקים לא הזכירו חובת אכילת בשר בפורים, אולם כמובן שהדבר נכלל בהידור להרבות בסעודה ובשמחה, כמו בלחם. וכך נוהגים⁶⁰⁵.

יד. אף האונן מותר לאכול בשר בסעודת פורים⁶⁰⁶, וכן אשה שחל ל"ט במוצאי פורים, מותרת לאכול בשר בסעודה, ותיזהר לנקות היטב את פיה ולחצוץ שינה לאחר מכן⁶⁰⁷.

טו. אכילת 'קרעפכין' < נוהג לאכול 'קרעפכין' [=כיסונים הממולאים בשר] בסעודה זו⁶⁰⁸.

טז. "עד דלא ידע" < החובה העיקרית⁶⁰⁹ היא לשתות יין [דווקא, ולאחר-מכן יכול להוסיף גם שאר משקאות המשכרים]⁶¹⁰ "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", כאשר

מחייב בפת וכ"כ בנימוקי אורח חיים (לבעהמח"ס מנחת אלעזר) ומציין לתוס' ברכות לה. א. מב. א. אבל בברכי יוסף ס' תרצה כתב ויצא בלא לחם. וכן מוכח דעת רבינו הזקן בשו"ע שלו ס' קפז ס"ח ובסידורו ודינו חזרו בברכת המזון אם שכח 'על הניסים'. אבל צע"ק ממה שכתב שם ס' קפח ס"י: "שמחת...". ואין... שמחה בלא אכילת לחם כו'. ע"ש. ואכמ"ל.

הרי שפסק בנדר"ד חב"כני יוסף (ממה שכתב "אבל בברכי יוסף", וכידוע בכללי הפוסקים בזה - ראה כללי הפוסקים וההוראה משו"ע אדה"ו כלל קמא. וש"ג) והוכיח הדברים מההלכה שהובאה גם בשו"ע אדה"ו ובסידורו שהשוכח 'על הניסים' בברכת המזון בפורים אינו חזר, והיינו לפי הכלל שבמקום שאין חובה לאכול פת אינו חזר על מה ששכח בברכת המזון. ומאידך מקשה צע"ק מההלכה דאין שמה בלא לחם, אבל אי"ו כדי לשנות המסקנה שאין חובת אכילת פת בפורים, אולם ההודגש ש"יצא בלא לחם", אבל לכתחילה יש להשתדל בזה, ולפי הלכה ד"אין שמחה בלא לחם". וכדברים האלו כ"כ הריטב"א מגילה ה, ב ד"ה משתה. ודברי הברכי יוסף הנ"ל הובאו גם בשערי תשובה שם סק"א ובכף החיים סק"ז. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' נד אות ב. ואכמ"ל. ובשיחת פורים תשמ"ח (ע"פ סרט הקלטה, בתרגום חופשי): "סעודת פורים קשורה - כמנהג ישראל - עם אכילת בשר, וכן עם אכילת לחם, וכפי שנהוג".

605. ראה אגרות קודש שם, שאף שהזכרה חובה זו ברמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טו' ודבריו לא הובאו בפוסקים. אכן, הגם שאין זו חובה - ודאי שיש מעלה באכילת בשר בסעודה. ולהעיר משמחת כ"ו שבט תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 294 ובהערות 6-25). וראה המרבה בהערה הקודמת משמחת פורים תשמ"ח. וראה להלן בפנים שמהגנוג לאכול 'קרעפכין' הממולאים בשר.

606. שו"ע סי' תרצו ס"ז.

607. שיעורי שבט הלוי י"ד סי' קצח סק"ד. שו"ת קנה בשם ח" סי' קב. טהרה כהלכה פ"ט ס"ג ובהערות שם.

608. ראה ספר המנהגים ע' 58 הע' 11.

609. ודנו הפוסקים אם עיקר חובת השתייה היא בסעודה דוקא, וברמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טו' מפורש שהשתייה היא חלק מהסעודה ('כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה ושותה יין עד שישתכר ויירדם בכרותו'). אכן בסעודה. ולהעיר הובא דין השתייה כדון בפני עצמו בלא קשר לסעודה. וראה גם העמק שאלה סי' יב. שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ט' תצא.

610. כ"ק אדמו"ר הקפיד לעשות סעודה זו ביין דוקא [נכמו שכתבו הראשונים בזה, ד"לבסומי" היינו בין דוקא], ולאחר מכן, בהתעוררות היה שותה 'משקה' (כפר חב"ד גל' 1848 ע' 28). וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ תצהה תשל"ז (שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 510). פורים תשל"ט (שיחות קודש תשל"ט ח"ב ע' 263). ובכ"מ.

611. כך מובא ברמב"ם שם. וכן פסק הב"ח בס' תרצה. ובהגדרת ענין זה של 'עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' נאמרו ביאורים רבים ע"ד הגנלה והחסידות. ואכ"מ.

612. סי' תרצה ס"ב.

613. שם, בשם המהר"ל ועוד. וראה גם פמ"ג משב"ז שם.

614. ראה לקוטי שיחות חל"א שיחה ב' לפורים. שיחת פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 454). ובכ"מ.

615. בעיקר לגבי תלמידי התמימים, ולכן בכמה מהתועודות פורים במשך השנים, היה מורה שאחד החסידים יוציא ידי חובה את הקהל ב"עד דלא ידע" כפשוטו, אם כי היו איהו פעמים שאף עורר שממנו יראו וכן יעשו - ראה בהמצוין באוצר מנהגי חב"ד ע' רצ. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 167.

616. ראה שערי תשובה סי' תרצה סק"ב. כף החיים שם סקט"ז.

617. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' יח אות ב. הליכות בת ישראל פכ"ב סי"ט. מועדים ומנים סי' קצ.

618. ראה חזון עובדיה פורים ע' קעו. ועוד.

619. וכפי שהזכיר כ"ק אדמו"ר בריבוי הודמנויות את מנהג הרמ"א, שהיה נוהג בפורים לחזר על הבתים ולהכריז שלא ישכחו לברך ברכה אחרונה ולהתפלל תפלת ערבית - ראה המצוין בתורת מנחם חכ"ה ע' 163 הע' 379, ובכ"מ.

ביום ראשון, ט"ו אדר - מקיימים את מצוות משלוח מנות ומשתה ושמחה⁶²⁸.

ותחילה נבאר דין ערים המוקפות חומה ודין הערים המסופקות:

ירושלים ושכונותיה

ב. כיום המקום היחידי שנחשב ל"כרך" ונוהגים בו פורים ביום ט"ו בתורת ודאי הוא בירושלים עיה"ק, שהעיר העתיקה שבה ידוע שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וכך גם רוב שכונות העיר החדשות שמחוץ לחומות העיר העתיקה מקיימים בהם את מצוות הפורים בט"ו בשל סמיכותם לעיר העתיקה.

אולם על שכונות מסוימות המרוחקות מן העיר העתיקה ונמצאות בתחום שיפוטה של העיר, יש דיון בפוסקים האם נחשבות כחלק מהעיר לענין זה, ובכל ספק יש לשאול רב מורה הוראה הבקי בדינים אלו ומכיר את תנאי המקום⁶²⁹.

לפיכך, בשנה זו, דין "פורים המשולש" מעיקר הדין נוהג בעיר ירושלים.

הערים המסופקות

ג. ערים המסופקות אם היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, הנה בכל השנים - קוראים בהם את המגילה בי"ד ובט"ו, בלילה וביום, אך מברכים רק ביום י"ד, כיון שהוא זמן הקריאה לרוב העולם⁶³⁰. יתר מצוות היום, דהיינו משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים - נוהגים בהם בשני הימים⁶³¹.

עם זאת, אין אומרים "ועל הניסים" בתפלה ובברכת-המזון ביום ט"ו⁶³², וכן אין קוראים

בשנה זו מתאפשר הדבר רק כאשר עשה בסדר של "פורס מפה ומקדש"⁶²⁰ אומר "ועל הניסים" בברכת המזון⁶²¹, כיון שהתחיל ביום, ובלבד שאכל לפחות כזית פת קודם השקיעה⁶²². אכן, אם כבר התפלל ערבית באמצע הסעודה⁶²³ - אינו אומר עוד בברכת המזון "ועל הניסים"⁶²⁴.

בני הפראות ובני המוקפין

כב. גם בני המוקפין צריכים להרבות בסעודה ביום י"ד וכן בני הפראות צריכים להרבות קצת בסעודה ביום ט"ו⁶²⁵. ובשנה זו יוסיפו וימשיכו את התועדות פורים גם למחרת, ביום השבת⁶²⁶.

יא.

סדר פורים המשולש - לבני ירושלים עיה"ק -

דין "פורים המשולש"

א. בקביעות שנה זו, בה ט"ו באדר חל בשבת, מכיוון שחלק מהמצוות הנהוגות בפורים אי אפשר לקיימם בשבת⁶²⁷, לכן דיני הפורים בערים המוקפות חומה מתחלקים לשלשה ימים, ולכן הוא מכונה "פורים המשולש";

ביום שישי, י"ד אדר - מקיימים את מצוות קריאת המגילה ומתנות לאביונים.

בשבת קודש, ט"ו אדר - אומרים "ועל הניסים" וקוראים בתורה בפרשת "ויבוא עמלק".

620. ראה בהרחבה לעיל פי"ד סמ"ד ואילך.

621. אבל בני המוקפים בקביעות שנה זו, שהסעודה ביום ט"ו, אין אומרים כלל "ועל הניסים" באותו היום, כדלהלן פי"א ס"א.

622. שו"ע סי' תרצה ס"ג.

623. ואין מניעה להתפלל ערבית באמצע הסעודה, ואפילו לצאת לבית הכנסת כדי להתפלל במנין - ראה שו"ע אדה"ו סי' קעח ס"ו.

624. שו"ע אדה"ו סי' קעח ס"ו.

625. ראה רמ"א סי' תרצה ס"ב. תורת מנחם חכ"ע ע' 139.

626. וראה בזה אגרות קודש ח"ע ע' רמו ובע' רצא, שכיון שסעודת פורים היא ביום שישי, ימשיכו ההתועדות ושמת פורים בשבת קודש. ואכן, בשנים בהם חל פורים בערב שבת ערך כ"ק אדמו"ר את התועדות פורים בשבת הסמוכה.

627. שאין קוראים במגילה מחשש שיוציאנה לרשות הרבים - מגילה ד. ב. וכן אין עושים סעודת פורים בשבת, שכן הסעודה צרכה להיות מחמת פורים ולא מחמת השבת - שו"ע סי' תרפ"ו. וכן לא ניתן לתת מתנות לאביונים, משום מוקצה, ולא משלוח מנות, מחשש הוצאה.

628. שו"ע שם.

629. ראה בהרחבה פסקי תשובות שם אות א-ד. מקראי קודש (הררי) פי"ה סי"א ואילך. הליכות מועד, הל' פורים, פי"ח ס"ד ואילך. וש"נ.

630. שו"ע סי' תרפ"ח ס"ד.

631. מג"א שם סק"ה, כדעת הרי"א ז"ל שהביאו השלטי גיבורים מגילה ד, ב מדפי הרי"ף (ודלא כהדעות שמקיים את שאר מצוות היום רק ביום י"ד). משנ"ב שם סק"ב. בן איש חי שנה ראשונה פרשת תצוה סי"ז (ושם, שמ"מ מרבים בהם בעיקר ביום י"ד, והעתיקו בכף החיים סי' תרצה סקנ"ד. אכן פשטות שאר הפוסקים שאין הבדל בחיוב בין שני הימים). כף החיים סי' תרפ"ח סק"ב. שו"ת הר צבי סי' קעח אות כז. שו"ת יביע אומר ח"ה סי' ט.

632. כך היה מנהג הארז"ל ורבי חיים ויטאל בהיותם בצפת ובדמשק - בן איש חי שם סי"ד. כף החיים סי' תרפ"ח סק"ג.

ועתה נבאר פרטי דין "פורים המשולש"
בירושלים עה"ק לפי סדר הימים:

ליל ויום שישי, י"ד באדר

ז. **בגדי שבת** < בקביעות זו, הלוכשים בגדי שבת
בפורים⁶⁴³, עושים כן בכל שלושת הימים, גם
ביום י"ד וביום ט"ז⁶⁴⁴.

ח. **סדר תפלת ערבית וקריאת המגילה** < בסיום
תענית אסתר, מתפללים תפילת ערבית של
חול, ואין אומרים בה "ועל הנסים"⁶⁴⁵. וראוי
להכריז על כך בציבור לפני התפילה, שלא
יטעו⁶⁴⁶.

ט. **אם טעה ואמר "ועל הנסים" בתפילה זו -**
אין צריך לחזור⁶⁴⁷, וכן אם התחיל לאמרו
ונזכר באמצע אמירתו - אין צריך להפסיק
ורשאי לסיים אמירתו⁶⁴⁸.

י. **לאחר תפלת שמונה עשרה אומרים קדיש**
שלם וקוראים את המגילה.

סדר קריאת המגילה ודיני קריאתה פורטו
בהרחבה לעיל פ"ח.

יא. **לאחר קריאת המגילה אומרים "ואתה**
קדוש"⁶⁴⁹, ולאחריו אומרים קדיש שלם ללא
"תתקבל", "עלינו לשבח"⁶⁵⁰.

יתר פרטי דין קריאת המגילה בלילה וסיום
הצום - ראה בהרחבה לעיל פ"ד.

יב. **קריאת המגילה בעשרה** < בקביעות זו, בערים
המוקפות חומה יש להשתדל לכתחילה
לקרוא ולשמוע את המגילה בברכותיה,
הן בלילה והן ביום, רק בנוכחות עשרה
אנשים⁶⁵¹, ולכן גם הנשים ישתדלו לשמוע

בתורה בפרשת "ויבוא עמלק", רק ביום
י"ד⁶³³.

ד. **אולם דין "פורים המשולש" אין נוהג בהם**
מעיקר הדין, ובשנה זו עושים בהם את כל
מצוות היום ביום י"ד ואומרים אז "ועל
הנסים" וקוראים בתורה⁶³⁴, אלא שנכון
להחמיר ולקיים גם בהם בתורת חומרא
את דיני "פורים המשולש", היינו שיקיימו
שוב את מצות סעודת פורים ומשלוח מנות
(ולפי הוראת כ"ק אדמו"ר דלהלן סכ"ו - גם
מתנות לאבינוים) ביום ראשון ט"ז אדר, אבל
בשבת לא יוסיפו "ועל הנסים" ולא יקראו
בתורה את קריאת "ויבוא עמלק"⁶³⁵.

אכן, ביום ראשון, ט"ז אדר, אין אומרים בהם
תחנון, כבירושלים⁶³⁶.

ה. **הערים המסופקות - שיש בהם ישוב יהודי**
קבוע - כיום הינם הערים: חברון⁶³⁷, צפת⁶³⁸,
חיפה⁶³⁹, עכו, יפו וטבריה⁶⁴⁰. ובכל אלו
נוהגים כדין ספק רק באזורי העיר העתיקה
שלהם ולא בשכונות החדשות הסמוכות
לה⁶⁴¹.

ו. **בעיר לוד, אף שיש הטוענים שהיא בגדר**
ספק מוקפת חומה, מנהג אנ"ש לעשות בה
פורים ביום י"ד בלבד⁶⁴².

633. פאת השלחן ח"ג סי' טו. הגרש"ז אויערבך ע"ה בשלמי מועד
ע' רעה.

634. פ"ח סי' תרפח.

635. הליכות שלמה, הל' פורים, פכ"א סי"ב. וראה בהרחבה קיצור דיני
פורים המשולש (להר"מ קארפ) ע' לב ובהערה שם.

636. ראה פורים משולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ט הא"א ובהערות שם.

637. ברכי יוסף סי' תרפח סק"ד. כף החיים שם סק"ז.

638. כף החיים שם סק"ט.

639. מכתב כ"ק אדמו"ר (לקוטי שיחות חכ"ט ע' 423). ר"ד כ"ק
אדמו"ר ש"פ תצהו תשל"ז (שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 782). וכן

העיד הרב שאר ישוב הכהן כהן ע"ה, רב העיר ואב"ד חיפה, ששוחח
על כך עם כ"ק אדמו"ר (ארחות [בטאון המועצה הדתית בחיפה] גל'
60 ע' 8). מגילה במוקפות חומה ע' 330 ה"ע 205.

וראה בהרחבה קונטרס פורים בחיפה, להרב יעקב שלזינגר שי', חיפה
תשפ"ב, הע' קפו שהאריך בדבר מנהג חסידי חב"ד בזה, ושם ציין

שעד לפרסום מכתב כ"ק אדמו"ר הנ"ל לא נהגו בקרב חסידי חב"ד
בחיפה לקרוא בה גם בט"ו, מלבד חסידים בודדים ואף הם לא נהגו

בוה כמנהג חב"די אלא כחומרא מסיבות שונות. ע"ש. וע"ע שו"ת
מגדל צופים ח"א סי' כב.

640. ראה משנ"ב סי' תרפח סק"ט.

641. ברכי יוסף שם סק"ט. שו"ת הר צבי שם סי' קכט. ועוד.

642. ראה בהרחבה קונטרס לוד ובנותיה ע' 15 בשם רבני קהילת
חב"ד שם לרווחיהם, הרב שרגא מלך קפלן ע"ה ויבדלחט"א הרב
ברוך בועז ירוקוביץ שי'. ושם, שמכל מקום יש יחידים מזקני אנ"ש
שנהגו לקרוא לעצמם אף בט"ו.

643. אודות מנהגנו בזה ראה לעיל פ"ד סי"א. וש"נ.

644. סדר פורים המשולש (להגר"ח זוננפלד ע"ה) סי"ב וסי"ו.

645. שו"ע סי' תרצג סי"ב.

646. אבל אין להפסיק ולהכריז לפני שמונה עשרה, משום הפסק
- ראה נטעי גבריאל, הל' פורים המשולש, פ"ב סי"ג ובהערות שם.

647. ברכי יוסף סי' תרפח סק"ב. כף החיים שם סק"ב. משנ"ב
שם סק"ז.

648. נטעי גבריאל שם סי"ד.

649. וזאת למרות שהוא אינו יום ט"ו - ראה כף החיים סי' תרפח
סקל"ו. יפה ללב ח"ה סי' תרצב סק"ב. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 170.

650. סידור אדה"ז סדר קריאת המגילה.

651. בקריאה שלא בזמנה הדין הוא שאין קוראים אלא בעשרה,
ונחלקו הפוסקים, האם קריאה זו שביים י"ד נחשבת כקריאה שלא
בזמנה עבור בני המוקפין, או שמא בקביעות זו זמנה הוא ב"ד; דעת
הפרי חרש סי' תרצ סק"ח. שלחן גבוה שם סק"מ. משנ"ב שם סק"א

יז. סדר התפילה < מתפללים תפלת שחרית כרגיל, ובשמונה-עשרה אין מוסיפים "ועל הניסים".

יח. לאחר חזרת הש"ץ אומרים חצי-קדיש ואין קוראים בתורה, אלא מיד לאחר הקדיש קוראים את המגילה.

יט. מי שעדיין לא נתן מחצית-השקל - עושה זאת קודם קריאת-המגילה⁶⁵⁹.

כ. באם יש ברית מילה בבית-הכנסת, מקיימים אותה קודם קריאת-המגילה (וראה בהערה)⁶⁶⁰.

כא. קוראים את המגילה בברכותיה, ומברכים גם ברכת "שהחיינו".

כב. בעת ברכת "שהחיינו" יש לכוון גם על קיום שאר מצוות הפורים שיקיימו בשלושת ימים אלו, היינו: מצות מתנות לאביונים, שיקיימו בו ביום וכן על מצוות משלוח מנות וסעודת פורים שקיימו ביום ראשון ט"ז אדר, וזאת אף שיש הפסק גדול בין הברכה לקיום מצוות אלו⁶⁶¹.

כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציאו ידי חובה.

ומכל מקום, גם אם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" קודם קיום שאר מצוות היום⁶⁶².

שאר דיני קריאת-המגילה - ראה בהרחבה להלן פרקים ו-ז.

שאר הנהגות קריאת-המגילה ביום - ראה לעיל פ"ד סל"ב ואילך.

כג. לאחר קריאת-המגילה והברכה שלאחריה ממשיכים בסדר התפלה: "אשרי" ו"ובא

את קריאת-המגילה בציבור בבית-הכנסת, או לפחות במקום שיש קריאה ציבורית לנשים ומשתתפות שם עשר נשים, שנחשבות כציבור לענין זה⁶⁵².

כמו כן, גם מי שכבר שמע או שמעה את קריאת-המגילה מצטרפים לעשרה לענין זה⁶⁵³.

עם זאת, במקום שאין מנין או מי שאינו יכול להגיע למנין, יכול לקרוא את המגילה בברכותיה [מלבד ברכת "הרב את ריבנו"⁶⁵⁴], כדעת רוב הפוסקים⁶⁵⁵.

יג. סעודה בליל י"ד < אין צורך להרבות בסעודה בלילה זה⁶⁵⁶.

יד. הנהגים לאכול זרעונים בליל פורים, נוהגים כן גם בלילה זה בירושלים⁶⁵⁷.

טו. סדר תפלת שחרית והמגילה < משכימים⁶⁵⁸ לבית-הכנסת לתפילת שחרית וקריאת-המגילה.

טז. אין לאכול עד לאחר שישמע את קריאת-המגילה, ונהגו להימנע מכל טעימה קודם קריאת-המגילה [וראה הפרטים בזה לעיל פ"ו ס"ט ואילך].

ובשעה"צ סקנ"ט ועוד דהוי קריאה שלא בזמנה ולכן אין לקרוא אלא בעשרה, והקורא ביחיד - קראת בלא ברכה. ואף שאין כן דעת רוב הפוסקים, כדלהלן, כתבו אחרונים שיש לחוש לזה לכתחילה - ראה בהמצוין להלן הע' 655.

652. ראה הליכות שלמה, הל' תפילה, פכ"ג ס"ג ובהע' יג. שו"ת ציץ אלעזר ח"י"ג סי' עג אות א. שו"ת יחיה דעת ח"א סי' צ. שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' קעז אות א. ועוד. וראה לעיל פ"ו ס"ו ובהערה שם.

653. ראה סדר פורים המשולש להגר"ח ברלין אות ב. נטעי גבריאל שם פ"ו ס"ב. ושם, שהוא בתנאי שישמעו שוב את המגילה ולא יעסקו בינתיים בדברים אחרים, דאל"כ אין זה פרסומי ניסא.

654. ראה לעיל פ"ו סכ"ד ובהערה שם. וש"נ.

655. כן דעת כמה מהראשונים, שכיון שהכל קוראים ביום זה נחשב כקריאה בזמנה - ראה רמב"ם הל' מגילה פ"א הל' רב"ה מגילה סי' תק. מאירי מגילה ה, ב. ועוד. וראה בזה הליכות שלמה, הל' פורים, פכ"א ס"ד. מבית הלוי, עניני חנוכה ופורים, ע' ס אות א. שו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' מו וח"ח תאו"ח סי' כג אות כז. חזו"ע פורים ע' ריג אות ב. וראה בהרחבה בהמובא בנטעי גבריאל שם ובהע' ה. פסקי תשובות סי' תרצ אות יג. ועוד.

656. אף שכתב הרמ"א סי' תרצה ס"א, שאף שיעקר חיוב הסעודה הוא ביום, מצוה להרבות בסעודה גם בלילה - זהו רק לבני הפרושים, ואף שלהלן בס"ב כתב שמצות השמתה נוהגת בב' הימים הן לבני הפרושים והן לבני המוקפים - אין הכוונה גם לסעודת לילה זה. וכ"כ בקיצור דיני פורים המשולש (להר"מ קארפ) הע' יג. וש"נ. אבל ראה נטעי גבריאל שם פ"ד ס"א ובהערה שם.

657. מנהג אכילת זרעונים נזכר ברמ"א שם. וכתב בפורים המשולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ב סקל"ח, שהוא שייך למוצאי תענית אסתר, שגם אסתר התענתה ביום ובלילה אכלה זרעונים.

658. מקורות הסעיפים דלהלן צוינו לעיל פ"ד ס"כ-כא.

659. כדלעיל פ"ג ס"ה.

660. רמ"א סי' תרצג ס"ד בשם המהרי"ל. לוח כולל חב"ד. אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 163 כתב שרגילים למול לאחר קריאת-המגילה, וכפי שיש נוהגים כן (שו"ת תרומת הדשן סי' רסו. שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רנא. פרי"ח וביאר הגר"א סי"ס תרצג. וכ"ה מנהג הספרדים - כפי החיים שם סק"ל), ושכך נהג תמיד המוהל הרב יעקב יוסף רסקין ע"ה. ומכל מקום, זהו נאכר מלים בבית הכנסת סמוך לשחרית, אבל לפועל רבים נוהגים לערוך את הברית בצהריים כדי לקיים "ברב עם הדרת מלך".

661. פרי מגדים סי' תרצב א"א סק"א. הליכות שלמה שם ס"ג. פורים משולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ב ס"ח. ולדעת הגר"ש אויערבך גם אין להדר לברך על פרי חוש ולכוון על שאר מצוות הפורים - הובא בקיצור דיני פורים המשולש (להר"מ קארפ) הע' יח.

662. ראה לעיל פ"ד סל"א. וש"נ.

כט. ההכנות לשבת < יש לעשות כל ההכנות הרגילות לשבת, ברחיצה וטבילה, אמירת שמו"ת, נתינת צדקה ושאר הכנת צרכי שבת.

ליל יום שבת, ט"ו באדר

ל. תפילת ערבית וקבלת שבת < מתפללים תפילת ערבית וקבלת שבת כרגיל, ומוסיפים "ועל הניסים" בתפילת העמידה⁶⁶⁸.

לא. ברכת המזון < מוסיפים בה "ועל הניסים".

דין השוכח "ועל הניסים" בתפילה ובברכת המזון - ראה לעיל פ"ד סי"א יג וסי"ח.

לב. תפילת שחרית < מתפללים שחרית כרגיל בכל שבת ומוסיפים בה "ועל הניסים".

לג. קריאת התורה < בשבת זו מוצאים שני ספרי תורה, לקריאת פרשת השבוע ולקריאה לפורים ולכתחילה יש לגלול את ספר התורה השני לפני התפילה, כדי למנוע טרחא דציבורא בגלילתו בציבור בשעת הקריאה⁶⁶⁹.

סדר הוצאת שני ספרי תורה - ראה לעיל פ"א ס"ג ואילך.

לד. לאחר⁶⁷⁰ קריאת פרשת השבוע, בסיום עליית 'שביעי', מניחים את ספר התורה השני על בימת הקריאה ליד ספר התורה הראשון, אומרים חצי קדיש, ולאחר מכן מגביהים וגוללים את ספר התורה הראשון.

לה. לאחר סיום גלילת ספר התורה הראשון פותחים את ספר התורה השני וקוראים את פרשת "ויבוא עמלק" (בסוף פרשת בשלח - שמות יז, ח-טז), ולאחר מכן מגביהים וגוללים אותו כרגיל.

לו. במקום שיש רק ספר תורה אחד, יאמרו חצי קדיש מיד לאחר סיום עליית 'שביעי' ורק לאחר מכן יגללו את ספר התורה למפטיר ולאחר קריאת המפטיר מגביהים וגוללים אותו כרגיל.

לז. בן פרזים שכבר קיים את מצוות הפורים

לציון, קדיש שלם, "בית יעקב", ומשם עד לסיום התפילה ושיעור התהלים היומי, כבכל יום.

דין המתפלל ביחיד מתי וכיצד יקרא את המגילה - ראה לעיל פ"ד סל"ה.

כד. מתנות לאביונים < כאמור, זמן נתינת מתנות לאביונים בערים המוקפות חומה בקביעות זו הוא ביום י"ד, שהוא היום שקוראים בו את המגילה⁶⁶³.

פרטי דיני מתנות לאביונים - ראה לעיל פ"ט.

כה. מי שמאיזו שהיא סיבה לא נתן מתנות לאביונים ביום ו', י"ד אדר, יתנם ביום ראשון, ט"ו אדר, שאז הוא זמן מצות סעודת פורים בקביעות זו⁶⁶⁴.

כו. בקביעות זו הורה כ"ק אדמו"ר שיש לקיים לכתחילה מצות מתנות לאביונים גם ביום ראשון⁶⁶⁵.

כז. משלוח מנות וסעודת פורים < אף שעיקר זמנם הוא ביום ראשון, כאמור, יש הנוהגים לשלוח מנות וכן לערוך סעודת פורים, ולשתות בה קצת יין (ולהשתדל לעורכה לפני שעה עשירית, ולא ימלא כריסו כדי שיוכל לאכול סעודת שבת לתיאבון), גם בערב שבת⁶⁶⁶.

כח. איסור עשיית מלאכה < בקביעות שנה זו איסור עשיית מלאכה הוא בערב שבת, יום י"ד, כיון שאז קוראים את המגילה⁶⁶⁷.

וראה להלן סמ"ה לענין איסור עשיית מלאכה ביום ראשון.

פרטי איסור זה והשייך לקביעות שנה זו - ראה לעיל פ"ה ס"י ואילך.

663. שו"ע סי' תרפח ס"ו, לפי המבואר במגילה ד, ב ש"עניהם של עניים נשואות למקרא מגילה".

664. ראה פורים המשולש (להגרי"ח זוננפלד) ס"ו. פורים משולש (להגרי"ש דבליצקי) פ"ב הע' נו. ובהליכות שלמה שם ע' שנה, שמי שלא קיים מתנות לאביונים בערב שבת, יקימה במאכל או תבשיל חשוב שיתן לעני בשבת.

665. לקוטי שיחות הכ"א ע' 490 בשו"ג ד"ה ווען פורים.

666. וזאת כדי לחוש לשיטת הפוסקים שזמנם נמי בערב שבת - ראה נטעי גבריאל שם פ"ה ס"ה ואילך ובהערות שם. וש"נ.

667. ראה לעיל פ"ה ס"א. וש"נ.

668. שו"ע סי' תרפח ס"ו.

669. לפי המבואר בשו"ע סי' קמד ס"ג, שאין גוללין ספר תורה בציבור.

670. בכל הבא לקמן ראה לעיל פ"א ס"ה ואילך. וש"נ.

מלאכה מחצות היום ואילך ולפחות מזמן מנחה קטנה ואילך⁶⁸⁰.

מו. משלוח מנות וסעודת פורים < עיקר מצות משלוח מנות וסעודת פורים הוא ביום זה, כאמור.

מז. נוהגים להאריך בסעודת פורים גם בשנה זו ולהמשיך בה לתוך הלילה דמוצאי פורים⁶⁸¹.

פרטי דיני משלוח מנות - ראה בהרחבה לעיל פ"ח.

פרטי דיני סעודת פורים - ראה בהרחבה לעיל פ"י.

אודות הנהגת בני הפרוות בשנה זו ביום שבת וכיום ראשון - ראה לעיל פ"ה סכ"ד-כה.

יב.

"בן כרך" ו"בן עיר"

התחייבות במצוות הפורים

א. בקביעות שנה זו, שבירושלים נוהג "פורים המשולש", וקיום מצות קריאת המגילה בירושלים היא ביום י"ד, יש מהפוסקים שכתב שהכל נקבע לפי מקומו של האדם בעלות השחר של יום י"ד, ולכן אדם שבא מכפר חב"ד לשבות בירושלים לאחר עלות השחר של יום י"ד, ממשיך הוא לנהוג כבן הפרוות אף שיהיה בירושלים גם בעלות השחר של יום ט"ו, וכן בן ירושלים שבא לשבות בכפר חב"ד לאחר עלות השחר של יום י"ד, ממשיך לנהוג כבן המוקפים ונוהג "פורים המשולש" במקומו⁶⁸².

אך מאידך, דעת רבים מן הפוסקים שגם בקביעות זו הדינים אינם משתנים, ובכדי להתחייב כבן המוקפים עליו להיות בירושלים

ביום י"ד, יכול לעלות למפטיר זה כשהוא נמצא במוקפים⁶⁷¹.

לח. בשבת זו אין קוראים הפטרת פרשת השבוע אלא קוראים שוב את הפטרת פרשת זכור - "כה אמר ה' צבאות פקדתי" וגו' (שמואל א' טו, ב' לד)⁶⁷².

לט. "אב הרחמים" ו"צדקתך" < בשבת זו אין אומרים "אב הרחמים" וכן במנחה אין אומרים "צדקתך".

מ. לימוד עניני היום < היות ואסורים במקרא מגילה, לפיכך שואלים ודורשים בענייניו של יום, כדי לזכרו⁶⁷³. ובמקום שאין דורשים יעסוק בזה היחיד, בין בלימוד הלכה ובין באגדה וכיו"ב⁶⁷⁴. וגם הנשים ישתדלו לבוא לשמוע את הדרשה או שילמדו לעצמן⁶⁷⁵.

מא. משלוח מנות וסעודת פורים < יש הנוהגים גם בשבת לשלוח מנות [במקום שיש עירוב] וכן לערוך סעודה חשובה לכבוד פורים [נוסף לסעודות שבת], ולשנות בה יין, אף שעיקר זמנם הוא ביום ראשון, כאמור⁶⁷⁶.

ליל יום ראשון, ט"ז באדר

מב. סעודת "מלווה מלכה" < ראוי להרבות בסעודת "מלווה מלכה" במשתה ושמחה⁶⁷⁷.

מג. "ועל הניסים" < אין אומרים בו "ועל הניסים", כאמור, אולם אם טעה ואמר - אין מחזירין אותו⁶⁷⁸.

מד. תחנון < בערים המוקפות חומה וכן בערים המסופקות אין אומרים תחנון ביום זה⁶⁷⁹.

מה. עשיית מלאכה < יש שנהגו להימנע מעשיית

671. מקראי קודש פורים סי' לו.

672. משנ"ב סי' תרפח סקט"ו.

673. משנ"ב סי' תרפח סקט"ו.

674. קיצור דיני פורים המשולש (להר"מ קארפ) הע' לד לפי ביה"ל ר"ס תכט. וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

675. משנ"ב שם.

676. וזאת כדי לחוש לשיטות הפוסקים שזמנם בשבת - ראה נטעי גבריאל שם פט"ו ס"א ואילך ופט"ו ס"א ובהערות שם. וש"נ. וכ"כ בלוח כולל חב"ד.

677. שו"ת אבן הראשה סי' יח. פורים המשולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ח ס"ג.

678. ראה נטעי גבריאל שם פ"ח ס"ה ובהערות שם. וש"נ.

679. כה"ח סי' תרפח סקמ"ו. ועי' בהמציין בנטעי גבריאל שם הע' ב.

680. סדר פורים המשולש להגר"ש אלפננדי וכו"ו הבר"צ בשנת תרפ"ז. וכן נהגו גדולי ישראל בירושלים בדור האחרון.

681. ראה בהרחבה המובא בנטעי גבריאל שם פ"ב ס"ו ובהערה שם.

682. הליכות שלמה, הל' פורים, פכ"א ס"א. וטעם הדבר, משום שבשנה זו אין נוהגים מצוות פורים בירושלים ביום ט"ו (והוכרת "ועל הניסים" וקריאת-התורה אינן מעיקר מצוות הפורים), אלא בי"ד ובט"ו, לכן אין יום ט"ו נחשב ליום החיוב לענין זה אלא יום י"ד, ובנדו"ד כל הפוסקים מודים לשיטת הרא"ש דלעיל.

למעשה יקיים את כל מצוות הפורים ביום י"ד ויעשה שוב משלוח מנות וסעודת פורים ביום ראשון, ובשבת יאמר "ועל הניסים" בסוף "אלוקי נצור" לפני "יהיו לרצון" (היינו שיאמר "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי" וכו') ובברכת המזון ב"הרחמן" שבסופו⁶⁸⁸.

אם בדעתו לחזור למקומו רק לאחר עלות-השחר של יום ט"ו - לכל הדעות מקיים את מצוות הפורים כבני הכרך, וכדין "פורים המשולש".

אם כבר קיים מצות פורים במקומו בי"ד ונוסע לשבות בירושלים - נחלקו הפוסקים האם מתחייב שוב במצוות הפורים, לכן נכון להחמיר שיקיים שוב את מצוות הפורים כבני הכרך, וכדין "פורים המשולש" [וזאת, אף אם יחזור לעירו במוצאי-שבת], אבל יאמר "ועל הניסים" בסוף "אלוקי נצור" לפני "יהיו לרצון" ובברכת המזון ב"הרחמן" שבסופו⁶⁸⁹.

בן כרך שהלך לעיר

ד. תושב מקום המוקף חומה הנוסע לערי הפרזות, וכגון מירושלים לכפר חב"ד:

אם הגיע לעיר לפני ליל י"ד או בליל י"ד לפני עלות-השחר,

אם חזר למקומו לפני עלות-השחר של יום י"ד - לכל הדעות נוהג כבני מקומו, וכדין "פורים המשולש".

שככל אולינו בנדו"ד בתר יום י"ד (כנ"ל ס"ח), דעתו שכן עיר החזר לעירו אין לחייבו, וכשיטת הירושלמי שבעקר דירתו בט"ו פטור משניהם].

688. כפי ההנהגה שכתבו אחרונים בכל מיני מצבי ספק בכגון דא.

689. שכן בירושלמי מגילה פ"ב ה"ג איתא: "בן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו נתחייב כאן וכאן", ונחלקו הראשונים אם הכוונה דוקא באופן "שעקר דירתו", היינו שהתיישב שם בקביעות, אבל אם דעתו לחזור למקומו - אין לחייבו שוב במצוות הפורים רק מדין "מוקף בן יומו" (כן דעת הריטב"א והמאירי מגילה שם. וכן פסק הפרי מגדים במשב"ז סי' יט. ועוד), ויש אומרים שגם אם לא התיישב (להרצ"פ פראנק) סי' יט. ועוד), ערוך השולחן שם סק"ה. מקראי קודש בקביעות אלא שדעתו לחזור והוא "מוקף בן יומו" יכול להתחייב שוב במצוות הפורים, עכ"פ בלא ברכה (שו"ת מנחת שלמה קמא סי' כג אות ג ובהליכות שלמה פ"כ ס"א. ועוד). וע"ע שו"ת הר צבי ח"ב סי' קיה. פסקי תשובות שם הע' 101-100. וש"ג. ובכל שנה הרי יש הסבורים שאינו מתחייב שוב במצוות הפורים, כ"ש בשנה זו, שיש הסבורים שהכל הולך לפי עלות השחר דיום י"ד בלבד.

בעלות השחר של יום ט"ו, ולמעשה חוששים לשיטות אלו⁶⁸³.

[ציזין, כי מלבד זאת, נפסק להלכה⁶⁸⁴, שהדבר תלוי גם במחשבתו של האדם, אם היה בדעתו (בשעת יציאתו מביתו⁶⁸⁵) להיות בשעת החיוב [=עלות-השחר] במקום שאליו נסע, או שהיה בדעתו לחזור למקומו קודם לכן. ולפי זה, בכדי שהאדם ישנה את מעמדו ויהפוך להיות כבני המקום, לא די בכך שהוא נמצא בפועל במקום בזמן החיוב שלהם, אלא שכך גם היתה מחשבתו מלכתחילה. אבל אם המציאות בפועל היתה שונה ממה שחשב בתחילה הדין עשוי להשתנות, ולכן בכל ספק יש לפנות לרב מורה הוראה].

בן עיר שהלך לכרך

ב. תושב ערי הפרזות הנוסע לעיר המוקפת חומה, וכגון מכפר חב"ד לירושלים:

אם הגיע לירושלים לפני ליל י"ד או בליל י"ד לפני עלות-השחר,

אם חזר למקומו לפני עלות-השחר של יום י"ד - לכל הדעות קורא את המגילה ונוהג בכל מצוות הפורים כבני מקומו, ביום י"ד⁶⁸⁶.

אם חזר למקומו רק לאחר עלות-השחר של יום י"ד - נחלקו הפוסקים, האם מעצם היותו בי"ד בכרך חלה עליו חובת הפורים בט"ו, או שעקב אי היותו בכרך בט"ו עדיין חלה עליו חובת הקריאה בי"ד, למרות היותו בכרך.

ולכן, מוטב שלא להיכנס למצב זה לכתחילה, אבל באם עשה כן - העיקר להלכה, שלא נעשה ככן כרך וחייב במצוות הפורים כבן העיר, ועליו לקיים את כל מצוות הפורים בי"ד. אך מאידך יש הסבורים שדינו כבן כרך ומתחייב כדין "פורים המשולש"⁶⁸⁷, ולכן

683. ראה פורים המשולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ב הע' פא. שו"ת תשובות ונהגות ח"ג סי' רלט. שו"ת ישא יוסף או"ח ח"א סי' קנו.

684. ראה משנ"ב וכף החיים שם.

685. ראה לשון הרא"ש והטור שם. משנ"ב שם ושעה"צ שם סקט"ז. מאידך, דעת הר"ן והלחם משנה שהולכים אחר מחשבתו בתחילת ליל י"ד.

686. וכמוכן, חייב גם לקרוא את המגילה בליל י"ד, ויכול לקרותה גם בהיותו בירושלים, ואינו חייב להמתין עם קריאתו עד שיחזור למקומו. בפרט בשנה זו, שהוא זמן הקריאה גם בירושלים.

687. ראה קיצור דיני פורים המשולש (להר"מ ארפ"ע) ע' לו ובהע' נד [אבל להעיר שמביא שם שיטת הגר"ש איועריבך, שאף שדעתו

ובדיעבד, באם עשה כן, יש לסמוך על שיטות הפוסקים שהולכים אחר מקומו של האדם בעלות-השחר של יום י"ד, וכיון שהיה אז בירושלים, התחייב כבר במצוות הפורים כדין "פורים המשולש" גם אם בפועל נמצא בערי הפרוזות, אבל יאמר "ועל הניסים" בסוף "אלוקי נצור" לפני "יהיו לרצון" ובברכת המזון ב"הרחמן" שבסופו.⁶⁹¹

מבצע פורים לנוסעים ממקום למקום

ז. נחלקו הפוסקים אם חיוב קריאת המגילה בשנה זו ביום י"ד לבני ירושלים הוא מדרבנן בלבד, או שהוא (ביום) מדברי קבלה, כבכל שנה.⁶⁹² ולכן, לכתחילה תושב ירושלים לא יוציא ידי חובה את המחויב לקרוא כבן עיר.⁶⁹³ אולם בדיעבד יצא ידי חובה ואין צריך לקרוא שוב את המגילה או לשומעה מבן עיר.⁶⁹⁴ ולכן לכתחילה אין לעשות כן, ובשעת הצורך יש להקל.

אולם בן עיר יכול להוציא את בן הכרך אף לכתחילה.⁶⁹⁵

הוספה:

דיני תענית ציבור

אכילה קודם עלות השחר

א. זמן התענית הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים.⁶⁹⁶ [ובתענית אסתר הוא למעשה עד אחר קריאת המגילה].⁶⁹⁷

ב. אם הלך לישון מתוך כוונה לישון עד הבוקר,

691. הליכות מועד שם.

692. דעת הטורי אבן מגילה ה, א שהוא מדרבנן בלבד, אבל רבים החולקים בזה, וסוברים שאף בשנה זו חיובו מדברי קבלה, דיש כח ביד חכמים לקבוע זמני קריאת המגילה לפי הצורך - ראה שו"ת בנין שלמה סי' נח. חשק שלמה מגילה שם. אשרי האיש פמ"ט אות יג.

693. מקראי קודש פורים סי' נא. פורים המשולש (להגר"ש דבליצקי) פ"ב הע' ט.

694. שאף בכל שנה בן ט"ו שקרא עבור בן העיר יצא בן העיר בדיעבד - ראה משנ"ב סי' תרפח סק"ח. ועוד. ומה גם שהדין שבר חיובא מדרבנן אינו מוציא בר חיובא מדברי קבלה אינו מוסכם, כמבואר בתורת חסד סי' לה (אבל ראה משנ"ב סי' תרצב סוסקט"ז ובכה"ח שם סקל"ט דחייב דברי קבלה חמיר טפי מדרבנן ואינן בספקו להחמיר).

695. כפשוטו, דחייבו עדיף טפי, שהרי מחויב הוא מדברי קבלה ובן הכרך מחויב מדרבנן.

696. ראה שו"ע סי' תקסב ט"א וסי' תקסד ט"א.

697. אלא אם כן הוא חלוש וכיו"ב - ראה פריטי הדין בזה לעיל פ"ז סכ"א ואילך.

< אם חזר למקומו רק לאחר עלות-השחר של יום י"ד - לכל הדעות עליו לקיים את כל מצוות הפורים כבני העיר, ביום י"ד. ולכן גם אם חזר לירושלים במהלך יום י"ד - עליו לקיים שם את מצוות הפורים ביום י"ד, ותו לא.

ואם נשאר גם בשבת בירושלים - ראה בסעיף הבא.

ה. אם כבר התחייב במצוות הפורים בי"ד וכבר קיימם בערי הפרוזות וחזר לשבות בירושלים - נחלקו הפוסקים האם מתחייב שוב במצוות הפורים, לכן נכון להחמיר שיקיים שוב את מצוות הפורים, וכדין "פורים המשולש", אבל יאמר "ועל הניסים" בסוף "אלוקי נצור" לפני "יהיו לרצון" ובברכת המזון ב"הרחמן" שבסופו.⁶⁹⁰

ו. בן כרך שהגיע לעיר במהלך יום י"ד, לאחר עלות-השחר,

< אם חזר לשבות בירושלים - לכל הדעות אינו מתחייב כבן עיר ומקיים את מצוות הפורים כבני מקומו, כדין "פורים המשולש".

< אם נשאר לשבות בערי הפרוזות - לדעת רוב הפוסקים נפטר ממצוות הפורים גם ביום ט"ו ונמצא מפקיע מעליו את דיני פורים באותה שנה, שאף שקרא את המגילה בירושלים ביום י"ד, אם ייסע לשבת לערי הפרוזות, נמצא שלא היה מחוייב בשאר מצוות היום כבן הפרוזות, מאחר שהגיע לאחר עלות השחר דיום י"ד, ומאידך כבן המוקפים לא יתחייב, כיון שלא יהיה בירושלים בעלות השחר דיום ט"ו, ונמצא שהפקיע את עצמו משאר מצוות היום, ולכן במקרה זה, אין לנסוע לשבת מירושלים לערי הפרוזות.

690. שכן בירושלמי מגילה פ"ב ה"ג איתא: "בן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו נתחייב כאן וכאן", ונחלקו הראשונים אם הכוונה דוקא באופן "שעקר דירתו", היינו שהתיישב שם בקביעות, אבל אם דעתו לחזור למקומו - אין לחייבו שוב במצוות הפורים רק מדין "מוקף בן יומו" (כן דעת הרישב"א והמאירי מגילה שם. וכן פסק הפרי מגדים במשב"ז סי' תרפח סק"ו. ערוך השולחן שם סק"ה. מקראי קודש (להרצ"פ פראנק) סי' יט. ועוד), ויש אומרים שגם אם לא התיישב בקביעות אלא שדעתו לחזור והוא "מוקף בן יומו" יכול להתחייב שוב במצוות הפורים, עכ"פ בלא ברכה (שו"ת מנחת שלמה קמא סי' כג אות ג ובהליכות שלמה פ"ב ס"א. ועוד). וע"ע שו"ת הר צבי ח"ב סי' קיה. פסקי תשובות שם הע' 101-100. ושו"ג. ובכל שנה הרי יש הסבורים שאינו מתחייב שוב במצוות הפורים, כ"ש בשנה זו, שיש הסוברים שהכל הולך לפי עלות השחר דיום י"ד בלבד.

ולהשלים את התענית, ואין הבדל בכמות האכילה והשתייה.

אכן, אם אכל או שתה יותר מכשיעור (היינו שאכל שיעור ככותבת⁷⁰⁵ (38 סמ"ק⁷⁰⁶) בכדי אכילת פרס (בתוך 7-6 דקות⁷⁰⁷), או שתה שיעור מלוא לוגמיו (40 סמ"ק⁷⁰⁸)⁷⁰⁹ - אינו אומר "עננו" בתפילתו ואינו עולה לתורה או נושא כפיו וכן אינו מתפלל לפני העמוד⁷¹⁰.

אבל אם אכל פחות מכשיעור - אומר "עננו" בתפילתו וכן עולה לתורה ונושא כפיו ומתפלל לפני העמוד⁷¹¹.

ח. שכח ובירך על מאכל או משקה ונזכר שזה תענית - לא יאכל וישתה אלא יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"⁷¹².

עבודה רוחנית

ט. תורה, תפלה וצדקה < ביום התענית יש להוסיף בתורה תפילה וצדקה⁷¹³, ונוהגים להרבות בצדקה ביום התענית⁷¹⁴.

705. וכדעת שו"ת צמח צדק שער המילואים ח"א סי' ה-י [ובמהדורה החדשה: סי' צב-ג] לענין תשעה-באב. ספר המנהגים ע' 45 ובשו"ג. וש"נ. - שכן הוא שיעור העינוי בכל ארבע התעניות, כביום-הכיפורים (ראה שו"ע אדה"ו סי' תריח סי"ג).

706. שיעור כותבת כתב בשו"ע אדה"ו שם שהוא שני שלישי ביצה. וראה בזה שיעורי תורה להגרא"ח נאה סי' ג ס"י ואילך שיעור ככותבת לענין יוה"כ ששיעורו ככרת, אבל בדברבנן יש להקל, ולפי"ז אם שיעור ביצה לדעתו הוא 57.6 סמ"ק, אזי שיעור כותבת, שהוא שני שלישי ביצה, הוא 38.4 סמ"ק. וראה גם פסקי תשובות סי' תקסח הע' 2.

707. ראה ספר המנהגים שם. שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' תכו. ואכ"מ.

708. דשיעור 'כמלוא לוגמיו' היינו כמות השתייה שאדם מסוגל למלא בצד אחד של פיו. ולמעשה מדובר בכ-40 סמ"ק (מ"ל). שיעור זה של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא באיש או אישה ממוצעים, אך מי שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב), שפיהם קטן יותר, צריכים לשער לפי הכמות הנכנסת לפיהם, ולכן אצלם שיעור כמלוא לוגמיו הוא כ-35 סמ"ק (מ"ל) - ראה שו"ע אדה"ו סי' תריח סי"ב.

709. משנ"ב סי' תקסח סק"ה. וראה שו"ת דברי נחמיה סי"ס מא. וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקסח אות א ובהע' 5.

710. שו"ע סי' תקסח ס"א. ביאור הלכה סי' תקסח ד"ה בין יחיד (אבל ראה משנ"ב סי' תקסח סק"ג. וראה בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקסח אות א.) וע"ע להלן סי"ו.

711. שו"ת מהר"ם שיק סי' רצ. שו"ת מרחשת ח"א סי' יד סק"ד. נשמת אברהם סי' תקנט סק"ב בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה. וע"ע להלן סי"ו.

712. ראה שערי תשובה סי' תקסח סק"א. וראה בהרחבה פסקי תשובות שם אות ב ובהערות שם. וש"נ.

713. שיחות כ"ק אדמו"ר: עשרה בטבת תשמ"א (לקוטי שיחות ח"כ ע' 531). תענית אסתר תשמ"ד (תורת מנחם תשמ"ד ח"ב ע' 1170). וראה בשיחות עשרה בטבת תשמ"ב (תורת מנחם תשמ"ב ח"ב ע' 653) ראה מפסקי למנהג זה.

714. ראה כף החיים סי' תקסו סק"ו. לקוטי שיחות ח"כ ע' 470.

הרי שהתענית מתחילה מהרגע שנרדם. וגם אם מתעורר לפני עלות-השחר - אסור לו לאכול.

ולכן, אם הולך לישון ורוצה לקום ולאכול קודם תחילת זמן התענית - דהיינו לפני עלות-השחר - יש לו להתנות כן קודם השינה⁶⁹⁸, ולכתחילה צריך להתנות זאת בפיו בפירושו. אם שכח להתנות וקם משנתו - אין לו לאכול ולשתות כלל קודם עלות-השחר, אך אם הוא רגיל לשתות כשקם משנתו - מותר לו לשתות קודם עלות-השחר⁶⁹⁹.

ג. החל מחצי שעה קודם עלות-השחר אין להתחיל סעודת קבע, אפילו סעודה קטנה, אבל טעימה (היינו מזונות עד כביצה, ואכילת פירות וירקות ושתייה שאינה משכרת אפילו הרבה) - מותרת⁷⁰⁰.

איסורי התענית

ד. אין לטעום מאכל אפילו בכמות קטנה ביותר, גם אם יטעם ויפלוט מיד⁷⁰¹.

ה. כמו כן אין ללעוס מסטיק וכיו"ב בתענית, שכן יש בו מתיקות והנאה והוא בכלל אכילה ושתייה האסורות בתענית⁷⁰².

ו. אין שוטפים את הפה ביום התענית⁷⁰³. אכן מי שיש לו צער גדול בדבר וכיו"ב, יש מקום להקל לשתוף פיו ואף לצחצח שיניים, אך יזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה כדי שלא יבלע את המים⁷⁰⁴.

ז. שכח ואכל או שתה בתענית - עליו להמשיך

698. שו"ע סי' תקסד שם.

699. ראה המובא בפסקי תשובות סי' תקסד אות ב ובהערות שם. וש"נ.

700. והיינו מצד איסור אכילה קודם התפילה, וכפי שהאריך בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' נב (וכ"כ עוד אחרונים) [וראה לוח יומי הלכה למעשה (נד"צ קראון-הייטס) דיני בין המצרים תשפ"א, ע' 5 ובהע' 40. וראה גם קובץ הערות וביאורים גל' א'מו ע' 81-2. והוא דלא ממי"ש בהתקשרות גל' קא שם, שלא נאמרה הגבלה זו אלא בתענית של תשובה ולא בשאר תעניות].

701. שו"ע ורמ"א סי' תקסו ס"א.

מלבד כאשר מבשל לצורך סעודת מצוה שתתקיים בלילה, שאז הקילו בתענית ציבור (פרט לתשעה-באב ויום-הכיפורים) לטעום ולפלוט מיד - משנ"ב שם סק"ו.

702. ראה שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' פ אות ב. חזו"ע ארבע תעניות ע' כט-ל. וש"נ.

703. ראה משנ"ב סי' תקסו סק"ג. היום יום כ"ב מנחם אב.

704. משנ"ב שם סק"א. וראה שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קט. חזו"ע שם ע' כז-ח. וש"נ.

ס"ז⁷²², אבל אם אין מישהו אחר - יכול לשמש כשליח-ציבור, אך יאמר "עננו" בברכת "שומע תפלה" וכן לא יאמר "ביום צום תעניתנו" אלא "ביום צום התענית הזה"⁷²³.

טז. הדברים אמורים גם לגבי מי שהוא 'חיוב', שאם אינו מתענה אינו יכול לשמש כשליח-ציבור, אלא אם כן יאכל רק 'לשיעורים', שאז נחשב כמתענה ויכול לשמש כשליח-ציבור⁷²⁴.

סליחות

יז. אומרים סליחות⁷²⁵ בתוך תפילת שחרית⁷²⁶, לאחר תחנון לפני "אבינו מלכנו"⁷²⁷.

יח. באם הצום חל בימים שני וחמישי, אומרים את הסליחות לאחר "כי אין עוזר", לפני "אבינו מלכנו"⁷²⁸.

יט. נכון ששליח-הציבור יעבור תחילה על סדר הסליחות ובפרט על הפיוטים, לדעת לכל הפחות את פירוש המילים⁷²⁹.

כ. את המילים "הנשמה לך" מתחיל השליח-ציבור בקול רם⁷³⁰.

כא. באמירת "עננו" מסיים שליח-הציבור בקול רם בכל המקומות המסומנים בשתי נקודות⁷³¹.

כב. בסיום הסליחות נוהגים אנ"ש לשיר את הניגון 'רחמנא דעני' בניגון שלימד כ"ק אדמו"ר בשמחת תורה תש"כ.

כג. יחיד האומר סליחות לא יאמר י"ג מדות⁷³²,

י. הוספה זו בצדקה צריכה להיות הן בכמות והן באיכות על-ידי נתינה בסבר פנים יפות⁷¹⁵.

יא. כן יש להוסיף גם בצדקה רוחנית - על-ידי הפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות⁷¹⁶.

יב. תשובה < ביום התענית יש לקיים את ענין התשובה במעשה בפועל - על-ידי חרטה גמורה על העבר וקבלה טובה על העתיד⁷¹⁷.

תפילה

יג. השליח-ציבור אומר "עננו" בחזרת הש"ץ בין ברכת "גואל" ל"רפא" אף אם יש רק שלושה מתענים⁷¹⁸ ובוודאי אם יש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור⁷¹⁹.

יד. שליח-ציבור ששכח לומר "עננו":

אם לא סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו" במקום שנזכר ויחזור לומר "רפאנו",

ואם כבר סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו" ב"שומע תפלה" לפני "כי אתה שומע" ויחתום "ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפלה",

ואם סיים ברכת "שומע תפלה" - אומרה ברכה בפני עצמה לאחר "שים שלום", קודם "יהיו רצון"⁷²⁰.

ואם שכח ולא אמר "עננו" כלל - אינו חוזר⁷²¹.

טו. מי שאינו מתענה או ששכח ואכל יותר מכשיעור - לא ישמש כשליח-ציבור (כנ"ל

722. שו"ע סי' תקסו סי"ה ובמג"א שם סק"ז.

723. מג"א שם.

724. לפי המבואר לעיל בפנים ס"ו. וש"נ.

725. ספר המנהגים ע' 45.

726. לפי ספר המנהגים ע' 45 הע' 3*.

727. סידור אדה"ו.

728. לוח כולל חב"ד. וכן כתב בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 265 ושכן נהגו במנין כ"ק אדמו"ר. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א'נא ע' 47 ואילך. וש"נ. ואכהמ"ל.

729. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ז ע' שסג. ח"א ע' שנג וע' תסו ועוד - אודות תפילות הימים הנוראים. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 303 הע' 80, שלכאורה הוראה זו שייכת גם לסליחות. וכ"כ בנתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ב ס"ג.

730. ליקוט טעמים ומקורות לסליחות ע' 143.

731. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' כח.

732. שו"ע סי' תקסו סי"ה. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קלח.

שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ משפטים תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 280 הע' 32).

715. שיחת כ"ק אדמו"ר עשרה בטבת תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"ב ע' 291).

716. שיחת כ"ק אדמו"ר שבעה עשר בתמוז תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"ד ע' 114).

717. שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"מ ח"ב ע' 268).

718. ספר המנהגים ע' 45, לפי פסקי דינים צמח צדק אר"ח סי' תקסו סק"ג. שו"ת צמח צדק אר"ח סי' ח (ובמהדורת תשע"ח: סי' צג).

719. ספר המנהגים שם.

720. שו"ע אדה"ו סי' קיט סי"ה.

721. דמשמע שאחר ששכח בשומע תפלה אינו צריך לחזור מדינא ורק שיכול עדיין לאומרה כברכה בפני עצמה אחר ברכת "שים שלום", ולכן אם שכח לגמרי אינו צריך לחזור כלל - ראה א"ר סי' תקסו סק"ז. רבי יוסף שם סק"ז. ולהעיר מלשון אדה"ו שם. ואכ"מ.

כח. קוראים "ויחל" אף אם יש רק שלושה מתענים.⁷⁴⁰

כט. באם הצום חל בשני וחמישי ואין שלושה מתענים - יקראו מפרשת-השבוע, כבכל שני וחמישי.⁷⁴¹

ל. מי שאינו מתענה - לא יעלה לתורה, ואם קראוהו, הנה באם חל הצום בימים שני וחמישי - בשחרית יעלה בדיעבד, אך במנחה, או אף בשחרית כשחל הצום בימים אחרים - לא יעלה, ואם צר לו להודיע שאינו מתענה מפני חילול השם - יעלה בכל מצב.⁷⁴²

לא. את הפסוקים "שוב מחרון אפך" וגו', "ה' ה' א-ל רחום" וגו', "וסלחת לעווננו" וגו' - אומר הציבור בקול רם והקורא בתורה חוזר עליהם. כ"ק אדמו"ר, כשעלה לתורה, התחיל לאומרים יחד עם הציבור וסיימם עם הקורא בתורה.⁷⁴³

לב. בפסוק "ויקרא בשם ה'" יש לקורא להפסיק בין המילים "בשם ה'", כי בפסוק הוא בטעם טפחא, שהוא טעם מפסיק.⁷⁴⁴

אגרא דתעניתא

לג. בימי התעניות נוהגים לתת לצדקה לפני תפילת מנחה "אגרא דתעניתא"⁷⁴⁵, ויש נותנים לפי עלות הסעודות שהיו אמורים לאכול היום (כ-20 ש"ח לסעודה)⁷⁴⁶ [ובתענית אסתר נותנים גם מחצית השקל, כמבואר לעיל פ"א ס"ד].

תפילת מנחה

לד. נוהגים להתפלל מנחה בשעה מאוחרת [יחסית]⁷⁴⁷.

740. ספר המנהגים ע' 45. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ו ע' שיג.

741. לוח כולל חב"ד.

742. לוח כולל חב"ד, שבת המועדים ע' 35.

743. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 35.

744. לוח כולל חב"ד.

745. ברכות ו, ב: "אגרא דתעניתא - צדקתא". וברש"י שם ד"ה אגרא דתעניתא: "שנותנין צדקה לערב, לפרנסת העניים שהתענו היום".

746. אליה רבה סי' תקסו סק"ב. משנה ברורה סי' תקסו סק"ב. הובא ונתבאר בשיחת כ"ק אדמו"ר מוצאי שושן פורים תשמ"ט (תורת מנחה תשמ"ט ח"ב ע' 460 ובהע' 35 שם).

747. ספר המנהגים ע' 48.

ושם בהערה מלקוטי דיבורים ח"א ע' קה, שכן דייקו לנהוג

גם לא בניגון ובטעמים⁷³³. אולם יחיד המתפלל עם הציבור ואינו אווז לגמרי עם הציבור, יכול לאומרים גם קצת לאחריהם, שכיון שיש ציבור האומרים נחשבת האמירה בציבור.⁷³⁴

כד. יחיד יכול לומר גם את הפיוטים שבלשון תרגום, כמו "מחי ומסי"⁷³⁵.

כה. אם נערכת ברית-מילה בבית-הכנסת או אם נמצא חתן בבית-הכנסת - הקהל אין אומרים תחנון, אבל אומרים סליחות⁷³⁶ וכן אין אומרים "אבינו מלכנו" הארוך (כדלהלן סכ"ו)⁷³⁷.

"אבינו מלכנו" הארוך

כו. כאשר אין אומרים תחנון⁷³⁸ אין אומרים "אבינו מלכנו" הארוך.⁷³⁹

קריאת-התורה

כז. קוראים בתורה "ויחל משה" ועולים שלשה קוראים.

733. כך מורים רבים מרבני חב"ד ע"פ מענה כ"ק אדמו"ר, שהובא בכפר חב"ד גל' 585 ע' 54 והיכל מנחם ח"ג ע' רסה - הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 (ושם, שזה למרות האמור בניגון זה בשו"ע ונו"כ שם, וגם במטה אפרים סי' תקפא סק"א, שיחיד יכול לומר בניגון וטעמים. וראה בקצה המטה שם, שמביא את חילוקי הדעות השונות בזה. וצ"ע). אוצר מנהגי חב"ד שם ע' כו.

734. ראה המובא באישי ישראל פכ"ה ס"ג ובהע' טו. נתיבים בשדה השליחות ח"א, פ"א הע' 28, ושם שכן הבחינו פעמים רבות שכן נהג כ"ק אדמו"ר כאשר הש"ץ מיהר וכשאמר י"ג מידות אחז כ"ק אדמו"ר קצת קודם, שלא הפסיק או אמר י"ג מידות עם הציבור אלא אמרן לעצמו כשהגיע למקומן.

735. ראה התקשרות גל' ס ע' 20 הע' 8 שדייקו כן מדברי אדה"ז שיחיד אינו אומר רק את ה'יקום פורקן' השני, שמכך משמע שאין מניעה עקרונית שהיחיד יאמר פיוטים בלשון תרגום. ע"ש. וראה גם סידור רבינו הזקן עם ציונים והערות ע' שח. קובץ הערות וביאורים גל' תרא ע' 21 ואילך, והמשך הדיון בגיליונות תרג ותר. ביוריי מנהגים - מועדים ע' 108 ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 הע' 68. ולהעיר, שבליקוט טעמים ומקורות לסליחות לא ציין כ"ק אדמו"ר שלא אומרים זאת ביחיד. אכן, בלוח כולל חב"ד כתב שהיחיד אינו אומר הפיוטים שבלשון תרגום.

736. מנהג בבית חיינו: מתחילים "סלח לנו", "אל ארך אפיים", ויעבור, סלח לנו, וממשיכים בסדר הסליחות לתענית אסתר (קה"ה קיוינו" וכו'), כולל אמירת וידי שבסדר הסליחות (לאחר פסוקי "שמע קולנו"). וכפי שנדרס בסידורי תהלת ה' הישנים (ע"פ לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ג, הע' 75).

737. השלמה לסי' קלא ר' ט"ו (שו"ע אדה"ז ח"ד ע' תכה).

אך בעלי השמחה עצמם לא יאמרו אף סליחות - כך נוהגים כיום בבית חיינו. וראה לוח יומי הלכה למעשה שם. ואכהמ"ל.

738. כגון כשיש חתן או ברית מילה וכדומה.

739. שיחת כ"ק אדמו"ר ו' תשרי תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 48). ולהעיר משיעורי הלכה למעשה ח"א סי' עג אונ ד.

לט. בחזרת הש"ץ אומר השליח-ציבור "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו" וכו' לפני "שים שלום"⁷⁵¹. ובמקומות שנוהגים כן - הכהנים עולים לדוכן ונושאים כפיהם.

מ. בתענית אסתר במנחה, כיון שהוא ערב פורים [מלבד כשהתענית מוקדמת ליום חמישי, י"א אדר⁷⁵²] - אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו", בין בערי הפרזות ובין בערים המוקפות חומה⁷⁵³.

דברי כיבושין

מא. כ"ק אדמו"ר נהג לשאת "דברי כיבושין" ביום התענית בזמן תפילת מנחה, ואף עורר להנהיג כן בכל מקום⁷⁵⁴.

לענין סגנון ואופן אמירת דברי הכיבושין - ראה הערה⁷⁵⁵.

751. שו"ע אדה"ו ס"ו קכט ס"א.

752. לוח כולל חב"ד.

753. סידור אדה"ו קודם למנצח יענך.

754. שיחת כ"ק אדמו"ר אור לעשרה בטבת תשל"ח (לקוטי שיחות ח"כ ע' 352). וראה גם שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360), שלמרות שענין זה לא מצינו שנהגו בו רבותינו נשיאנו ולחדש עניין דרושה זהירות מיוחדת, אבל דובר כבר כמה-פעמים שכשמדובר בעניין המוסיף ביראת שמים ובקיום המצוות אזי זה מעורר ומעודד לנהוג כך.

755. להלן מספר מהוראות כ"ק אדמו"ר בענין אופן אמירת "דברי כיבושין":

* דברים אלו אומרים אותם בשפה המדוברת ויש לדבר בהם על העניינים העומדים על הפרק - שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360).

* במספר הודמנויות הבהיר כ"ק אדמו"ר שאמירת "דברי כיבושין" אינה עניין של מוסר ח"ו, אלא אדרבה - ענין של "כיבוש עוונותינו ותשליך במצולות ים" וגו', דברים בזכותם של בני ישראל, ולעורר את ישראל לתשובה - שיחת ח"י תמוז תנש"א (תורת מנחה תנש"א ח"ד ע' 45). ספר השיחות תשנ"ב ע' 230 הע' 40.

* "דברי כיבושין" צריכים להיות באופן שיביאו לידי מעשה, ובפרט מעשה הקשור עם ענין התענית - תשובה, אשר עניינה הוא חרטה על העבר וקבלה על להבא - שיחת תענית אסתר תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 260).

* יש לפעול שיהיגו מנהג זה, ובמקומות בהם הדבר מתאפשר - יש לשאת לכל-הפתות דברים קצרים או עכ"פ לומר מזמור תהלים המתאים לכך - שיחת אור לעשרה בטבת תשל"ח שם.

במקומות שלא ניתן לשאת דברי "כיבושין" יש לפחות להרהר אותם במחשבה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שזה יבוא לידי פועל ממש - שם.

לה. בתפלת מנחה קוראים בתורה "ויחל משה" לשלשה קרואים והשלישי הוא המפטיר, ואין אומרים חצי קדיש בין הקריאה להפטרה, ומפטירים "דרשו ה' בהמצאו".

וראה לעיל סכ"ז ואילך פרטי דיני קריאת-התורה דתענית ציבור.

לו. יש שכתבו שעל השליח-ציבור להתחיל את החצי-קדיש שלאחר קריאת-התורה ולפני תפילת שמונה-עשרה לאחר הכנסת ספר-התורה לארון-הקודש⁷⁴⁸. אכן רבים נוהגים לומר הקדיש לאחר הגלילה ולהאריך בו עד הכנסת ספר-התורה לארון הקודש, כבתפלת מנחה של שבת⁷⁴⁹.

לז. בתפלת שמונה-עשרה אומרים הציבור "עננו" בברכת "שומע תפלה", ובחזרת הש"ץ אומר השליח-ציבור "עננו" בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו", כנ"ל ס"ג ואילך בתפלת שחרית.

לח. יחיד ששכח לומר "עננו" בברכת "שומע תפלה", אומרה אחר "אלוקי נצור" קודם "יהיו לרצון" השני, ואם נזכר לאחר שאמר "יהיו לרצון" השני - אינו חוזר⁷⁵⁰.

ש"ץ ששכח לומר "עננו" - ראה לעיל סי"ד.

בליובאוויטש. ושאר הכוונה שהתפללו לאחר שקיעת החמה אלא בשעה מאוחרת - ב"י תמוז בשעה שמונה ובתשעה באב בשעה שבע. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 131 הע' 74 כתב שזהו לפי שו"ע אדה"ו סי' קכט ס"א. והוסיף שם שכ"ק אדמו"ר בפועל התפלל מנחה גם בתענית ציבור בשעה הקבועה - 15:15, אך העיר שם שיתכן שזהו בהתאם לסדרי הישיבה.

748. ראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות מנחה של שבת הע' 6, שכן משמע מדברי השער הכולל. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א'קכ ע' 87 ואילך.

וכך נהג כ"ק אדמו"ר, כפי ניתן לראות בבירור במראות-קודש מצום גדליה ועשרה בטבת תשמ"ט. וכך כתב הרב חיים שאול ברוק שי' בהתקשרות גל' א'מו ע' 14, שכך נהג כ"ק אדמו"ר בשנת האבילות על הרבנית ע"ה (למעט בתענית אסתר).

749. וכך נהגו בבית-חיינו.

750. שו"ע סי' תקסה ס"ב ובמשנ"ב שם סק"ו. וע"ע לוח יומי הלכה למעשה (בד"צ קראון הייטס), בין המצרים תשפ"א הע' 56.

המדריך ההלכתי לפורים מוקדש

לרפואה שלמה ומהירה של
ר' ישראל דוב בן בת-שבע שרלוט
ושושנה בת נונה

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' **סעדיה** ב"ר **מהפוד** ע"ה
ג'רופי
נלב"ע י"א אדר ראשון ה'תשפ"ד

לעילוי נשמת
חלפו יורם בן הואטו ויקטור
נלב"ע י"ט אדר ב' תשפ"ד

לזכות
גדי בן אילנה
ולרפואה שלמה
לאילנה בת נעמי

ב"ה

הזכות שלך!

הקדישו לע"נ / לרפואת / לזכות בני משפחתכם

במדריך ההלכתי של רבני חב"ד
המופץ בעשרות אלפי עותקים בכל רחבי הארץ
ומחולל מהפכה של ממש בידיעת ויישום הלכות ומנהגי חב"ד

סניף הלכה מרכז קהילתי אישי
ש"י כ"ד רבני חב"ד בארץ

כדי להמשיך הלאה אנו זקוקים להשתתפות שלכם
הייגו עכשיו וקבלו זכות נפלאה: 055-4335700